

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної
педагогіки
Інститут проблем виховання Національної академії
педагогічних наук України
Департамент освіти і науки Київської обласної державної
адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»**



**«ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ У ПОВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ»**

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

26 травня 2023 року

Київ - Біла Церква-2023

*Рекомендовано до друку Вченою радою Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»
(протокол № 3 від 2 червня 2023 р.)*

Виклики та перспективи формування зростаючої особистості у повоєнній реальності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ – Біла Церква, 26 травня 2023 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук; упоряд. В. М. Шахрай. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2023. 214 с.

У збірник увійшли матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Виклики та перспективи формування зростаючої особистості у повоєнній реальності» (проведений на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» 26 травня 2023 року), в яких представлені результати наукових досліджень та практичного досвіду з проблем виховання дітей та учнівської молоді в сучасних соціокультурних умовах, ускладнених російською агресією, та окреслені перспективи виховного процесу в повоєнній реальності.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, педагогічним працівникам загальної середньої, позашкільної освіти, усім, хто цікавиться питаннями сучасного виховання.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей, за грамотність викладу інформації

© Інститут проблем виховання
НАПН України
КНЗ КОР «КОПОПК»

ЗМІСТ

Адамович І. В. Мова – це рушій для успіху дитини	6
Бачинська Є. М. Цифрова екосистема Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів	10
Вихрестенко Ж. В. Технологія партнерства як засіб формування готовності вчителів до групової навчальної діяльності	14
Волинець І. М. Дитяча література як інструмент формування національної свідомості молодших школярів	18
Гаврилюк В. Ю., Гаврилюк О. М. Формування національно-культурної ідентичності здобувачів позашкільної освіти засобами фольклорно-етнографічної діяльності	22
Гончар Л. В. Виховні проблеми сучасної української сім'ї	28
Дишлева І. М. Організація безпечного та здорового освітнього середовища у повоєнній реальності	32
Довгань А. І. Оновлення навчальних програм з географії для 6-9 та 10-11 класів	37
Заболотний О.В. Мовленнєва компетентність як складова загальної культури особистості	44
Загурська С.М. Щодо вирішення проблеми подолання особистістю кризових ситуацій	48
Золотаренко В. О. Утвердження української національної і громадянської ідентичності в діяльності молодіжних центрів та просторів	51
Канішевська Л. В. До питання формування безпечної поведінки підлітків у цифровому просторі	56
Ковальова С. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу засобами музикотерапії	59
Корнієнко А. В. Методична робота з педагогами в закладі позашкільної освіти	65
Литовченко О. В. Психосоціальна підтримка в умовах війни: роль закладів позашкільної освіти	68
Мартинюк Т. С. Зміна акцентів виховного впливу в нетипових умовах створення безпечного освітнього середовища	71
Мачуський В. В. Інноваційні педагогічні технології в освітньому процесі закладу позашкільної освіти	78
Міщенко А. Д. Розвиток сучасного танцю в Україні в контексті світових тенденцій	82

Морін О. Л. Значення самоактуалізації у формуванні в учнів закладів загальної середньої освіти кар'єрної спрямованості	88
Назаренко Н. С. Відданість Батьківщині як покликання справжнього патріота Анатолія Назаренка	92
Нечерда В. Б. Життестійкість зростаючої особистості як чинник її успішності у повоєнній реальності	96
Ничкало С. А. Віртуальний медіапростір як джерело оновлення змісту естетичного виховання та мистецького навчання	99
Пащенко Д. І. Шляхи формування у зростаючої особистості імунітету від ідеологічної зазомбованості в умовах воєнного стану та в повоєнній реальності	103
Плівачук К. В. Патріотичне виховання – виховання учнівської молоді на культурно-історичному досвіді українського народу	108
Плівачук О. П. Формування духовно-моральних цінностей вихованців гуртка	114
Прохацька С. В. Вплив цифровізації на розвиток читацьких інтересів учнівської молоді	119
Рагозіна В. В. Патріотичне виховання молодших школярів: акценти й інструменти реалізації	122
Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Твори декоративно-ужиткового мистецтва як засіб розгортання діалогу суб'єктів освітнього процесу в початковій школі	126
Руденко І. В., Фей Цюань. Сторітеллінг у віртуальній художній комунікації в процесі навчання учнів і студентів портретного зображення	129
Семенова Т. М. Волонтерський рух на Київщині в умовах збройної російської агресії	134
Сидоренко В. В. Національно-патріотичне виховання студентської молоді як складова вищої освіти в сучасних реаліях	140
Сидоренко Ю. В. Коучингові технології як засіб підтримка дітей та молоді у психотравмуючих ситуаціях, які викликані російською агресією	145
Скирда Т. С. Військово-патріотичне виховання в контексті мілітарної культури суспільства	152
Славінська М. О. Розвиток волонтерської діяльності в закладі загальної середньої освіти	156
Стаднік Н. В. Сім'я як середовище виховання дітей	162
Тіщенко А. В. Реалізація державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності	166

Толочко С. В. Формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни: дефінітивний аналіз	170
Федорченко Т. Є. Вплив кризових ситуацій на психічне здоров'я дітей в умовах війни	175
Харченко Н. В. Методичні засади виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому просторі в дитячих громадських об'єднаннях	180
Часнікова О. В. Зменшення навчальних розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в інших країнах у період війни	184
Чебан А. Д. Патріотична пісня в духовно-моральному вихованні зростаючої особистості	187
Шахрай В. М. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі як наукова проблема	191
Шахрай В. М., Стаднік Н. В. Формування в учнівської молоді сімейних цінностей: теоретичні аспекти	196
Ярмутьська І. В. Виховний потенціал сучасної української літератури у формуванні загальнолюдських цінностей підлітків	200
Ященко Г. О. Екологічне виховання як складова національно-патріотичного виховання в закладі загальної середньої освіти у воєнний та повоєнний періоди	205
Відомості про авторів	210

МОВА – ЦЕ РУШІЙ ДЛЯ УСПІХУ ДИТИНИ

І. В. Адамович

Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

«Коли я перейшла у спілкуванні в побуті українською – то це був мій свідомий вибір. Я просто ввімкнула мозок! До цього «переключення» я і так гарно знала нашу мову і могла вільно нею спілкуватися, та в житті все одно використовувала рашиський суржик. Відомо вже багато причин чому ми, українці, стали жертвами цієї пропаганди. Аналізуючи своє життя, я розумію що саме так все і відбувалось! (хто потребує фактів, подивіться документальне кіно «Соловей співає») [1].

Мова, якою спілкується дитина має надзвичайно велике значення для її подальшого життя:

1. Комунікування, адже мова є основним засобом для спілкування. Вміння просто та легко висловлювати свої думки, вести діалоги, усвідомлювати та розуміти співрозмовника, а ще з елементами ввічливого гумору є ключовим фактором для успішного комунікування у будь якому середовищі.
2. Конкретність, чіткість і ясність у викладі своїх думок можлива тільки при наявності внутрішнього мовного ядра, використанні тієї багатогранності, що дає мова вдумливому та освіченому користувачеві.
3. Мотивація та стимулювання, адже мова є потужним інструментарієм мотивації її носіїв. Ми можемо надихати, підтримувати, заохочувати, позитивно підсилювати, створюючи мотиваційне середовище. Це допоможе покращити та розкрити ситуації успіху та активному навчанню молоді.
4. Розвиток мовних навичок учнів. Володіння культурою мови може сприяти поліпшенню граматичної правильності, лексичного багатства, вміння вести бесіду та писати. Правильна корекція

помилки з боку дорослих (учителя), уміле використання мовленнєвих вправ допомагають дітям покращити свої мовні здібності [3].

5. «Я люблю тебе не за те, хто ти, а за те, хто я, коли я поряд з тобою» (Гарсія Маркес). Взаємодія та розуміння, ці два важливих аспекти нашого щоденного життя допоможуть створити атмосферу взаєморозуміння, розвитку довіри та відносин співпраці, розвиваючи емпатію та особистість як перспективу.

Мова має велике значення для успіху дитини, якщо взяти до уваги точку зору майбутнього реалізованого дорослого (реалізованого в особистому та професійному житті, бізнесмена в найширшому розумінні):

1. Комунікація з оточенням. Успішна людина повинна мати здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми, розуміти їх потреби і передавати інформацію. Вміння використовувати мову для переконливої презентації, переконання і переговорів може значно покращити шанси на успіх у майбутній професії.
2. Будівництво професійної команди. Успішна людина часто працює з командою співробітників, партнерів та консультантів. Добре розвинуті мовні навички допомагають зберігати ефективну комунікацію в команді, сприяють розумінню вимог та завдань, допомагають уникнути недорозуміння та конфліктів, і підтримують сприятливу атмосферу співпраці.
3. Міжнародний ринок реалізації: У сучасному світі сучасна людина часто перетинає межі країн, не обмежуючись селом, містом і навіть країною. Володіння декількома мовами, особливо англійською, дозволяє успішно спілкуватися з партнерами та клієнтами з різних країн, розширює можливості для ведення міжнародних операцій і відкриває нові ринки.
4. Переговори займають велике місце у житті дорослого. Вміння виразно і переконливо висловлювати свої думки, слухати та

розуміти партнерів, вести переговори на рівних засадах, вирішувати конфлікти можуть виявитися критичними для успіху та фінансової стабільності.

5. Маркетинг та брендування. Важливою складовою реалізації себе як успішного працівника може бути саме мова: здатність створювати рекламні матеріали, позиціонувати себе в медіасвіті допоможе будувати успішну кар'єру.

Під час війни гостро стало питання автентичності української нації. Для справжнього українця володіння українською мовою стало справжнім маркером, адже на підсвідомому рівні російська мова у багатьох людей, предки яких володіли українською, сприймається як щось чуже, некомфортне, штучне тому, що нав'язане. Зовсім недавно, декілька навіть не років, а десятиліть, століть в Україні було складно жити і послуговуватись виключно українською мовою, так як зазвичай пропагувалась російська:

- російська мова і культура вважалась більш вартісними;
- професійна література в бібліотеках;
- навчання в школі у 80%;
- вибір щодо переважності прийняття на роботу;
- Youtube (як один із прикладів медіа) - якісні канали, улюблені серіали, мультфільми, кулінарні шоу тощо. Навіть улюблений багатьма фільм «За двома зайцями», який був в оригіналі знятий та озвучений українською мовою – пізніше був перекладений, хоча при цьому збереглись чудові пісні та наспіви, що звучали фоном.

І тому питання мови, майбутності себе і своїх дітей українці вирішували декількома шляхами:

- боролись з місцевою владою, відстоюючи своє право на мову і культуру. І дуже часто їх просто вбивали за це (1934 р., урочище Сандармох, загинуло 1111 людей);
- імігрували до інших країн, де хоча б частково залишали мову або спогади про рідну країну у пам'яті наступних поколінь;

- вивчали російську мову, використовуючи її за потреби (в побуті залишаючись спілкуватись українською).

Вплив мови на економіку:

- що більше носіїв має мова, то більша кількість продуктів (у різних видах) виготовляється для їхніх потреб (так, наприклад, англomовні країни, німецькомовні країни, іспаномовні, російськомовні країни тощо);
- для бізнесу кордони на фізичній мапі є другорядними, бізнес звертає увагу на мову ринків збуту тощо.

Таким чином, володіння саме українською мовою є важливим для успішної економіки саме нашої України, оскільки це створює нові можливості на внутрішньому ринку, полегшує спілкування з державними органами, сприяє культурній ідентичності та зміцнює зв'язки з закордонними партнерами.

Україна один із найбільших ринків збуту у світі. Займає п'яте місце у Європі та двадцять перше місце у світі за кількістю населення (як мінімум так було до війни). Лише у Києві живе більше людей, ніж у Грузії чи Молдові. І цей ринок надзвичайно смачний для бізнесу. Якщо взяти ринок медіа, до останнього часу найбільш затребуваними (а точніше сказати найбільш пропонованими) були фільми російською мовою. Для їх створення були задіяні актори, режисери та інші представники професій в цій галузі саме з Росії. Чудові актори з України (та інших прилеглих до Росії країн), які цінували свій таланти і бажали його розкрити, їхали в цю країну і працювали на її імідж. А отже, усі прибутки від кіномедіа галузі йшли в бюджет сусідньої нам країни, минуючи і збіднюючи бюджет України. Ми фінансуємо таким чином державу агресорку, переглядаючи контент російською мовою, яка є мовою агресора! Нав'язування російської мови можна назвати фінансовим проєктом, який сприяє збідненню бюджету України і збагаченню бюджету Росії. «Попит породжує пропозицію» – один із законів економіки [2].

Щоб сприяти розвитку української держави, її економіки, її культури та успішності у світі просто необхідно підвищувати попит на все українське: блогерів, культуру, мистецтво, продукти, інтелектуальні технології. Це можливо, якщо ми будемо розширювати ареал існування саме української мови та створювати проукраїнське середовище [2]. І починаємо ми це саме з дитинства, з наших дітей, у школі, в побуті, в сім'ї. І тільки тоді підрастаючі діти будуть успішними в успішній Україні.

Список використаних джерел

1. Денисенко Наталія. 4 поради як допомогти дитині перейти на спілкування українською мовою. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5420-4-porady-ia-dopomohty-dytyni-pereity-u-spilkuvanni-na-ukrainsku-movu> (дата звернення 18.05.2023р.)
2. Прудеус Максим. Чому мова завжди на часі? URL: https://www.youtube.com/watch?v=V4EcrAgfiEM&ab_channel=%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%9F%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%83%D1%81 (дата звернення 18.05.2023р.)
3. Як зацікавити дитину навчанням: лайфаки від українських учителів. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-zatsikavyty-dytnu-navchannyam-lajfhaky-vid-ukrayinskyh-uchyteliv/> (дата звернення 18.05.2023р.)
4. Як основи грамотності закладаються з дитинства і чому це важливо? URL: <https://pogliad.ua/news/obzor/children/yak-osnovi-gramotnosti-zakladayutsya-z-ditinstva-i-chomu-ce-vazhlyvo-424891> (дата звернення 18.05.2023р.)

ЦИФРОВА ЕКОСИСТЕМА КИЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Є. М. Бачинська

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Цифрова екосистема КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» – це мережа взаємопов'язаних цифрових технологій, платформ та послуг, які взаємодіють між собою щодо створення комфортного середовища для розробників освітнього контенту та його споживачів. Екосистема складається з обладнання, програмного забезпечення, баз даних та персоналу, які працюють разом, щоб полегшити цифрові транзакції, спілкування та співробітництво на різних етапах шляху до споживачів послуг та інформації. Екосистема може підтримувати

електронні комунікації, соціальні мережі, програмні рішення, апаратні пропозиції та цифрові послуги.

Цифрова екосистема інституту фокусується на оптимізації освітнього процесу, баз даних, взаємодії адміністрації, кафедр, відділів, лабораторій, а також споживачів освітніх послуг й інформації, постачальників та зовнішніх партнерів. Вона повинна усувати перешкоди та давати можливість кожному учаснику екосистеми використовувати найсучасніші технології та системи для задоволення своїх індивідуальних потреб.

Основні переваги цифрової екосистеми:

- Актуальність, що передбачає використання найсучасніших засобів для здобуття інформації, ІКТ та можливостей інтернету.
- Порівняно більші обсяги інформації, яку можна отримати в умовах як очного так і дистанційного навчання у коротші строки.
- Зручність, за якої кожен споживач освітніх послуг має можливість обрати власний ритм та режим отримання знань у комфортній для нього обстановці, що сприятливо вплине на процес навчання.
- Індивідуалізація, що дає змогу кожному слухачеві узгодити навчання зі своїми потребами.
- Доступність, що передбачає економію часу та коштів за рахунок використання навчальних приміщень та представлення вільного доступу до навчальних матеріалів.
- Гнучкість, яка надає можливість викладати матеріал відповідно до рівня підготовки та компетентності, створюючи додаткові сайти з необхідною інформацією та сайти, на яких слухачі можуть обмінюватися позитивними освітніми практиками, досвідом та інформацією, взаємо навчатися.
- Відсутність географічних бар'єрів, за якої відпадає необхідність дорогого переїзду та проживання в інших країнах, а натомість надається можливість спілкування з викладачами та тренерами по всьому світу без обмежень.

Цифрова екосистема інституту – це жива, динамічна, проста у використанні система, що забезпечує освітній процес, управління базами даних, різноманітні послуги, цифрові продукти та знання.

Структура цифрової екосистеми інституту:

- інфраструктура, підключення та цифрове обладнання (а саме: 3 комп'ютерні аудиторії, персональні комп'ютерні місця, проектори, мультимедійне обладнання);

- безперебійний доступ до швидкісного широкопasmового інтернету в навчальній аудиторіях та робочих кабінетах для всіх працівників інституту, цифрова доступність (безбар'єрність) (Broadband);

- цифрова компетентність адміністративного, науково-педагогічного та методичного персоналу (Digital Literacy Accelerator);

- навчальний контент для цифровізації освітнього процесу та організації дистанційної, змішаної форм навчання та комунікації, зручні інструменти та безпечні платформи, які дотримуються правил цифрової конфіденційності та етичних стандартів (а саме: LMS MOODLE);

- Е-документообіг: безпека інфраструктури, конфіденційність баз даних, безпечне спілкування між учасниками освітнього процесу, освітніми установами, закладами та усіма зацікавленими сторонами, безпечне хмарне сховище, валідація результатів навчання, посвідчень та сертифікатів учасників освітнього процесу та заходів, зменшення адміністративних витрат, економія часу та ресурсів (Blockchain in Education)

- корпоративні Web-ресурси (портал інституту, E-KRISTTI, PROFI-гіди, U-tube канал ВІСь, електронний репозитарій, сторінки інституту в соціальних мережах Facebook, Telegram);

- Е-послуги (електронна розсилка, сповіщення тощо);

- партнери (стейкхолдери, зацікавлені розробляти, створювати прототипи, пропонувати й удосконалювати освітні інструменти, розвивати цифрову грамотність, виявляти та боротися з дезінформацією тощо):

- Департамент освіти і науки КОДА;

- Проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» за сприяння програми IREX Посольства США;
- Проєкт «Освіта в надзвичайних ситуаціях» Street Child UK у співпраці з громадською організацією «Донецький молодіжний дебатний центр»;
- Проєкти Британської ради в Україні «Ключові уміння 21-го століття»; «Викладання та навчання англійської мови у важкі часи»;
- Проєкт «Цифровізація викладання», що реалізується організацією ОеАД за дорученням Федерального Міністерства освіти, науки та досліджень Австрії спільно з Міністерством освіти і науки України та НАПН України;
- Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа», яка реалізується Європейським центром ім. Вергеланда у співпраці з Міністерством освіти і науки України та Радою Європи за підтримки МЗС Норвегії (Курс «Шкільне життя онлайн» навчання за програмою підвищення кваліфікації педагогічних працівників, закладів загальної середньої освіти, керівників ЗЗСО та їхніх заступників, завідувачів філій);
- Програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Онлайн інструменти для викладання інтегрованого курсу «Культура добросусідства» (Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток»).

Завдання, які необхідно виконати

для створення та удосконалення цифрової екосистеми інституту:

- облік, удосконалення та оновлення комп'ютерного обладнання, відповідно до мінімальних параметрів: персональний комп'ютер (ноутбук) - CPU 2-4 Core, RAM 8 GB, SSD 256 GB, FullHD, LAN 1 Gbps/Wi-Fi 5;
- удосконалення мережі для безперебійного доступу до швидкісного широкопasmового інтернету в навчальних аудиторіях та робочих кабінетах всіх працівників інституту;
- розвиток цифрової компетентності персоналу інституту, проведення навчання, які дають можливість ефективно та творчо використовувати цифрові технології, вдосконалювати викладання, навчання й оцінювання, саморефлексію, зворотній зв'язок та комунікації (Google інструменти, хмарні

технології, освітні платформи, предметні веб-ресурси, штучний інтелект тощо);

- удосконалення наявного освітнього контенту, а саме оновлення програм, змісту навчальних занять, практичних і тестових завдань, списку використаних джерел на платформі для дистанційного навчання MOODLE;

- удосконалення корпоративних Web-ресурсів (оновлення сторінок портал інституту, наповнення сайту E-KRISTTI, PROFI-гідів, U-tube каналу ВІСЬ, електронного репозитарію);

- налагодження системи Е-документообіг: безпечно та ефективно спілкування між структурними підрозділами інституту, освітніми установами, закладами; виконання спільних доручень проєктів, ініціатив; конфіденційність баз даних, безпечно хмарне сховище; валідація результатів навчання тощо;

- надання Е-послуг (електронна розсилка, сповіщення, форматування, виготовлення цифрових продуктів тощо);

- залучення нових партнерів, реалізація проєктів щодо цифровізації освіти.

ТЕХНОЛОГІЯ ПАРТНЕРСТВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ДО ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ж. В. Вихрестенко

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

У сучасності кардинальні реформи в освітній політиці України зумовлені зміною вимог до компетентності особистості учителя та його готовності до організації навчання. Відтак, вимоги часу та суспільства потребують перегляду відповідності професійного рівня педагогічних кадрів сучасним підходам до навчання учнів.

Із метою системної модернізації освітньої галузі в Україні прийнято низку державних нормативних документів, а саме: Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. (2012), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Концепцію розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Концепцію «Нова українська школа» (2016), Концепцію розвитку педагогічної освіти (2018) та ін. Ці нормативні документи спрямовані на реалізацію інноваційної політики в освіті, уміщують теоретичні положення щодо організації процесу професійної підготовки майбутніх учителів.

Зазначені в законах, проектах і концепціях питання модернізації вищої освіти, способи вдосконалення освітнього процесу потребують практичної реалізації й імплементації з урахуванням реалій сьогодення й сучасних наукових доробок.

Формування готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів засобами технології партнерства є особливо актуальним для Нової української школи. Проведене дослідження дало підстави з'ясувати, що вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів безпосередньо пов'язані з модернізацією української школи, орієнтацією на розвиток партнерства учнів на підґрунті розширення можливостей їх групової роботи.

У ході дослідження визначено істотні ознаки групової навчальної діяльності: наявність спільної мети діяльності, чіткий розподіл функцій між членами групи, організація групового пошуку рішень, виконання індивідуальних завдань та обов'язкове їх обговорення у групі, оцінка внеску кожного в загальний результат роботи групи, підтримка та координація роботи групи викладачем. Доведено, що феномен партнерства трактується як форма реалізації «педагогіки співробітництва (співпраці)», яка активно розвивалася у 80-х – на початку 90-х років ХХ століття й нині набула нових особливостей, еволюціонувала в технологію партнерства, за якої учасники взаємодії є суб'єктами на основі відносин горизонтального типу. У технології партнерства два фактори забезпечують симетрію відносин її учасників:

дотримання психологічної безпеки партнера навчальної діяльності й прийняття партнера, визнання його унікальності.

У процесі дослідження визначено структурні компоненти, критерії та показники готовності до групової навчальної діяльності учителів засобами технології партнерства. Критерієм готовності *мотиваційно-ціннісного компонента* є мотиваційні утворення особистості, а показниками готовності – мотивація навчальної діяльності, усвідомлення соціальних і педагогічних цінностей; орієнтація на ділову співпрацю.

Критерій готовності *когнітивно-емоційного компонента* становлять наявність системних педагогічних знань, здатність до емпатії. Показниками готовності є теоретико-методична обізнаність щодо організації групової навчальної діяльності; здатність знаходити компромісні рішення у процесі групової роботи; емпатійність, схильність установлювати товариські відносини з іншими.

Критерієм готовності наступного, *креативно-операційного компонента* є творча взаємодія учасників групової роботи, сформованість умінь групової навчальної діяльності, поведінкова гнучкість; показниками готовності визначено здатність до педагогічної творчості; наявність комунікативних й організаторських умінь; здатність будувати власний алгоритм дій у процесі групової навчальної діяльності; уміння співпрацювати з різними партнерами в групі та команді.

Особистісно-рефлексивний компонент представлений таким критерієм готовності: автономність, рефлексія власної діяльності; показники готовності – самостійність у плануванні діяльності й поведінки у груповій навчальній діяльності, незалежність суджень, здатність до аналізу й самооцінювання стилю та результату суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Педагогічні умови формування готовності учителів до групової навчальної діяльності засобами технології партнерства визначено як сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик освітнього

процесу, що детермінують мету, зміст та результат процесу формування означеної готовності засобами технології партнерства.

У дослідженні виокремлено педагогічні умови формування досліджуваного феномена: мотивоване залучення студентів до групової навчальної діяльності та співпраці, розвиток у них педагогічних і соціальних цінностей; створення емоційно-комфортного освітнього середовища суб'єкт-суб'єктної взаємодії у вищій школі; використання інноваційних форм, методів, стратегій навчання для формування професійних умінь і навичок, залучення студентів до активної групової навчальної діяльності засобами технології партнерства; розвиток особистісних якостей майбутніх учителів (автономності, толерантності, рефлексивності) у процесі групової роботи й застосування технології партнерства.

Моделювання в дослідженні розглянуто як метод опосередкованого дослідження різних педагогічних об'єктів і процесів, не сам об'єкт, а штучно створена уявна система, що репродукує характеристики певного об'єкта на інший об'єкт, що є моделлю, спеціально створеною для вивчення її особливостей.

Створено модель формування готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів засобами технології партнерства, що складається із трьох взаємопов'язаних блоків (*теоретико-методологічного, змістовно-процесуального, критеріально-оцінювального*), які узгоджуються між собою й обумовлюють концепцію й етапність проведення формувального експерименту, розвивальної програми.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування готовності майбутніх учителів до групової навчальної діяльності засобами технології партнерства. Подальшого дослідження потребують питання використання інших інноваційних технологій у практиці професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, вивчення впливу різних психолого-педагогічних чинників на результативність

освітнього процесу, дослідження зарубіжного досвіду готовності майбутніх учителів початкових класів до групової навчальної діяльності тощо.

Список використаних джерел

1. Коханова О. П. Партнерство як фактор соціалізації особистості. *Педагогічний процес: теорія та практика*. 2013. №15. С. 196–204. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP.pdf.
2. Тадеуш О. М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. №33 (1). С. 57–60.
3. Вихрестенко Ж. В. Особливості підготовки до групової навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів в умовах Нової української школи. *Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих*: зб. наук. пр. VI Міжнарод. науково-практ. інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 27 лют. 2019 р.); [наук. ред. О. І. Шапран; уклад. Ю. П. Шапран, Н. П. Онищенко]. Переяслав-Хмельницький, (Київ. обл.): ФОП Домбровська Я. М., 2019. С. 9–13.
4. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ: збірник науково-методичних матеріалів конференції (Житомир, 15 травня 2019 року). Житомир : Кз «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти». URL: <http://conf.zippo.net.ua/>.

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

І. М. Волинець

КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Постановка проблеми. Важливим завданням національної освіти безсумнівно є формування національної свідомості підростаючого покоління, любові свого народу, до рідної землі, виховання духовно-культурної особистості. До світових скарбів людина долучається з дитинства через усну народну творчість – мамину колискову, бабусину казку. Згодом через дитячу книгу в ранньому віці закладаються основи національної культури та риси національного характеру, відбувається формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів.

Питанню національної самосвідомості у психологічній науці присвячені дослідження М. Боришевського та Д. Тхоржевського; у контексті етнічної самосвідомості розглядали Г. Ставницький, О. Бичко, В. Бородінов і

Ю. Пащенко; М. Козловець і Т. Потапчук акцентують увагу на національній ідентичності. Міцним зв'язком із цим психосоціальним концептом відзначається художня література, адже вона має вагоме значення для розвитку особистості, на що вказували Я. Коменський, О. Потебня, І. Франко, І. Огієнко, Леся Українка, В. Сухомлинський, Б. Степанишин, У. Самчук, В. Зінченко та ін.

Метою статті є розкриття особливостей формування національної самосвідомості учнів початкової школи у процесі літературної освіти.

Національна свідомість молодших школярів – це процес формування у дітей уявлень, почуттів та цінностей, пов'язаних з національною ідентичністю та культурою свого народу. Цей процес зазвичай розпочинається з першого класу та продовжується протягом усіх років навчання [1].

Дитяча література грає важливу роль у формуванні національної свідомості молодших школярів. Вона є потужним інструментом, який допомагає дітям розуміти і відчувати свою національну ідентичність, вчитися поважати та розуміти свою культуру, традиції та історію.

Через дитячу літературу діти мають можливість познайомитися зі своїми національними героями, легендами, казками, віршами та історичними подіями. Це допомагає їм збагатити свій світогляд, розширити знання про свою культуру та націю, а також розвивати почуття гордості та національної приналежності.

Дитячі книжки, які мають національний колорит, розповідають про національні свята, звичаї, народні обряди та традиції, сприяють формуванню позитивного ставлення до своєї культури та вихованню національної самосвідомості. Через ці книжки діти можуть більше дізнатися про свою мову, народну музику, народне мистецтво та різноманітність свого народу.

Крім того, дитяча література може включати твори на історичну тематику, біографії видатних особистостей, що відіграли важливу роль у

розвитку нації. Це дозволяє дітям ознайомитися з українською спадщиною, розуміти історичні події та визначні досягнення свого народу.

Важливо, щоб дитяча література була доступною, цікавою та спонукала до задуму. Вона повинна бути адаптована до рівня розуміння молодших школярів і стимулювати їх інтерес до вивчення своєї культури та національної історії.

Узагалі, дитяча література відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини. Вона сприяє розвитку уяви, творчості, мовлення та мислення. Крім того, через дитячу літературу діти можуть вчитися моральним цінностям, розвивати емоційний інтелект та формувати свою особистісну позицію. Тому включення національної тематики в дитячу літературу має велике значення для формування національної свідомості молодших школярів.

Для формування національної свідомості важливо проводити позаурочну роботу, таку як екскурсії до історичних місць, участь у національних святкуваннях, конкурси та виставки, презентації творів мистецтва та літературних творів, пов'язаних з національною культурою.

Також важливо підтримувати позитивне ставлення до власної культури та національної спадщини, розуміння важливості збереження та розвитку своїх традицій. Дитина повинна відчувати гордість за свою націю та бути свідомою свого місця в світі.

Важливо зазначити, що національна свідомість формується взаємодією школи, сім'ї та суспільства. Батьки, вчителі та інші дорослі мають активну роль у вихованні свідомих громадян, які розуміють і поважають свою національну культуру та спадщину.

До складу національної самосвідомості входять:

- любов дорідної землі і свого народу;
- патріотизм і готовність захищати українську державу;
- досконале володіння українською мовою;
- духовна культура;

- повага до Конституції законодавства і державної символіки України;
- художньо-естетична вихованість;
- повага до батьків, культури та історії, традицій, звичаїв рідного народу;
- працьовитість, бажання працювати задля розвитку держави;
- культура міжособистісного спілкування;
- морально-етична культура;
- політична, правова, фізична та екологічна культура;
- глибоке усвідомлення громадянської відповідальності [3].

У процесі літературної освіти учнів початкової школи важливу роль у формуванні національної самосвідомості відіграють ті літературні прийоми, які допомагають втілити і передати цінності, традиції, історію та особливості нації, а саме:

1. *Використання української мови*, яка є єдиною офіційною в нашій країні і яка допомагає зберегти та підкреслити її унікальність і самобутність.

2. *Зображення національних символів*, які відображають ідентичність нації – прапори, герби, героїчні постаті або історичні події.

3. *Використання народної мудрості* (прислів'я, приказки та легенди, які передають цінності та світогляд нації) у літературних творах, адже таким чином автор допомагає зберегти та передати традиції та духовну спадщину.

4. *Зображення національного пейзажу*. Описи української природи та ландшафтів, які створюють візуальну картину та сприяють формуванню національної самосвідомості.

5. *Реконструкція історичних подій*. Художні твори можуть відтворювати історичні події або персонажів, що мають важливе значення для української історії. Це допомагає зберегти пам'ять про минуле та поширити інформацію про історію нації.

6. *Розкриття національного характеру, стереотипів або унікальних рис українського народу. Це допомагає підкреслити самобутність і національну ідентичність.*

7. *Звернення до національних традицій і обрядів, які знайшли своє відображення у художніх творах.*

Таким чином, дитяча література є тим інструментом, що може формувати національну самосвідомість, адже творчість письменників, їхні творчі доробки сприяють збереженню та розширенню культурної, історичної та національної спадщини.

Через читання дитячої літератури відбувається знайомство з численними книгами про історичне минуле України, про українське мистецтво, його кращими творами, а це спонукає дітей до творчого, поглибленого вивчення специфіки української історії, художньої творчості, знайомства з життям і діяльністю видатних українських особистостей, допомагає зрозуміти мову українських традицій, фольклору тощо.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. Київ : Беркут, 2000. 63 с.
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
3. Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : монографія. Київ, 2004. 226 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В. Ю. Гаврилюк

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

О. М. Гаврилюк

*Центр позашкільної освіти та професійного самовизначення учнівської
молоді «Соняшник» Білоцерківської міської ради Київської області*

Повномасштабна війна Росії проти України, боротьба за державну незалежність і територіальну цілісність, збереження власної історії та

культури актуалізували проблему формування національно-культурної ідентичності (НКІ) учнівської молоді, засвоєння й відтворення юним поколінням національно-культурних цінностей. Надважливим чинником формування НКІ у молодих українців є освіта і виховання особистості.

На думку Василя Кременя НКІ постає не лише духовною опорою, а й сукупністю переконань, світоглядних принципів, програмних установок з яких формується система національного буття та державного будівництва України [5, с. 32]. Іван Бех, Катерина Журба під НКІ розуміють суб'єктивне переживання належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризуються ототожненням і формуванням національної «Я-концепції», виявляються у власній самоповазі, національній гідності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з її долею [1, с. 10]. Ірина Шкільна пише, що формування НКІ передбачає формування національного світогляду, національної культури та мови, національної ідеї, стійких моральних цінностей особистості [9, с. 351]. Отже, метою формування НКІ є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, відчуває особисту відповідальність за долю держави, є носієм української мови, матеріальної та духовної культури, історичної пам'яті й національної ідеї.

Важливу роль у формуванні НКІ дітей та учнівської молоді в умовах війни відіграє позашкільна освіта, а її соціально-педагогічна спрямованість, мобільність, варіативність, доступність і диференційованість цьому сприяють [6]. Заклади позашкільної освіти (ЗПО) України адаптувалися до існуючих викликів і загроз (фізична та психологічна безпека, оптимальна форма освітнього процесу) і трансформувалися у дієві осередки громадянського та національно-патріотичного виховання, волонтерської й благодійницької діяльності педагогів і вихованців. Педагоги-позашкільники стали коучами з діяльнісного патріотизму та волонтерства, креаторами виховних інновацій, старшими товаришами чи побратимами, що забезпечують психоемоційну

підтримку дітей, профілактику у них деструктивних психічних станів війни та формування психологічної життєстійкості.

Педагогічними умовами формування НКІ вихованців ЗПО вважаємо: створення національно-культурного виховного середовища у гуртках, творчих об'єднаннях (особливо художньо-естетичного напрямку з його декоративно-вжитковим, образотворчим, вокальним, музичним, хореографічним, театральним профілями); активізацію освітньої діяльності гуртків фольклорно-етнографічного напрямку (з урахуванням потреб українського суспільства й освітніх запитів здобувачів позашкільної освіти); підготовку педагогічних працівників ЗПО до формування НКІ вихованців різних вікових категорій; взаємодію ЗПО із закладами дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти, батьками й членами родин вихованців, громадськими організаціями.

Особливу роль у формуванні НКІ вихованців ЗПО, на думку авторів, відіграють фольклорно-етнографічні гуртки (ФЕГ), творчі об'єднання (ТО) – фольклорні, фольклорно-етнографічні, народної пісні, пісні й танцю, театральні, «живі» музеї народного побуту. ФЕГ, ТО мають синкретичний творчий репертуар (співають, танцюють, грають на традиційних музичних інструментах, відтворюють елементи народної обрядової драматургії); вивчають і популяризують регіональну (Середня Наддніпрянина, Південна Київщина) та локальну (місцеву) співацьку, інструментальну, танцювальну, драматичну традиції, народні свята й обряди, одяг та його елементи; ведуть збирацьку фольклорно-етнографічну діяльність під час розвідок чи експедицій з подальшим теоретичним аналізом і практичним використанням одержаних матеріалів; відтворюють автентичні мистецькі твори (народні пісні, побутові танці, зразки музикування), структуру та логіку обрядових дій (календарних, побутових, родинних), моделі традиційної поведінки (вікові і гендерні), як розповідали «первинні» носії народної традиції [2-3; 7].

Основними принципами формування НКІ у ФЕГ, ТО бачимо такі: гуманізму – визнання кожної дитини найвищою цінністю, доброзичливе

ставлення до неї, взаємодія та взаємопідтримка в освітній, творчій і дозвіллевій діяльності, формування ціннісних орієнтирів та корекція поведінки вихованця через особисті здобутки та ситуації успіху; національної спрямованості – формування патріотизму як почуття-цінності, національної самосвідомості, любові та поваги до історії та культури українського народу; культуровідповідності – врахування в освітній діяльності національних культурно-історичних традицій, сучасних умов і трансформацій культурно-історичного розвитку; міжпоколінної наступності та історичної пам'яті – передача національно-культурних традицій, досвіду їх засвоєння та відтворення від покоління до покоління, від батьків до дітей, що стають маркерами виховання і особистісного розвитку; цілісності – консолідація в єдину систему зусиль батьків та усіх інституцій освіти і виховання [1-2].

Основними методами формування НКІ у ФЕГ, ТО автори вважають: особистий приклад – особисті й професійні якості, діяльнісний патріотизм, громадянська позиція, знання культурно-історичних традицій педагога стають прикладом для наслідування його вихованцями; стимулювання діяльності і поведінки через різноманітні форми мотивації, заохочення та змагання у процесі пізнавальної, творчої, дозвіллевої діяльності; формування позитивного досвіду суспільної поведінки – створення виховних ситуацій, які вимагають від дітей прояву широкої емоційної палітри, усвідомлення суспільної значимості власної пізнавальної або творчої діяльності; самовиховання, вдосконалення власних ціннісних орієнтирів, що базуються на національних культурно-історичних традиціях та ідеалах [1; 3].

Основними формами формування НКІ вихованців ФЕГ, ТО є: комплексне вивчення та відтворення традиційних народних обрядів, свят і фольклорних творів (регіональних чи локальних); активна концертна, конкурсна та фестивальна діяльність (Міжнародний конкурс-фестиваль дитячої та юнацької творчості «Усі ми діти твої, Україно!», Міжнародний дитячо-юнацький фестиваль народного мистецтва «Смарагдові витoki»,

Всеукраїнський фестиваль сучасної пісні та популярної музики «Червона рута», відкритий Всеукраїнський фестиваль-конкурс української народної пісні «Соловейко», Київський обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «З народного джерела»); фольклорно-етнографічні експедиції (фіксація народної звичаєвості, збирання фольклорних творів та усного меморату старожилів з метою його практичного опрацювання й формування оригінального репертуару); участь у майстер-класах, воркшопах від майстрів народного пісенного виконавства (первинних і вторинних носіїв фольклору), побутових танців, декоративно-вжиткового мистецтва й народних ремесел; історична реконструкція традиційних календарно-обрядових і родинно-побутових обрядів (з поєднанням інформації з наукових джерел і розповідей старожилів, використанням типового фольклору і побутових предметів); навчальні або віртуальні екскурсії до об'єктів культурно-історичної спадщини та етнографічних музеїв Київщини й України (Національного музею народної архітектури та побуту України, Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара», Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», меморіального музею-садиби Івана Козловського); виховні заходи за участю батьків і членів родин вихованців («зустрічі поколінь», мистецькі толоки, сімейні концерти або виставки); робота над пошуковими та дослідницькими проектами (Всеукраїнський конкурс-захист робіт учнів-членів МАН України, Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна», Київська обласна краєзнавча конференція учнівської молоді «Київщина – мій заповітний край») [3].

Навчально-творча діяльність ФЕГ, ТО акумулює роботу над сценічним втіленням народних звичаїв, обрядів і пісень, глибоке занурення у їх зміст і пошук оптимального сценічного вираження, оволодіння народною танцювальною традицією й драматургією, належне сценічне оформлення (автентичні костюми, атрибути та декорації). Прослуховування, вивчення і виконання типових фольклорних творів вихованцями пов'язане не лише з

розвитком вокально-технічних навичок співу в народній манері чи народного багатоголосся, оволодіння прийомами варіаційного та імпровізаційного виконавства, а й з вивченням кращих чи характерних зразків народнопісенної скарбниці, розумінням їх жанрової та діалектно-стильової приналежності, умов побутування й закономірностей історичного розвитку, дослідженням особливостей народної обрядовості та звичаєвості [4; 8]. Процес пізнання, засвоєння і мистецького відтворення дітьми ритуальних дій та фольклорних текстів під час реконструкції народних обрядів (календарних, побутових, родинних) трансформується у їх розуміння, свідоме бажання «прожити» у найбільш наближеному до оригіналу варіанті, особисто «відчути» історичну й етнографічну достовірність побуту українського народу, «привласнити» кращі зразки його духовної культури та звичаєвості.

Таке практичне вивчення народних звичаїв, обрядів і фольклорних творів не емпірично, а шляхом усвідомлення, дослідження, засвоєння та відтворення народної традиції як цілісної системи з урахування досвіду народної педагогіки і особистого «занурення» дітей у традиційну духовну культуру Київщини, Середньої Наддніпрянщини чи України, мотивує останніх до творчого саморозвитку, морально-етичного та естетичного самовдосконалення, духовного катарсису у процесі збереження й популяризації кращих надбань духовної культури, звичаїв і обрядів своєї родини, рідного краю та українського народу.

Список використаних джерел

1. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності // Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 3-22.
2. Гаврилюк В. Ю., Гаврилюк О.М. Формування духовної культури вихованців позашкільних навчальних закладів засобами українського народознавства: навчально-методичний посібник. Біла Церква: КОППОК, 2008. 144 с.
3. Гаврилюк О. М. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Практична фольклористика». Біла Церква: ЦПО «Соняшник», 2017. 86 с.
4. Грица С. Трансмісія фольклорної народної традиції: Етномузикологічні розвідки. Київ- Тернопіль: «Астон», 2002. 236 с.
5. Кремень В. Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2020. Вип. 1. С. 113-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2020_1_18
6. Литовченко О. Заклади позашкільної освіти України в умовах війни: освітня,

- просвітницька, громадська діяльність // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2022. Том 26. № 1. С. 213-225. <https://ojs.ipv.org.ua/index.php/zbirnyk/article/view/262>
7. Сінельнікова В. В., Сінельніков І. Г. Сучасна українська фольклористика: методи і форми мистецької діяльності (практичний аспект) // Імідж сучасного педагога. 2018. № 5. С. 51-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2018_5_13
 8. Сінельніков І. Г. Дитячий фольклорний колектив: методика організації, принципи роботи, репертуарна політика // Молодий вчений. 2017. № 11. С. 661-666. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_163
 9. Шкільна І. М. Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Том. 21. № 2. С. 345-357.

ВИХОВНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

Л.В. Гончар

Інститут проблем виховання НАПН України

Сім'я як найважливіша складова в житті цивілізованого демократичного суспільства, провідний мікрофактор виховання і соціалізації дитини покликана відігравати пріоритетну роль у вихованні підростаючих поколінь, сприяти гармонізації взаємин між дітьми і батьками, що є запорукою стабільності та прогресу Української держави. Водночас зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та у суспільній свідомості громадян України загострили протиріччя у сімейному вихованні дітей. Свідченням цього є те, що сучасна сім'я, перебуваючи на межі різних ціннісних і світоглядних систем, моральних ідеалів і пріоритетів, переживає загальну кризу свого існування і розвитку.

Повномасштабна війна, розпочата країною-агресоркою, введення воєнного стану на території України, безумовно, вплинули на всі сторони життя українців, зокрема, на інститут сім'ї.

Розглянемо ряд тенденцій, які прямо пов'язані зі структурними змінами в сучасній українській родині й зумовлюють характер її виховних впливів, специфіку змісту, методів і форм виховання.

По-перше, активні та масштабні бойові дії спричинили масове переміщення цивільного населення, що мало серйозні наслідки для

здійснення прав людини, включно з економічними та соціальними правами. Станом на кінець липня понад 6,7 мільйонів людей були переміщені в межах України, і ще 6,3 мільйони стали біженцями за межами України», – йдеться у звіті Управління верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) [4].

Наявність у таких сім'ях переважаючої материнської форми виховання призводить до того, що дитина, відповідно, не здатна адекватно сприймати типові сімейні ролі. Дітям, які пережили стрес у дитинстві чи в підлітковому віці (через примусове розлучення з батьками, для прикладу), дуже важко потім відновитися на особистісному рівні. В їх дорослому житті це потрясіння може проявитися по-різному, позначившись на стані здоров'я, на майбутніх власних сім'ях; можливо, вони будуть надмірно плекати дітей, оскільки самі були позбавлені батьківської любові і уваги. Інші впадуть у протилежність, сповідуватимуть байдуже ставлення до власних дітей.

По-друге, в Україні спостерігається значна кількість розлучень. Найбільша кількість розлучень припадає на перший рік спільного життя, потім криза спостерігається на сьомому-восьмому році подружнього життя (коли діти – ще дошкільнята або збираються до школи). І, нарешті, коли діти вирости (це стосується майже кожної п'ятої пари із загальної кількості розлучених).

Вплив зруйнованої структури неповної сім'ї на формування особистості дитини виявляється насамперед у тому, що діти в неповних сім'ях не мають для повноти ідентифікації взаємодоповнюючих батьківських образів, внаслідок чого в них не розвиваються необхідні для подальшого життя якості особистості. У таких сім'ях у дітей формуються руйнівні тенденції, які починають домінувати і мотивують деструктивні форми поведінки. Сімейне виховання в неповних сім'ях, де присутні співмешканці (співмешканки), як правило, характеризується самоусуненням нерідного дорослого від складнощів у становленні особистості, позицією «чужака», ставленням до нерідної дитини як до «зайвого», такого, що

заважає нормально жити. Все це, природньо, викликає у дитини з неповної сім'ї почуття душевного дискомфорту, протесту, агресії, стійкої відрази до дорослих, а в майбутньому – закріплення негативної моделі сім'ї.

По-третє, на сьогоднішній день спостерігається відхід від офіційних взаємин. Так званий цивільний шлюб, або, точніше, «шлюб на віру», став соціально прийнятною нормою для більшості українських молодих пар. Так, статистичні дані свідчать, що 45% з числа опитаних представників української молоді не одружені, 41% перебуває в офіційно зареєстрованому шлюбі, а ще 11% живуть разом без оформлення шлюбу; 21% чоловіків і 19% жінок стверджують, що вони особисто не бажають реєструвати шлюб, а 17% та 25% – що цього не бажає партнер.

Разом з тим, статистика засвідчує, що під час дії воєнного стану кількість реєстрації шлюбів в Україні зростає. Станом на липень від початку 2022 року в Україні одружилося більше 102 тисяч сімей. В умовах воєнного стану така тенденція є правильною з точки зору закону та наслідків шлюбу, тому що дає змогу впорядкувати питання про майно подружжя, виховання дітей та спадкування [4].

По-четверте, спостерігається збільшення кількості нуклеарних сімей, в яких одна дитина концентрує на собі увагу, любов, матеріальні блага від чотирьох-шести дорослих провокує так званий синдром єдиної дитини. Єдина дитина в нуклеарній сім'ї зникає до всеохоплюючої турботи, любові, підтримки, захисту дорослих. Визначальними рисами характеру такої дитини є егоцентризм і залежність, певна відсутність життєздатності, нерозуміння проблем інших людей. У наш час єдиних дітей стає все більше і більше. Отже, в недалекому майбутньому на «шлюбний ринок» вийде багато єдиних дітей обох статей, а це – найбільш складний варіант для подружньої сумісності та успішної побудови сімейних взаємин. Можливо, суспільству слід чекати на нову хвилю розлучень, зростання кількості неповних сімей.

По-п'яте, порівняно з попередніми роками реалії сьогодення спричиняють розвиток такого феномену, як аномія, що негативно позначається на життєдіяльності сучасної української сім'ї та вихованні дітей. У дорослих членів сім'ї відсутні уявлення про сучасні соціально-адаптивні стратегії. Із свого скрутного становища сім'я не в змозі справляти на дітей належний виховний вплив, забезпечувати їхню психологічну й соціальну підтримку. В наслідку це зумовлює явище «розриву поколінь»: нинішня учнівська молодь, як зазначалося вище, заперечує норми і догми батьків [1].

Не можемо оминати осторонь і проблеми, які виникають на етапі після повернення чоловіків з військових дій. Внаслідок переживання емоційного напруження, бойового стресу, посттравматичного стресового розладу на цьому етапі спостерігаються напруженість у взаєминах між чоловіком і жінкою, відсторонення дитини (особливо їй до 3-х років) від батька, замкненість і відчуженість чоловіка та страх дружини через незвичні вияви поведінки чоловіка, бажання військовослужбовця відсторонитися від близьких, аби їм не нашкодити; уникання вияву емоцій у присутності рідних; відходження від побутових питань. Під час кожної такої адаптації родина переживає стрес, що викликає напруження в стосунках. У сім'ях, де добре налагоджена комунікація, цей процес проходить легше і швидше.

Варто враховувати й те, що прихована проблема будь-якої війни в тому, що під час її формується нове покоління, виховане на цінностях, актуальних для військового часу. Це стосується патріотичних цінностей, які також сьогодні повинна формувати сім'я, оскільки жодна сім'я не може стояти осторонь подій, які розгортаються в країні. Проте не слід забувати про те, що війна не лише популяризує агресію, насильницькі методи вирішення питань. Вона дискредитує норми моралі мирного життя, норми права, компроміс та діалог як засіб досягнення цілей. А це значною мірою визначатиме норми поведінки громадян України, які пройшли становлення під час війни.

Отже, сучасна українська сім'я знаходиться в кризовому стані, який вирізняється посиленням психологічної напруги, збільшенням кількості стресових ситуацій, відмовою від узвичаєних цінностей і появою нових, інколи необґрунтованих і несталих.

Список використаних джерел

1. Гончар Л.В. Теоретико-методичні засади формування батьківсько-дитячих взаємин: дис. докт. пед.наук: 13.00.07. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 510 с.
2. Шахрай В. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: основні поняття дослідження. *Інноватика у вихованні*. 2020. № 11 (2). С. 48–55.
3. Цуркан. Т. Г. Відкриті батьківські студії «Педагогічна культура батьків». 2017. Чернівці. 170 с.
4. <https://www.helsinki.org.ua/articles/chy-vyrishuie-vlada-problemy-liudey-iaki-vtedly-vid-viyny-na-zakhid-ukrainy-analytyka/>

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ

І. М. Дишлева

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Уміння чинити супротив повномасштабному вторгненню російської федерації виступає головним чинником процесу прискореного дорослішання сучасних дітей України. Разом з тим, це ставить під загрозу повноцінну життєдіяльність сімей як передумови для щасливого та здорового зростання дітей.

Сьогодні комплексний огляд знань про охорону здоров'я підростаючого покоління та реальних життєвих сценаріїв може допомогти визначити небезпечні елементи в типовому закладі загальної середньої освіти. Дослідження цих факторів може виявити та виокремити такі небезпечні умови:

педагогічні прийоми, які виявилися неефективними з огляду на післявоєнну реальність;

інтенсифікація освітнього процесу;

реалізації освітнього процесу з недотриманням гігієнічних протоколів;
низький рівень компетентності педагогів з питань організації
безпечного та здорового освітнього середовища у повоєнній реальності;
послаблення медичного контролю в закладі освіти;
недостатня обізнаність батьків про засоби і методи збереження та
зміцнення здоров'я дітей, які унаслідок війни переживають
психотравмувальний досвід;
епізодичне, фрагментарне застосування в освітньому процесі елементів
здоров'язберезувальних технологій;
незначна кількість практичних напрацювань із проблеми впровадження
здоров'язберезувальних технологій в освітній процес закладу загальної
середньої освіти.

Учнівська молодь унаслідок війни переживає психотравмувальний досвід, який безперечно впливатиме на подальше життя, а це, в свою чергу, це дозволить більше цінувати близьких людей, друзів та інші прості та звичні речі. Це може бути забезпечено завдяки наявності процесу психологічної відновлюваності учнів, що призводить до подальшого посттравматичного зростання. Психологічна відновлюваність із використанням здоров'язберезувальних технологій сприятиме збереженню та зміцненню здоров'я учнів а також дозволить дітям «адаптуватися при зіткненні із життєвими складнощами, травмою, трагедією, небезпеками або значним стресом» [3, с. 30]. Успішність дитини цілком залежить від функціонування певних факторів відновлення: турбота та підтримка близького оточення та інших людей; здатність до складання реалістичних планів та докладання зусиль для їх утілення; позитивне самосприйняття, віра у власні сили та здібності; володіння навичками комунікації та вирішення проблем; здатність керувати сильними почуттями та імпульсами [3, с. 31].

Збереженню та зміцненню здоров'я дітей заважає недостатня поінформованість батьків щодо різних способів і стратегій, які вони можуть використати для уникнення психотравмувального досвіду дитини.

У ході реалізації завдань освітніх галузей Державного стандарту зі здоров'язберезувальними технологіями ознайомлюють учнів роз'єднано, епізодично, з використанням епізодичних та фрагментарних підходів. Впровадженню здоров'язберігаючих технологій присвячено обмежену кількість практичних занять [7: 8].

В багатьох наукових працях класиків педагогіки проблема підготовки вчителів до здоров'язбереження учнів досліджувалася і має певне відображення, зокрема Г. Ващенко, Я. А. Коменського, К. Ушинського, Г. Сковороди, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. Це підтверджує актуальність означеної проблеми в минулому, але зауважимо, що особливої гостроти вона набула на сучасному етапі розвитку шкільної освіти, яка знаходиться в умовах воєнного стану.

Підсумовуючи теоретичні напрацювання у сфері охорони здоров'я учнів, слід зазначити, що проблема організації здоров'язберезувальної діяльності вчителя залишається недостатньо розробленою, особливо у повоєнній реальності. Це супроводжується активізацією суперечностей між недостатнім рівнем підготовки педагогічних кадрів до здоров'язберезувальної діяльності і соціально зумовленою потребою впровадження здоров'язберезувальних технологій в умовах воєнного стану; наявним рівнем розробленості теоретичних основ здоров'язберезувальних технологій у наукових дослідженнях та їх недостатнім рівнем практичного впровадження в освітній процес закладу загальної середньої освіти; недостатнім рівнем підготовки вчителів закладу загальної середньої освіти до застосування здоров'язберезувальних технологій та науково обґрунтованою доцільністю здоров'язбереження учнів і [5].

Відповідно до затвердженого міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти, «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», однією з трудових функцій педагога є

участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища. Ця функція об'єднує інклюзивну компетентність, здоров'язбережувальну та проектувальну[6].

У статті 3 Конституції України задекларовано, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2: 2]. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що шкільна освіта повинна бути зорієнтована на «виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності» [4: 5]. Отже, ефективне впровадження здоров'язбережувальних технологій можливе завдяки розвитку якісної валеологічної освіти, а також оптимізації освітнього процесу і формуванню екологічно сприятливого життєвого середовища.

Тож цілком очевидною є закономірність, що ефективність розв'язання проблеми здоров'язбереження учнів закладів загальної середньої освіти у повоєнний час значною мірою залежить від законодавчої підтримки з боку державної політики України. Профілактично-просвітницька робота з цього напрямку набуває все більшої популярності та прихильності серед усіх учасників освітнього процесу, що актуалізує окреслене питання у процесі реалізації завдань освітніх галузей Державного стандарту.

На виконання загальнонаціональної програми «Здорова Україна» із червня 2021р. запроваджується інноваційний освітній проєкт «Модель здорової школи» (наказ МОН від 04.06.2021 № 626). Метою освітнього проєкту «Модель здорової школи» є створення безпечного здорового освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти яка включає вісім складових для формування закладом освіти безпечного й здорового освітнього середовища, а саме: освітній простір, освіта в галузі здоров'я та безпеки, фізична культура та рухова активність, здорове харчування, медична служба, психологічна служба, підготовка і здоров'я вчителів, залучення сім'ї та громади [1].

Окреслення перспективи розвитку здоров'язбережувального аспекту у повоєнній реальності вимагає врахування відповідної сукупності умов, які необхідні для формування здоров'язбережувального середовища закладу освіти, сприятливого для розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та мотиваційної сфер учнів закладів загальної середньої освіти.

Аналіз нормативно-правової бази підтверджує доцільність термінового вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я учнів закладів загальної середньої освіти у повоєнній реальності.

Стабілізація емоційного стану та відчуття безпеки є основними векторами задля поліпшення психологічного благополуччя та якості життя, зміцнення здоров'я учнів у повоєнній реальності. В цілому можемо відзначити, що даний теоретичний аналіз може бути вагомим задля подальших емпіричних досліджень ефективності використання здоров'язбережувальних технологій та здійснення консультативної і тренінгової роботи під час організації здорового освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Інноваційний освітній проєкт всеукраїнського рівня за темою «Модель здорової школи» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://imzo.gov.ua/innovatsiynny-osvitniy-proiekt-vseukrains-koho-rivnia-za-temoiu-model-zdorovoi-shkoly/>
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996 р. К. : Преса України, 1997. 80 с.
3. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 158 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти / Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002. № 347/2002 // Освіта України. – 23 квітня 2002 р. С. 4–6.
5. Нова українська школа. URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyia.pdf>
6. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Textm>
7. Стан здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів обговорювали на засіданні колегії СЕС України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.moz.gov.ua/ua/main/press/?docID=11579>

ОНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ 6-9 ТА 10-11 КЛАСІВ

А. І. Довгань

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Географія відіграє важливу роль у сучасному світі, оскільки вона допомагає не тільки аналізувати геопросторове розміщення природних, суспільних та економічних об'єктів, а й розуміти і розв'язувати проблеми, пов'язані з місцем розташування та взаємодією людей, технологій й природних ресурсів. Так, до прикладу, географічні дослідження допомагають виділяти причини і пояснювати наслідки глобальних змін клімату, визначати географічні області, які найбільше постраждали від цього й розробляти стратегії зменшення негативного впливу цих змін в окремих регіонах. Вона допомагає вивчати тенденції в розміщенні населення й економічного зростання, що дозволяє ефективніше управляти процесами розвитку окремих міст та регіонів. Також географія допомагає з'ясувати не тільки особливості просторового поширення природних ресурсів, а і можливості їх ефективного використання. В цілому ж, географія допомагає зрозуміти як глобалізаційні процеси впливають на економіку, політику й культуру різних країн, визначати тенденції розвитку глобальної економіки і пошуку способів розв'язання геополітичних конфліктів.

Усе це дає можливість зробити висновок про те, що географія залишається актуальною, інноваційною та мультидисциплінарною і відіграє важливу роль у визначенні способів вирішення глобальних проблем людства та розвитку стійкої ефективної економіки. А це, у свою чергу, вимагає від географічної науки бути гнучкою й адаптивною до сучасних викликів.

Вищезазначене стосується не лише географічної науки, а й географічної освіти. Географічна освіта допомагає розвивати розуміння того, як влаштований наш світ і як взаємодіють людство та природа. Вона

допомагає людині приймати більш обґрунтовані рішення в питаннях екології, економіки, політики та інших сферах.

Сьогодні неможливо навчити учнів закладів загальної середньої освіти всього, значно важливіше сформувані в них потребу в неперервній освіті. Тому зміст навчального матеріалу з шкільного курсу географії визначено з огляду на корисність та потрібність його для вирішення навчальних і життєвих проблем, а також потребі навчання упродовж всього життя.

Шкільна географічна освіта розпочинається у базовій школі у 6 класі і закінчується у старшій школі в 11 класі. Навчальна програма з географії побудована за принципами ретельного добору навчального матеріалу у контексті життєвої доцільності й функціональності та активізації ролі самостійного навчання. Ми добре усвідомлюємо те, що для успішної реальної діяльності недостатньо знань і умінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, вести самостійний чи спільний пошук способів її розв'язання, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків. Тому шкільна програма з географії забезпечує перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму, щоб теза «навчати учня, а не викладати предмет» стала дієвою, а не залишалася гаслом. На підставі компетентнісного підходу знання мають стати не багажем «про всяк випадок», а ключем до розв'язання проблем, забезпечення успішної самореалізації у соціумі, облаштування особистого життя.

Можна визначити декілька причин, чому виникла потреба оновлювати навчальну програму з географії.

1. Актуалізація змісту: сучасний світ швидко змінюється, і потреби суспільства змінюються разом з ним. Навчальна програма з географії повинна відображати ці зміни, включаючи нові виклики, які виникають в

зв'язку з глобальними тенденціями, такими як зміна клімату, технологічні інновації та інші.

2. Розвиток компетентностей: в сучасному світі навчальна програма повинна розвивати не лише знання, а й компетентності учнів. Оновлена програма може бути спрямована на розвиток вмінь та навичок, які необхідні учням для ефективного виконання завдань у сучасному світі.

3. Використання сучасних технологій: зміна навчальної програми має сприяти використанню сучасних технологій та підвищенню рівня інформаційної грамотності учнів. Наприклад, програма може включати вивчення ГІС, дистанційного зондування Землі та інших сучасних методів дослідження.

4. Підвищення цікавості: нова навчальна програма має бути більш цікавою та захопливою для учнів, що забезпечить більшу мотивацію до вивчення географії та підвищить рівень їх знань та компетентностей.

Отже, зміни навчальної програми з географії можуть бути корисними для підвищення якості освіти та підготовки учнів до життя в сучасному світі.

Ураховуючи вищезазначене, а також беручи до уваги наслідки відкритої збройної агресії Російської Федерації проти України та сучасні геополітичні реалії й рух України в напрямку європейської і євроатлантичної інтеграції, у 2022 році Міністерством освіти і науки України було ініційовано роботу творчих груп науково-педагогічних працівників з метою оновлення змісту навчальних програм для низки предметів, у тому числі і географії. У результаті цієї роботи були запропоновані зміни до діючих навчальних програм з географії для 6-11 класів.

Найбільші зміни стосувалися навчальної програми з географії для 10 та 11 класів. Так, курс географії в 10 класі «Географія: регіони та країни» спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах. У 11 класі

«Географічний простір Землі» розкривається сутність географічної науки в цілому; інтегруються знання про природу, людину і господарську діяльність; формуються чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Зміни до діючої програми наведено у таблиці.

Зміст діючої навчальної програми	Оновлений зміст навчальної програми	Обґрунтування
8 клас. Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ Тема 1. Демографічні процеси та статеві-віковий склад населення світу та України		
Відсутній фрагмент у діючій програмі	Біженці та внутрішньопереміщені особи	Актуальність питання в Україні та світі
10 клас. Розділ I. ЄВРОПА Тема 1. Загальна характеристика Європи		
Прояви сепаратизму	Прояви сепаратизму та військової агресії.	Актуальність питання у зв'язку з військовою агресією проти України
• «центральну вісь» розвитку Європи, найбільші промислові регіони (<i>Рур</i> у Німеччині, <i>Великий Лондон</i> у Великій Британії, <i>Іль-де-Франс</i> у Франції, <i>Верхньосілезький</i> у Польщі, <i>Придніпров'я</i> в Україні; <i>Центральна Росія</i> , <i>Урал</i> в Росії)	• «центральну вісь» розвитку Європи, найбільші промислові регіони (<i>Рур</i> у Німеччині, <i>Великий Лондон</i> у Великій Британії, <i>Іль-де-Франс</i> у Франції, <i>Верхньосілезький</i> у Польщі, <i>Придніпров'я</i> в Україні)	Розвантаження програми. Пропонується розглядати країни, що вже є членами Європейського Союзу або відіграють значну роль у Європі та країни, що обрали шлях євроінтеграції
10 клас. Розділ I. ЄВРОПА Тема 2. Країни Європи		
<i>складає</i> комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Польщі, Білорусі, Росії	<i>складає</i> комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії, Польщі, Росії	Розвантаження програми. Білорусь перестала відігравати важливу роль у економічному співробітництві з Україною
<i>прогнозує</i> перспективи розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.	<i>прогнозує</i> перспективи розширення економічних зв'язків України з країнами Європи в рамках набуття членства в Європейському Союзі.	Втрата актуальності зазначеного питання. Зміна геополітичних реалій в Україні та Європі

<p><i>Білорусь.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю</p>	<p>Вилучення фрагмента програми</p>	<p>Вилучення з переліку країн для обов'язкового вивчення у зв'язку з втратою статусу важливого партнера та визнання Білорусі країною, що підтримує країну-агресора</p>
<p><i>Росія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Демографічні процеси. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Роль Москви у контролі та перерозподілі економічних ресурсів країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Росією.</p>	<p><i>Росія.</i> Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Демографічні процеси. Система розселення. Характерні риси просторової організації господарства. Мілітаризація економіки.</p>	<p>Розвантаження програми та врахування сьогоднішніх реалій</p>
<p>10 клас. Розділ II. АЗІЯ Тема 2. Країни Азії</p>		
<p><i>складає:</i> комплексну економіко-географічну характеристику Японії, Китаю та Індії</p>	<p><i>складає:</i> комплексну економіко-географічну характеристику Японії, Китаю, Індії, Республіки Корея; <i>знаходить та систематизує</i> необхідну інформацію для характеристики країни; <i>ілюструє</i> добірками статистичної інформації, графіками, діаграмами</p>	<p>Доповнення до переліку країн Азії Республіки Кореї, так як економічна модель цієї країни може бути прикладом для України</p>

	процеси інформаційно-технологічного прориву Японії, Китаю, Індії та Республіки Корея; <i>порівнює</i> чинники міжнародної спеціалізації Японії, Китаю, Індії та Республіки Корея	
10 клас. Розділ VI. УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ Тема 1. Україна в геополітичному вимірі		
<i>аргументує</i> домінуючі вектори зовнішньої політики. <i>оцінює</i> за певними критеріями вплив на Україну геополітичних центрів сили; <i>висловлює власні думки й ідеї</i> щодо сценарію геополітичного майбутнього України	<i>аргументує</i> європейський і євроатлантичний вектори зовнішньої політики держави. <i>оцінює</i> за певними критеріями вплив на Україну геополітичних центрів сили; <i>висловлює власні думки й ідеї</i> щодо протидії України впливу євразійських інтеграційних утворень	Рух України в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції Урахування сучасних геополітичних реалій з позицій україноцентризму
Геополітична структура сучасного світу. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Основні вектори сучасної української геополітики	Геополітична структура сучасного світу. Місце України на сучасній геополітичній карті світу. Європейський та євроатлантичний вектори сучасної української геополітики	Уточнення змісту теми з урахуванням сучасних геополітичних реалій в Україні та світі
10 клас. Розділ VI. УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ Тема 2. Україна в системі глобальних економічних відносин		
Великі ТНК в Україні. Участь України в процесах європейської економічної інтеграції. Місце України в системі глобальних економічних відносин у контексті сталого розвитку.	Великі ТНК в Україні. Участь України в європейському економічному просторі.	Уточнення змісту теми з урахуванням сучасних геополітичних реалій в Україні та світі
11 клас. Розділ IV. СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ Тема 1. Українська держава		
Дослідження 1. Гельсінські угоди (Заключний акт наради з безпеки і співробітництва в Європі) – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи	Дослідження 1. Вплив війни в Україні на «безпекову архітектуру» в Європі.	Актуалізація змісту програми відповідно до геополітичних реалій

Вплив війни в Україні на «безпекову архітектуру» в Європі		
Розділ IV. СУСПІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ Тема 2. Населення України		
Міграційні процеси в Україні. Українці на світовому і регіональному ринку праці.	Міграційні процеси в Україні. Біженці та тимчасово переміщені особи.	Актуалізація змісту програми відповідно до геополітичних реалій

Окремо хочемо зазначити, що у 10 класі до переліку країн Азії, які вивчаються, запропоновано внести Республіку Корею, так як економічна модель цієї країни може бути прикладом для України.

Сьогодні Україна має недостатньо розвинуту економіку, але досить багатий природно-ресурсний потенціал, тому у світі її розглядають переважно як сировинний додаток, технологічно відсталу країну, що перебуває на периферії економічного розвитку. 70% українського експорту – сировинні активи.

Ми вважаємо, що мета, яка має стояти перед нашою державою, – стати впливовим регіональним суб'єктом, самосійним, незалежним в ухваленні економічних і геополітичних рішень, наскільки це дозволить глобальна ситуація, з високою якістю життя громадян.

Більш довгострокова мета України – стати глобальним суб'єктом, центром перетину економічних інтересів світових країн – глобальних лідерів. Для цього в Україні мають бути зосереджені економічні інтереси ключових економік: США, Німеччини, Великої Британії, Франції, Китаю, Японії, Індії тощо.

І тому актуальним є аналіз прикладів економічних моделей інших країн, що може бути важливою для України.

Республіка Корея – країна з особливостями економічної моделі, актуальними для сучасної України. Країна є одним зі світових лідерів у галузі інновацій. Взірець стійкого розвитку інноваційної економіки. Батьківщина Hyundai, Samsung, KIA та LG. Сьогодні Республіка Корея –

високорозвинена країна, член «Великої двадцятки», посідає 12-те місце в рейтингу економік світу, п'яте місце у світі за експортом високотехнологічної продукції, поступається за цим лише Китаю, Німеччині, США та Сінгапуру. Корейські суднобудівні компанії контролюють 40% світових замовлень на будівництво морських суден. За легкістю ведення бізнесу країна посідає п'яте місце у світі (згідно з рейтингом Doing Business). А у рейтингу Глобального індексу інновацій країна на 14-му місці. У країні практично низький показник безробіття.

Республіка Корея – це економічне «диво», яке відбулося практично за одне покоління людини. Країна після руйнівної війни за рекордно малий термін розбудувала потужну економіку та увійшла в дванадцятку найсильніших за обсягом ВВП країн світу.

Тож, запропоновані зміни до навчальної програми з географії сприятимуть формуванню в учнів предметної компетентності, теоретичних і практичних знань, для розуміння геопросторових процесів, що сприяють економічному розвитку, а також особистості, яка є патріотом та усвідомлює себе відповідальним громадянином України.

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

О. В. Заболотний

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

У 2022 році Генеральна асамблея Європейської федерації національних мовних інституцій (EFNIL) прийняла рішення про членство України в мовному просторі Європейського Союзу. Це дозволить сформуванню стратегію законодавчого захисту української мови як майбутньої мови ЄС. Зважаючи на це, ми маємо відповідальніше поставитися до питання збереження національної ідентичності, визначальним чинником якої є мова.

Мовленнєва компетентність відображає рівень знань про закономірності утворення зв'язних висловлень для формулювання думки. Ця компетентність включає знання про точність, влучність, адекватність, правильність використання мовних засобів, знання про особливості використання мовних засобів залежно від типу, стилю мовлення, мовленнєвої ситуації тощо. Розгляньмо це на прикладі дотримання окремих синтаксичних норм. Основною ознакою цих норм є стабільність, яка спирається на традицію [4, с. 70].

Перші спроби науково окреслити поняття «синтаксична норма» знаходимо в працях О. Курило, М. Сулими, С. Смеречинського, Є. Тимченка, які ще на початку минулого століття намагались унормувати синтаксис української мови в дусі поєднання народномовних рис із кращими зразками нової літературної мови, зокрема обмежити немотивоване вживання в українській мові пасивних синтаксичних конструкцій. Але подібні намагання тогочасна влада трактувала як вияв буржуазного націоналізму.

Подальші спроби окреслити поняття «синтаксична норма» знаходимо вже в наукових працях, датованих дев'яностими роками ХХ століття. «Причиною такої тривалої перерви, – на думку С. Харченко, – стали зовнішні чинники розвитку української літературної мови, зокрема мовна політика на теренах колишнього Радянською Союзу щодо національних, крім російської, мов [6, с. 20]».

Від 30-х років ХХ ст. із синтаксису української мови вилучали питомі українські конструкції – словосполучення, моделі речень тощо й натомість уживали властиві російській мові конструкції. У цей період офіційно підтримувані пасивні конструкції з дієсловами з постфіксом *-ся* заповнили наше мовлення, витісняючи традиційні синтаксичні елементи. Мовознавець М. Гінзбург категорично не погоджується з тими дослідниками / дослідницями, які, посилаючись на нинішню зіпсовану мовну практику, фактично намагаються «узаконити» накинуті під політичним тиском синтаксичні конструкції, а не відновити природні норми [2, с. 19].

Науковець С. Смеречинський розрізняє конструкції з присудковим дієсловом із постфіксом *-ся*, що властиві українській мові, та конструкції з присудком на *-ся*, що їй не властиві. «Підметові конструкції з дієсловами на *-ся* типу «*діти розпускаються на два місяці*» з невластивим їм пасивним значенням уважаю за росіянізм... [5, с. 26]».

Про нетиповість для граматичної структури сучасної української мови пасивних дієслів із постфіксом *-ся* у формах теперішнього та майбутнього часу зазначають доктори філологічних наук, професори І. Вихованець і К. Городенська [1].

Неприродними, ненормативними для української мови є пасивні синтаксичні конструкції на зразок: іменник (об'єкт, називний відмінок) + дієслово (пасивного стану на *-ся*). Наприклад, просте речення активної будови *Наказ підписує директор закладу освіти* не можна замінити реченням пасивної будови *Наказ підписується директором закладу освіти*.

Мовлення із засиллям пасивних синтаксичних конструкцій втрачає свою природну еластичність, а речення стають недолугими утвореннями. Наприклад, у реченні *Освітня програма схвалюється педагогічною радою* логічний суб'єкт, який за змістом означає діяча й має бути підметом (*рада*), чомусь став додатком у формі орудного відмінка, а натомість логічний об'єкт (*програма*), на який спрямовано дію і який має бути додатком, став підметом. Щоб повернути цьому реченню національну самобутність, треба замінити його органічною для української мови конструкцією: *Освітню програму схвалює педагогічна рада*.

Звернімо увагу ще на одну поширену помилку. У безособових конструкціях із предикативними формами на *-но*, *-то* часто використовують третій компонент у формі орудного відмінка зі значенням суб'єкта дії, що є позанормативним. Особливістю предикативних форм на *-но*, *-то* є те, що вони можуть керувати лише знахідним відмінком. Порівняймо: 1) Помилковий варіант: *Наказ підписано директором школи*. 2) Взірцеві варіанти: *Наказ підписано*. *Наказ підписав директор школи*. Відділ

граматики Інституту української мови НАН України пропонує не вживати конструкцій на зразок: *Рекомендовано до друку вченою радою Інституту української мови НАН України*. І вважає доцільним такий нормативний варіант: *Рекомендувала до друку вчена рада Інституту української мови НАН України*.

Відповідно до висновків мовознавців, рекомендуємо активніше залучати до текстів офіційно-ділового, наукового, публіцистичного стилів односкладні безособові речення на *-но*, *-то*, адже саме вони допомагають висловлювати думку стисло, точно, зосереджуючи увагу на дії, не акцентуючи на особі діяча. С. Караванський, аналізуючи текст Конституції України, справедливо говорить про недолугість фрази “*Цензура заборонена*” (стаття 15) й пропонує вживати безпідметову форму “*Цензуру заборонено*”, щоб підкреслити дію й оживити, “урізноманітнити мову сухих документів” [3, с. 54].

У мовленні потрібно уникати синтаксичних конструкцій із пасивними дієсловами на *-ся* в ролі присудків. Такі неприродні для української мови речення можна замінити двоскладними реченнями з підметом і присудком, вираженим особовим дієсловом, або односкладними неозначено-особовими чи безособовими з предикативними формами на *-но*, *-то* залежно від мети висловлення.

Нормативними є ті елементи мови, які узгоджено з мовною традицією, правилами української мови, які вживаємо з урахуванням семантичного й стилістичного значення, які враховують особливості розвитку мови. Українська літературна мова постала на народній основі, характерною рисою якої є активність. Тому повернення на перший план активних конструкцій сприятиме відродженню динамічності й сконденсованості думки, властивих нашій мові.

Список використаних джерел

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
2. Гінзбург М. Про активні, пасивні та результативні конструкції в українських фахових текстах на тлі інших мов. Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. 2017. Випуск 869. С. 3-22.

3. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне “я”. К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. 240 с.
4. Коць Т. До проблеми лексичної норми сучасної української літературної мови. Мовознавство. 2009. №1. С. 70-75.
5. Смеречинський С. Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою. Харків, 1932 / Сергій Смеречинський; фотопередрук з післясловом О. Горбача. Мюнхен: Український вільний університет, 1990. 263 с.
6. Харченко С. Інституалізація поняття «синтаксична норма» в українському мовознавстві. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. К.: Міленіум, 2018. Вип. 292. С. 18-24.

ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

С. М. Загурська

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Цінності – це напрямки, у яких особистості хотілося б розвивати своє життя. Вони ж мотивують людину долати труднощі. Щоб цінність мала певне значення, потрібно щось зробити. Водночас усі стикаються з неприємними думками, почуттями та відчуттями, що стають на заваді власних мрій і бажань.

Серед досліджень, присвячених подоланню стресу, як важливі розглядаємо праці А. Антоновського, яким запропоновано концепцію салютогенеза (від лат. *salus* – благополуччя, здоров'я) [1; 2; 3]. Основна гіпотеза автора теорії полягає в тому, що сила почуття когерентності має безпосередні психологічні наслідки й у такий спосіб впливає на здоров'я людини.

Типовими ресурсами опору вважаються гроші, знання, досвід, самоповага, здорова поведінка, зобов'язання, соціальна підтримка, освіта, традиції і світогляд. Вважається, що якщо в людини або в її найближчому оточенні є такі ресурси, їй набагато легше переживати життєві неприємності. Це допомагає людині створити когерентний життєвий досвід.

Але більш важливим, ніж самі ресурси, є здатність їх використовувати й почуття когерентності – другий концепт салютогенеза. Почуття когерентності діє як «шосте почуття» для виживання і генерації здібностей, що стимулюють здоров'я.

У більш широкому аналізі почуття когерентності (sense of coherence) А. Антоновський описує його основні компоненти наступним чином:

– зрозумілість – когнітивний компонент. Мається на увазі впорядковане сприйняття пережитого. Травматичні події можна осмислити й переповісти так, щоб зробити їх зрозумілими оточенню. Добре, коли поруч є хтось, кого можна запитати і хто може пояснити ситуацію, не драматизуючи;

– керованість – інструментальний або поведінковий компонент. Це ресурси, необхідні для того, щоб відповідати вимогам. Щоб реагувати на страшні події і звільнитися від них, особистість може задіювати фізичні та психологічні ресурси. Це можуть бути власні сильні сторони й можливості діяти, а також здатність визначити, хто може допомогти, і прийняти цю допомогу;

– значущість або осмисленість – це мотиваційний компонент. Ці вимоги визначаються як виклики, які варті того, щоб вкладати в них ресурси.

На думку А. Антоновського, сам собою стрес не завжди є патогенним, за певних умов він може бути і салютогенним фактором. Успішне подолання кризової ситуації може привести людину до придбання позитивного досвіду. Кризову ситуацію можна розглядати як виклик людини не тільки навчитися функціонувати ефективно, незважаючи на несприятливі життєві умови, але і «використовувати» стрес собі на користь. Наслідки стресу залежать від індивідуальних засобів реагування на нього.

У концепції «Виживання крізь віру у себе» [4] В. Франкл розкриває сутність поняття «екзистенціальний вакуум». Воно означає, що людина не знає ні того, що їй потрібно, ані того, що вона повинна робити, утрачає чітке уявлення про те, чого вона насправді хоче. У результаті особистість або хоче того ж, чого й інші (конформізм), або робить те, що інші хочуть від неї

(тоталітаризм). Одне з найголовніших тверджень В. Франкла: «Сенс не можна дати, його треба знайти. Сенс має бути знайдений, але не може бути створений» [2, с. 137]. Іншими словами, за В. Франклом, особистість, яка вже не в змозі знайти у своєму житті сенс, так само як і вигадати його, тікаючи від почуття втрати сенсу, створює або нісенітницю, або суб'єктивний сенс. У цьому випадку це пов'язане з ризиком пройти в житті повз істинний сенс, істинні справи в реальному світі.

Сенс – це також і конкретний зміст конкретної ситуації. В. Франкл стверджує, що немає такої ситуації, у якій би не було надано життям можливості знайти сенс, і немає такої людини, для якої життя не тримало б напоготові якусь справу [2]. Дослідник зауважує, що життя має сенс, більше того, воно зберігає цей сенс у будь-яких умовах і за будь-яких обставин завдяки можливості знайти сенс навіть у стражданні.

Людина не тільки шукає сенс у силу свого прагнення до сенсу, але й знаходить його трьома способами:

- може побачити сенс у дії, у створенні чого-небудь;
- бачить сенс у тому, щоб переживати щось;
- вбачає сенс у тому, щоб когось любити.

Але навіть у безнадійній ситуації, перед якою людина безпорадна, вона за певних умов здатна бачити сенс. Справа в позиції й налаштуванні, із яким вона зустрічає свою долю, якої вона не в змозі уникнути або змінити. Лише позиція й налаштування, на думку В. Франкла, дають людині можливість продемонструвати те, на що здатна одна лише людина, – перетворення страждання в досягнення.

Отже, перше припущення полягає в тому, що в житті не існує ситуацій, які були б дійсно позбавлені сенсу. Проте існує думка, що може виникати екзистенціальний вакуум, тобто відчуття втрати сенсу. Чи можна стверджувати, що життя ніколи й ні для кого не перестане мати сенс? Підставою для цього служить те, що людина в змозі навіть безвихідну ситуацію перетворити на перемогу, якщо розглядати її під певним кутом

зору. Тому навіть страждання містить у собі можливість винайдення сенсу. Зрозумілим є те, що мова йде тільки про ситуації, які не можна усунути, яких не можна уникнути й змінити, про страждання, яке потрібно пережити. Як лікар, В. Франкл, звичайно, має на увазі насамперед невиліковні хвороби, ракові пухлини тощо [4].

До вказаного у такий перелік вважаємо за потрібне додати надзвичайні ситуації, негативні наслідки яких важко переоцінити. Саме там, де людина безпорадна і позбавлена надії, будучи не в змозі змінити ситуацію, вона відчуває необхідність змінитися самій. В. Франкл стверджує: «Страждання має сенс, якщо ти сам стаєш іншим» [4, с. 58].

Список використаних джерел

1. Antonovsky, A. Health, Stress and Coping. San Francisco : Jossey-Bass, 1979.
2. Antonovsky, A. The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science Medicine*, 36, 1993. P. 725–733.
3. Antonovsky, A. Complexity, conflict, chaos, coherence, coercion and civility. *Social Science Medicine*, 37, 1993. P. 969–981.
4. Frankl, V. E. The Will to Meaning: Foundations and Applications of Logotherapy. New York: New American Library. New American Library, 1970. 179.

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ЦЕНТРІВ ТА ПРОСТОРІВ

В. О. Золотаренко

*Всеукраїнський молодіжний центр
Інститут проблем виховання НАПН України*

***Анотація.** У тезах представлено результати дослідження запиту молодіжних центрів і просторів на впровадження напрямку утвердження української національної і громадянської ідентичності в їх діяльності, що були отримані в рамках проведення фокус-групи.*

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило миттєву реакцію населення, що виражалась у національному об'єднанні і гуманітарному реагуванні. Незважаючи на новий підйом національної ідеї, проблеми патріотизму, соціальної згуртованості і активної громадянської позиції є актуальними, що вимагає пошуку шляхів і

інструментів для утвердження української національної і громадянської ідентичності населення, зокрема і молодих людей, через різні інституції та організації, що не обмежуються формальними інститутами суспільства.

Зазначимо, що раніше у розгляді цієї теми частіше використовувалось поняття «національно-патріотичне виховання», наразі поняття «національне-патріотичне виховання» є частиною ширшої концепції громадянського та патріотичного розвитку, а саме «утвердження української національної і громадянської ідентичності», що визначено Законом України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [4].

Молодь є однією з ключових аудиторії такої роботи, що визначено наведеним вище законом. Зважаючи на те, що дорослішаючи молоді люди шукають середовище однолітків, однодумців і простір для соціалізації та самореалізації, що виходять за рамки формальних інститутів суспільства, ми виділимо у нашому дослідженні молодіжний центр та молодіжний простір як такий, що відповідає цим критеріям.

Зокрема, зазначимо, що згідно статті 22 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» молодіжні центри визначені як заклади, що впроваджують таку діяльність [4]. Ця діяльність здійснюється у практиці роботи молодіжних центрів і просторів [2], також це наведено і типовому положенні про молодіжний центр, як один з ключових напрямків сприяння [3], у Статті 18 Закону України «Про основні засади молодіжної політики», в рамках якого здійснюється діяльність молодіжних центрів [5].

Відтак утвердження української національної і громадянської ідентичності здійснюється молодіжними центрами і просторами, проте з така діяльність може нести ситуативний характер, а у працівників і працівниць, що впроваджують цей напрям у роботі молодіжних центрів виникає запит, як саме впроваджувати цей напрям роботи під час. Він актуалізувався, після відносної нормалізації суспільних відносин під час війни.

Зважаючи на цей запит, державної установою «Всеукраїнський молодіжний центр», що є експертно-ресурсним центром молодіжної роботи в Україні та займається експертно-консультаційною підтримкою молодіжних центрів і просторів в Україні [1], було організовано онлайн-обговорення для молодіжних центрів, просторів та інших організацій, що впроваджують молодіжну роботу в Україні – «Українська національна і громадянська ідентичність у молодіжній роботі» [6].

Метою події було проінформувати про зміни у законодавстві, діяльність Міністерства молоді і спорту у цьому напрямку та зібрати у форматі фокусованого групового інтерв'ю (фокус-групи) розширений запит від учасників обговорення щодо інформування та експертну, консультаційну та методичну підтримку у реалізації ними напряму утвердження української національної і громадянської ідентичності.

Учасниками обговорення стали представники і представниці молодіжних центрів і просторів України (6 осіб), представниці громадських організацій (2 особи), представниці Міністерства молоді та спорту України (2 особи), представники Всеукраїнського молодіжного центру (2 особи).

У рамках фокус-групи, що проходила автором тез, учасники обговорення у відповідь на різні питання зазначали (представлена інформація вже опрацьовано та узагальнено, вона не містить прямих коментарів учасників обговорення, а перелічені питання не відображають всіх питань фокус-групи):

1. Питання: Яка інформація чи знання могли б допомогти вам у впровадженні цього напрямку:

- є потреба у коротких та змістовних матеріалах про історію України, культурні особливості громад на яку можна спиратись формуючи свої події та контент, а також такі, що можна поширювати серед своєї аудиторії;

- молодіжним працівникам і працівницям важливо отримувати зворотний зв'язок від жителів їх громад, щодо того чого б тим хотілося навчитись і що дізнатись за цим напрямом;

- є потреба у більшій кількості живих зустрічей, обговорень та живих бібліотек на цю тему, серед професійної спільноти молодіжних працівників і працівниць, для обміну досвідом та мережування;

- не вистачає матеріалів про культурні особливості громад.

2. Питання: Які практичні питання виникають у вас при впровадженні напряму:

- недостатня для якісного впровадження програм та заходів матеріально-технічна база;

- є потреба у розвитку комунікації, наприклад хочуть зрозуміти як називати події, щоб вони приваблювали молодь;

- відсутність кваліфікованих кадрів у сфері (непривабливість професії через розмір заробітної платні);

- для формування роботи не вистачає дорожньої карти по впровадженню цього напрямку роботи у молодіжних центрах і просторах, зокрема на деокупованих територіях;

- не вистачає знань та компетентностей щодо того, як залучати молодь з окупованих територій та які інтерактивні формати роботи використовувати.

молодіжним працівникам і працівницям важливо отримувати зворотний зв'язок від жителів їх громад, щодо того чого б тим хотілося навчитись і що дізнатись за цим напрямом;

- є потреба у більшій кількості живих зустрічей, обговорень та живих бібліотек на цю тему, серед професійної спільноти молодіжних працівників і працівниць, для обміну досвідом та мережування;

- не вистачає матеріалів про культурні особливості громад.

3. Питання: У якому форматі вам цікаво і доступно було б отримувати інформацію і знання про цей напрям роботи та його впровадження у роботі молодіжних центрів і просторів України:

- публікації у соціальних мережах (без уточнення формату);

- інфографіки;

- короткі відеоматеріали, тривалістю 3-7 хвилин;

- інформаційні курси за темою, зокрема з короткими відеоматеріалами.

Відтак ми бачимо, що проблематика впровадження напряму утвердження української громадянської та національної ідентичності є актуальними для молодіжних центрів і просторів України. Зокрема й у розрізі теоретичної та практичної площини, відмітимо й потребу у комунікації та обміні досвідом, а також у інформуванні про цей напрям роботи і форми її впровадження.

За результатами фокус-групи, Всеукраїнським молодіжним центром було прийнято рішення про формування відеоматеріалів, у яких працівників і працівниць молодіжних будуть ознайомлювати з теоретичною і практичною стороною впровадження цього напряму роботи.

У свою чергу, результати цього дослідження можуть бути використані у формуванні навчальних програм для фахівців, що впроваджують напрям утвердження української національної і громадянської ідентичності, а також у розробці подальших досліджень на цю тему.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнський молодіжний центр. Офіційний веб-сайт. URL: <https://auyc.org.ua/> (дата звернення 13.05.2023).
2. Звитяга молодіжних центрів під час війни. Всеукраїнський молодіжний центр. URL: <https://auyc.org.ua/youth-policy/zvityaha-molodizhnykh-tsentriv-pid-chas-viyny/> (дата звернення 13.05.2023).
3. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-%D0%BF> (дата звернення 13.05.2023).
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення 13.05.2023).
5. Про основні засади молодіжної політики. Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> (дата звернення 13.05.2023).
6. Українська національна і громадянська ідентичність у молодіжній роботі. Онлайн-подія у Facebook від 25 квітня 2023 року. URL: <https://www.facebook.com/events/770974624646323> (дата звернення 13.05.2023).

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

Л. В. Канішевська

Інститут проблем виховання НАПН України

Проблема формування безпечної поведінки підлітків у цифровому просторі набуває особливої актуальності. Для сучасних підлітків цифровий простір є звичайним життєвим простором, способом їх пізнання і навчання.

Водночас цифровий простір є територією ризиків.

Питання безпеки дітей в інтернеті тематизовано у наукових розвідках (І. Бега, С. Болтівця, Н. Бугайової, В. Кременя, І. Литовченка, С. Максименка Л. Найдьонової, Г. Петрушко, С. Сисоєвої, М.-Л. Чепи, О. Черних та ін.).

У підліткову віці інтенсивно формуються світоглядні установки та системи оціночних суджень.

Науковці І. Литовчено, С. Максименко, С. Болтівець, М.-Л. Чепи, Н. Бугайова зазначають, що зміни в поведінці підлітка викликані гормональною перебудовою організму та психологічними змінами, прагненням до самопізнання, самоствердження; основну зацікавленість викликають інтернет ресурси, що дають можливість підліткові спілкуватися з реальними та віртуальними знайомими, а також розвивальні й навчальні мережі [4].

Безпечна поведінка в цифровому просторі – сукупність дій особистості під час користування інтернетом, що сприяють задоволенню потреб і водночас запобігають можливості завдання збитків, заподіяних фізичному, психологічному, моральному, соціальному благополуччю самої дитини, інших людей [6, с. 7].

Онлайн-ризиків поділяються на п'ять типів: комунікативні, контентні, споживчі, технічні, інтернет-залежність.

Комунікативні ризики виникають у процесі спілкування та взаємодії людей в інтернеті. До комунікативних ризиків відносяться: кібербулінг, кібергрумінг, небажані знайомства в мережі, рекрутинг та небезпечні

спільноти тощо. З подібними ризиками можна зіткнутися під час спілкування в онлайн-месенджерах, соціальній мережі, блогах, на сайтах знайомств, форумах та інших ресурсах. Велике занепокоєння викликає розповсюдження ризиків, пов'язаних із залученням неповнолітніх у небезпечні групи. Це насамперед так звані «групи смерті», які залучають дітей та підлітків до виконання небезпечних завдань, що призводить зрештою до суїциду.

Контентні ризики виникають під час зіткнення з протизаконною, неетичною шкідливою інформацією в мережі. Це матеріали (тексти, аудіо- і відеофайли, посилання на сторонні ресурси, що містять сцени насильства, агресії, еротики та порнографії, нецензурну лексику, інформацію, що розпалює расову ненависть, пропаганду анорексії та булімії, суїциду, азартних ігор, наркотичних речовин тощо [5, с. 130–133].

Споживчі ризики виникають у процесі придбання товарів та послуг. До них відносяться: ризик придбання товару низької якості, підроблення контрафактної та фальсифікованої продукції, утрата грошових коштів без придбання товару чи послуги; розкрадання персональної інформації з метою шахрайства.

Технічні ризики виникають у процесі використання та пошкодження програмового забезпечення комп'ютера, викрадання або порушення конфіденційності персональної інформації, яке відбувається завдяки вірусам, шпигунським програмам, необдуманому висвітленню власної конфіденційної інформації.

Інтернет-залежність – непереборна тяга до надмірного використання інтернету. У шкільному середовищі виявляється у формі захоплення відеоіграми (геймінг), нав'язливої потреби до спілкування в чатах, цілодобового переглядання фільмів і серіалів у мережі тощо [7, с. 237–244].

Найсерйознішою проблемою для підлітків є зіткнення з комунікативними ризиками (в порівнянні з іншими видами онлайн-ризиків), оскільки частіше завдає їм відчутної шкоди. Як правило, підлітки стикаються

з негативним контентом завдяки: прояву інтересу до цього виду інформації; отримання посилань від онлайн друзів, рекламним банерам тощо.

Шляхами мінімізації ризиків цифрового простору для здоров'я підлітків є:

- інформування підлітків та їхніх батьків щодо ризиків інтернет-простору для здоров'я;

- розвиток у підлітків критичного мислення, що уможлиблює здійснення ними перевірки джерел інформації;

- підвищення рівнів цифрової компетентності педагогів.

Запровадження освітніх курсів: «Виховні можливості цифрового простору», «Основи медіаграмотності та критичного мислення як складової цифрової компетентності», «Плюси і мінуси інтернет-колаборації» [3, с. 11];

- співпраця педагогів з іншими фахівцями, зокрема психологами, психотерапевтами, медиками, здатними надати своєчасну кваліфіковану допомогу підліткові, його батькам;

- розвиток у підлітків емпатії; навичок спілкування з однолітками та батьками: самопрезентації, уміння працювати в команді, ефективна комунікація;

- інформування батьків про способи розширення можливостей дозвілля підлітків [1, с. 30];

- формування цифрової культури батьків, що передбачає не тільки належний технічний рівень користування батьками комп'ютерною технікою, інтернетом, а й відповідні їхні знання про інформаційні технології й використання освітніх платформ [2, с. 15].

Усе це стане основою для безпечної поведінки підлітків у цифровому просторі.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблем. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на розроблення науково-методичного супроводу виховання дітей та молоді у цифровому просторі.

Список використаних джерел

1. Виховання дітей та молоді у цифровому просторі: посібник / [Журба К. О., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В., Харченко Н. В., Федоренко С. В.]. Київ, 2022. 124 с.
2. Канішевська Л., Шахрай В. [Особливості виховання в школі і сім'ї в умовах цифровізації](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155). *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 4 (9). С. 144-155. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155)
3. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., Вознесенська О. Л., Гавриш, Н. В., Гончар Л. В., Журба К. О., Ільїн В. В., Канішевська Л. В., Кириченко В. І., Комаровська О. А., Корнієнко А. В., Куниця Т. Ю., Курбатов С. В., Литовченко О. В., Малиношевський Р. В., Мачуський В. В., Найдьонова Л. А., Рейпольська О. Д., Толочко С. В., Федорченко Т. Є., Харченко Н. В., Чаплінська Ю. С., Шахрай В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022, Вип. 4. № 2, С. 1-30. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
4. Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С. І., Чепан М.-Л. А., Бугайова Н. М. Діти в Інтернеті: Як навчити безпеці у віртуальному світі. Посібник для батьків. Київ : Видавництво: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост»-Прим, 2010. 48 с.
5. Олексин О. І. Кібер (не)безпека. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2020. 176 с.
6. Черних О. Керівництво із соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті : навчально-методичний посібник. Київ : ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ». 2017. 104 с.
7. Young K. S. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyber Psychology and Behavior*. 1998, V. 1., P. 237-244.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАСОБАМИ МУЗИКОТЕРАПІЇ

С. В. Ковальова

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

“Як гімнастика випрямляє тіло, так музика випрямляє душу”

Платон

Сучасне життя під в умовах війни закономірно посилює психолого-педагогічний інтерес до питань психологічної підтримки, емоційної стабільності та стійкості кожної людини. Все це вимагає досвіду психологічної підтримки, допомоги фахівців професій підтримки: соціальних працівників, лікарів, психологів, реабілітологів, клінічних психологів тощо. Психологічна підтримка передбачає психологічну допомогу особистості в складних життєвих обставинах, ситуаціях, сприяє налагодженню життя та

адаптації в суспільстві (Панок, Чаплак, Андреева, 2019). Психологічна допомога являє собою психологічну підтримку особам із використанням методів психологічної допомоги, реабілітації, психотерапії, психоконсультації (Васьківська, 2004). Універсальну роль й унікальні можливості в означеному процесі відіграє музичне мистецтво. Відомо, що музикотерапія є найбільш розвиненою формою лікування засобами музичного мистецтва, оскільки зв'язок між музикою й медициною сходиться до витоків історії людства.

Використання музики для оздоровлення, зцілення та психологічної підтримки має дуже давню історію. Людський рід (латинь) звучить як *Homo Sapiens* – Людина Розумна. “Я мислю – значить я існую” – знайома теза мислячої людини. Однак пригадаймо філософію та закон відображення світу “... від чуттєвого споглядання до абстрактного мислення, й від нього – до практики”. Про що це свідчить? Звичайно про те, що кожна людина має ліву і праву півкулі, тому водночас мисляча людина є *Homo Musicus* – Людина Музикальна, яка слухає, створює і виконує музику. Вивченням музикальності людини займається музична психологія, психологія музичної діяльності, у яких доведено, що музичні здібності, як основа музикальності, є вродженою індивідуально-психологічною властивістю кожної людини. Відомий сучасний музикант, педагог, психолог С. Науменко підкреслює, що музичні здібності кожної людини мають вроджену психо-емоційно-моторну природу і пов'язані з активністю психічних процесів, механізмом творчості. Тому музичні здібності у науці і практиці музичної діяльності називають життєвими здібностями, які необхідно розвивати з дитинства для збереження й відновлення фізичного і психічного здоров'я, стимулювання емоційного інтелекту, створення позитивного емоційно-психологічного мікроклімату особистості тощо.

Перші спроби наукового пояснення цього феномена відносяться до XVII століття, експериментальні дослідження розпочались у XIX ст., але лише у XX ст. на науковій основі було розкрито профілактичні, лікувальні й

оздоровчі властивості музичного мистецтва, а саме: виявлено лікувальні властивості звуків, встановлено взаємозв'язок між частотою звукових коливань музики та фізіологічних процесів людини .

Ще В. М. Бехтерев вважав, що за допомогою музики можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи дитини, приборкати збуджений темперамент і активізувати загальмованих дітей, врегулювати неправильні рухи. Організація рухів за допомогою музичного ритму розвиває у дітей увагу, пам'ять, внутрішню зібраність (Н. С. Самойленко, В. А. Грінгер, О. В. Конорова, О. В. Чайнова).

Певний досвід розвитку педагогічного вектору музичної терапії накопичується і в Україні. Як зазначає Г. Побережна, сьогодні для української педагогічної школи стає актуальним „профілактика емоційно-стресових станів і неврозів, нормалізація душевного стану людини за допомогою музики в контексті її особистісного становлення” [2, с. 11]. Поєднання педагогічних методів із керованим музичним впливом дозволить відродити духовне й фізичне здоров'я суспільства за умов найменших фінансових затрат. „Музична терапія, що активно входить у соціальний простір України після більш ніж столітнього поширення її у світі, мусить стати універсальною виховною системою” [Там само].

Термін «музикотерапія», який найчастіше використовується у літературі, має греко-латинське походження і в перекладі означає «зцілення музикою». У наукових джерелах ми не існує єдиного загальноприйнятого визначення *музикотерапії*. Останню розглядають як: **медичний напрям**, що використовує музику із лікувально-профілактичною метою; **психотерапевтичний метод**, що використовує музику в якості лікувального засобу; **засіб формування емоційної стійкості** у професійній діяльності, керування психічним станом вчителя.

В основі музикотерапії як лікувально-профілактичного напрямку лежить використання різних методів впливу музикою або співом, вибір яких визначається конкретними завданнями, які стоять перед лікарями.

В цілому **музикотерапія** – це контрольоване використання музики в лікуванні, реабілітації, освіті й вихованні дітей і дорослих, страждаючих від соматичних і психічних захворювань, емоційного перевантаження тощо. Виділяють чотири основні напрями лікувальної дії музикотерапії:

- емоційна активація в ході вербальної психотерапії;
- розвиток навичок міжособистісного спілкування (комунікативних функцій і здібностей);
- регулюючий вплив на психовегетативні процеси;
- підвищення рівня естетичних потреб.

Як механізми лікувальної дії музикотерапія пов'язана із катарсисом, емоційною розрядкою, регулюванням емоційного стану, усвідомленням власних переживань, підвищенням соціальної активності, придбанням нових засобів емоційної експресії, полегшенням формування нових відносин і установок.

Постає інше питання: яким чином здійснюються лікувально-педагогічні, психофізіологічні позитивні зрушення в організмі людини?

Ми підтримуємо думку Щедролосевої К. О, яка у своїй публікації “Музикотерапія та її лікувально-педагогічні можливості” аналізує феномен музикотерапії, який, як зазначає дослідниця, вчені пояснюють таким чином. “Матерією музики є звук. Звучання музики в тимчасовій довжині, вплив її на почуття слухачів у процесі музикотерапії базується на частотному коливанні різних звуків, що резонують з окремими органами чи системами організму людини в цілому. Вченими встановлено твердий взаємозв'язок між частотою звукових коливань і конкретними фізіологічними процесами в організмі людини. Звук є одним із основних носіїв інформації, найбільш могутній за силою впливу на мозок людини. І неважливо про що йдеться: шум на вулиці чи концерт симфонічної музики. На сьогодні детально розроблена наукова теорія впливу різних видів звуку на людину. Відповідно до неї звукотерапія підрозділяється на музикотерапію, словотерапію, лікування звуками природи й ультразвуком. Ефективність музикотерапії зумовлюється не тільки

емоційним впливом на людину, але й біорезонансним сполученням музичних звуків з вібраціями окремих органів і систем організму. Вібрації музичних звуків активізують вегетативні механізми вищої нервової діяльності, викликають особливі вібраційні відповіді у підсвідомості людини. Відбуваються реакції, що сприяють більш швидкому видужанню пацієнтів. Музикотерапія сприяє у першу чергу успішному лікуванню різного роду психічних розладів: психозів, депресивних станів, шизофренії. Допомагає вона добре й у терапії багатьох психосоматичних захворювань.

Передумовою використання музикотерапії у практиці діяльності вчителів є психофізіологічні дослідження почуттєво-емоційних реакцій особистості на музику у процесі її сприйняття [3, с. 4]. Для того, щоб грамотно цілеспрямовано використовувати музику в освіті, вихованні, розвитку й оздоровленні необхідно розуміти природу музикальності і природу музичного мистецтва, психофізіологічні властивості музичного звуку, особливості музичного сприйняття, в ході якого одночасно вибудовується образ та виникає суб'єктивне ставлення до музики і до самого процесу віддзеркалення у вигляді емоцій та переживань. Необхідно обирати музичний твір, який відповідає психічному стану людини, що визначає характер дії музичного твору, викликає значущі й інтенсивні переживання, сприяє появі феномену катарсису (очищення).

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, ми приходимо висновку, що музикотерапія є необхідним психологічної підтримки відновлення здоров'я людини. Універсальні можливості впливу музики пов'язані з її психо-емоційно-моторною природою, а також вродженою психо-емоційно-моторною природою музичних здібностей.

Музичне мистецтво володіє здатністю до складного перетворення почуттів. Найсумніші найтяжчі, вкрай негативні переживання, переплавлені у витворі мистецтва, справляють позитивний емоційний вплив, дають особливу насолоду, глибоке естетичне задоволення, «...мистецтво бере свій матеріал з життя, але дає понад цей матеріал щось таке, чого у

властивостях самого матеріалу ще немає», – зазначав Я. С. Виготський [1, с.21].

Музика не існує сама по собі. Вона існує як музичне враження, тобто як один спільний складний механізм, що починається рухом звукових хвиль від музиканта, проходить крізь нерви органа слуху та півкуль мозку і завершується враженням, настроєм або уявленням слухача. Тобто щоб музичні звуки викликали у нас враження, вони мають пройти фізико-фізіолого-психологічний шлях [2, с.48-49].

Музичне мистецтво володіє специфічною й унікальною можливістю цілеспрямованого впливу на соматичний і психічний стан людини. Очікуваний оздоровчий ефект зумовлений не тільки впливом на емоції, але і специфічним впливом на людину окремих першоелементів: ритму, мелодії та гармонії, які складають основу музики, що проникає в глибини психіки. Музика знаходиться на найвищому ступені естетичних цінностей, які за своїм чуттєвим вираженням є близькими до природного сприйняття людиною.

Як бачимо, музикотерапія, як інструмент психологічної підтримки, володіє природніми можливостями впливу на кожну людину без винятку, що базується на особливостях загального і спеціального розвитку особистості як системи систем, вродженою природою музичних здібностей, що мають психо-емоційно-моторну природу. Тому при сприйманні музики в організмі людини відбуваються якісні зміни: змінюється склад крові, прискорюється або сповільнюється серцебиття, відбувається розвантаження болісливих афектів тощо. Недаремно музикотерапія вважається ресурсом емоційної стійкості, стабільності та психологічної безпеки, а також профілактичним засобом стресових ситуацій та самовідновлення організму людини, пов'язаного з активністю психічних процесів. В умовах сьогодення музикотерапія має стати неодмінним механізмом оздоровлення й відпочинку, доступного

кожному учаснику освітнього процесу, чинником створення емоційного безпечного середовища в закладі освіти.

Список використаних джерел

1. Нечай С. Музика розвиває, виховує, оздоровлює : навч.-метод. посіб. / Світлана Нечай; [голов. ред. Н.О. Андрусич]; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, РВНЗ «Крим. інж.-пед. ун-т». – Київ : Світоч, 2012. – 142 с.
2. Побережна Г. Потенціал музикотерапії / Г. Побережна // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 2. – С. 9 – 12.
3. Щедролосова К. Музикотерапія та її лікувально-педагогічні можливості /К. Щедролосова [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.kspu.edu/...ashx/Щедролосова%20К.О.doc?id.

МЕТОДИЧНА РОБОТА З ПЕДАГОГАМИ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

А. В. Корнієнко

Інститут проблем виховання НАПН України

Методична робота в закладі позашкільної освіти – це цілісна система взаємопов'язаних заходів та дій, які ґрунтуються на досягненнях психолого-педагогічної науки, інноваційного педагогічного досвіду і спрямовані на підвищення фахової майстерності, розвиток творчого потенціалу кожного педагога та всього педагогічного колективу з метою підвищення ефективності освітнього процесу.

Професійному зростанню педагога приділяв увагу К. Ушинський, вказуючи, що він повинен багато вчитися розуміти душу в її проявах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстерності, перш ніж стати практиком. Підкреслював, що педагог не повинен обмежуватися отриманими знаннями: «Учитель навчає успішно доти, доки навчається сам...» [4].

У своїх працях В. Сухомлинський представив цілісну методологічну систему розвитку і вдосконалення педагогічної майстерності педагога упродовж всього професійного життя. Він розкрив сутнісні аспекти формування педагогічної майстерності, обов'язкові умови фахового і особистісного зростання, складові майстерності, простежив «повсякденну, на

все життя дружбу з книжкою», яка не припиняється ні на один день і поповнює річку думки [3].

Сучасне суспільство потребує від педагога закладу позашкільної освіти високої фахової кваліфікації, професійної культури, здатності об'єктивно осмислювати педагогічні явища, критично оцінювати й творчо удосконалювати свою педагогічну майстерність. Сучасний педагог-позашкільник має бути готовим до змін, що відбуваються в системі позашкільної освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Не має сумніву, що проблему ефективності, результативності педагогічного процесу можна розв'язати лише за умови забезпечення високої професійної компетентності та майстерності кожного педагога, його здатності до інноваційної діяльності.

У процесі експериментальної роботи в закладах позашкільної освіти за темою «Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа», значну увагу ми приділяли підвищенню професійної компетентності педагогів наших експериментальних закладів.

У дослідженні професійну компетентність педагога-позашкільника ми розглядаємо як складне особистісне утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність педагога до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації.

Найдієвішою формою методичної роботи з педагогами була самоосвіта.

Самоосвіта - це самостійно здобуті із різних джерел знання із урахуванням особистих інтересів і об'єктивних потреб, що дає можливість педагогу: визначити чіткі особистісні цінності та світоглядні установки; усвідомити особливості педагогічної праці; підвищити свою інформаційну культуру; розвивати здатність управляти собою; удосконалювати навички вирішення педагогічних проблем; розвивати свій творчий потенціал.

Перед педагогами експериментальних закладів позашкільної освіти ставилися наступні завдання: вдосконалення теоретичних знань, педагогічної майстерності; оволодіння сучасними формами, методами та прийомами навчання і виховання; вивчення та впровадження в практику інноваційного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної, психологічної та спеціальних наук, нових педагогічних технологій; розвиток інноваційних процесів.

Підготовку педагогів ми поділяли на три етапи: підготовчий, практичний, узагальнюючий. На першому етапі ми проводили діагностику. При анкетуванні, опитуванні, в бесідах, самодіагностиці визначалася тема самоосвіти педагога, мета, завдання, вибір форм і методів, час на реалізацію. На цьому етапі важливою була мотивація самоосвітньої діяльності. Педагогам пропонувалася діагностична карта з запитаннями, де необхідно зробити самооцінку за шкалою від 0 до 5 балів. Наприклад: реалізація власної потреби в навчанні та у вихованні дітей; підвищення своєї професійної майстерності; оволодіння сучасними педагогічними ідеями та технологіями; необхідність здобути повагу серед колег; здобути повагу вихованців та їх батьків; реалізувати свій творчий потенціал; бажання кар'єрного зростання; запобігання неприємностей від керівництва; не відставати за рівнем професіоналізму від своїх колег; отримання інтелектуального задоволення; власні переконання, амбіції; забезпечення якісної освітньої діяльності; отримати гідну винагороду за свою працю; усвідомлення особистої відповідальності і обов'язку; відсутність мотивів займатися самоосвітою. На практичному етапі педагоги працювали за складеним індивідуальним планом самоосвітньої роботи. Як варіант плану самоосвіти пропонувався наступний план: тема самоосвіти; мета й завдання; зміст роботи; форми роботи; методи роботи.

На заключному етапі з'ясовувалися результати діяльності кожного педагога, зокрема: рівень якості знань вихованців (показники участі у заходах); розробка або видання методичних матеріалів; розробка нових

форм, методів, прийомів навчання, виховання з вихованцями гуртків; доповіді, виступи, відкриті заходи; розробка дидактичних матеріалів, тестів; створення методичних рекомендацій щодо впровадження нових педагогічних напрацювань; участь у проведенні майстер-класів, семінарів, науково-практичних конференціях, узагальнення досвіду роботи тощо.

Як показник ефективності самоосвіти педагогів закладу позашкільної освіти досліджувалася його професійна компетентність та якість організованого педагогом освітнього процесу, його особистісне самовдосконалення. У процесі самоосвіти педагог одночасно є суб'єктом і об'єктом самоосвіти, а її основний зміст сприяє оновленню та вдосконаленню знань педагога, зростанню його професійної компетентності. Рівень сформованості даної якості засвідчив, що отримані дані експериментальної групи мали перевагу над показниками контрольної групи. Відзначалося, що різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку і в кінці експерименту налічувала + 7,4%; середнього рівня складала + 7,6%; різниця в низькому рівні складала – 15,0%.

Список використаних джерел

- 1.Ваховська Н. Самоосвіта педагога у ПНЗ. Організація системи роботи. *Позашкілля*. 2015. №4. С. 42.
- 2.Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін. ; за ред. С.О. Сисоєвої]. К.: ВПОЛ, 2001. 503 с.
- 3.Сухомлинський В.О. Сто порад / Василь Олександрович Сухомлинський. К.: Рад. школа, 1988. С. 32.
- 4.Ушинський К.Д.. Педагогічні твори: в 2-х т. К., 1983. Т. 1.

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

О. В. Литовченко

Інститут проблем виховання НАПН України

Російсько-українська війна зумовила болісні втрати для українського суспільства, значні виклики у гуманітарній сфері. За даними UNICEF. Humanitarian Situation Report No. 24 [1] від початку ескалації війни 24 лютого

2022 року в Україні було вбито або поранено 1148 дітей, близько 5,9 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами. Навчання близько 5,7 мільйона дітей було перервано, а 1,5 мільйона дітей стикнулися з проблемами психічного здоров'я. І ці дані уже неповні.

Як зазначено у звіті UNICEF, «війна привносить у життя багато змін, невизначеності та непередбачуваних обставин. Сім'ї та діти, які вимушено залишили свої домівки, часто мають травматичний досвід, відчувають тривожність, потребують психосоціальної підтримки» [1].

Окупація, переміщення, небезпека, людські і матеріальні втрати – значні виклики, які потребують психологічної стійкості. Діти та молодь, на думку фахівців, мають особливості переживання травматичних подій війни, відтак потребують більшої уваги і підтримки. Авторка посібника «Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни» (2022) [2] зауважує, що діти, «завдяки своєму віку не спроможні діяти самостійно, відповідати за свої стани; по-друге, часто не в змозі усвідомити обсяг лиха та можливості з ним впоратися; по-третє, процес додання ускладнюється тим, що найближчі дорослі самі перебувають у цих обставинах і не можуть надати необхідну підтримку».

Відтак, завданнями фахівців, що надають психосоціальну підтримку дітям, є допомога у подоланні наслідків перебування в умовах війни та підтримка у процесі відновлення [2].

Термін «*психосоціальна підтримка*» широко використовується у соціальній сфері для позначення роботи, яку можуть здійснювати фахівці та волонтери задля допомоги населенню у подоланні складних життєвих обставин. Вважається, що психосоціальна підтримка (ПСП) полягає у формуванні сприятливого соціально-психологічного оточення та проведення психоедукації (навчання базовим психологічним феноменам, які можуть бути властиві даній особі на стадії відновлення). Водночас, слід розрізняти психосоціальну підтримку та *соціально-психологічний супровід* (СПС), який

здійснюється професійними психологами шляхом створення груп підтримки, груп самопомоги, проведення групових занять (онлайн чи офлайн) [2].

Психосоціальна підтримка надається для дітей та дорослих, як групам так і індивідуально. Для груп проводяться заходи у форматі груп підтримки, занять з елементами творчості, сімейних заходів, занять для дітей, активних ігор, психоедукаційних сесій, заходів з метою соціальної згуртованості тощо. Дані заходи мають на меті підвищити стійкість окремих людей, сімей та спільнот, знизити рівень стресу, зняти емоційну напругу та навчити, як можна самому потурбуватися про себе і своїх рідних. Індивідуальна ПСП надається людям під час візитів волонтерів до них додому, а також під час телефонних розмов тощо [3].

Значний потенціал психосоціальної підтримки дітей та молоді, які постраждали від війни, має *позашкільна освіта, заклади позашкільної освіти*.

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти України. Особливості та потенціал позашкільної освіти зумовлюють значне соціальне замовлення на освітні послуги. За даними державної статистики, станом на 1 січня 2022 року в системі освіти працювало 1263 заклади позашкільної освіти, які відвідували понад 1млн 014 тис. дітей. У результаті воєнних дій на території України зруйновано та пошкоджено значну кількість закладів позашкільної освіти. Найбільше постраждали заклади в Донецькій, Харківській, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Київській, Сумській та Чернігівській областях.

В умовах широкомасштабної війни та післявоєнного відновлення країни позашкільна освіта вирішує не лише освітні і виховні функції, значною є роль позашкільної освіти як інституту соціально-педагогічної, психосоціальної підтримки, забезпечення реалізації прав дітей на якісну позашкільну освіту не залежно від місця їхнього проживання, тимчасового перебування у воєнний час, соціального стану, освітніх труднощів тощо.

На психосоціальну підтримку та організацію дозвілля дітей із внутрішньо переміщених сімей спрямовано значну кількість проєктів

закладів позашкільної освіти. Наприклад, у Рівненському міському Палаці дітей та молоді діє Арт-десант у складі педагогів різних творчих об'єднань. А вже на початку широкомасштабної війни Рівне стало прихистком для тисяч маленьких переселенців. Педагоги Палацу провели значну кількість заходів, у межах яких – ігри, руханки, міні концерти, майстер класи тощо. Таких прикладів дуже багато.

У воєнний час заклади позашкільної освіти не лише надають якісну позашкільну освіту, але також проводять свята, концерти, фестивалі (онлайн та офлайн формату, в залежності від безпекової ситуації), створюють простір позитивного дозвілля та психосоціальної підтримки для дітей, постраждалих від війни.

Список використаних джерел

1. UNICEF. Humanitarian Situation Report No. 24. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/humanitarian-situation-report-december-2022>
2. Плетка О. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни. Методичний посібник. Київ: Центр реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с.
3. Товариство Червоного Хреста України (ТЧХУ). URL: <https://redcross.org.ua/mhpss/>

ЗМІНА АКЦЕНТІВ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ В НЕТИПОВИХ УМОВАХ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Т. С. Мартинюк

*Білоцерківський академічний ліцей «Вектор»-гімназія №18
Білоцерківської міської ради Київської області*

В умовах воєнної агресії російської федерації та карантинних обмежень, що тривають більше трьох років в Україні продовжує забезпечуватися рівний доступ до якісної освіти. Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, суспільства в галузі освіти є створення безпечного освітнього середовища в ЗЗСО щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування в громадян почуття

патріотизму, поваги до конституції, соціальної активності, відповідальності, залишається реалізація виховання роботи [1].

Враховуючи сучасну політичну ситуацію, на перший план виступає питання виховання в сучасній молоді інших моделей поведінки в суспільному житті. Цей пріоритет забезпечується такими європейськими стандартами як відповідальність, соціальна активність, повага до інших, правова культура, толерантність. Актуальності набувають національні цінності (свідомість, гідність, воля, соборність, державність).

На цьому ґрунті і відбувається виховання «...гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення» [1].

З огляду на виклики сьогодення ліцейна спільнота перебуває у постійному творчому пошуці щодо вибору форм, методів, прийомів, що дозволяли б реалізувати запити суспільства.

Сприймаємо виховання як багатовимірний, складний процес, що розглядається як наскрізний, наприклад, через внутрішню систему забезпечення якості освіти, та центральну складову самого безпечного освітнього середовища

Традиційно виховна робота в закладі освіти розглядається як дотичний вплив на здобувача освіти. Натомість ми «вбудовуємо» всі впливи виховного процесу в тому числі і в освітній. Тому що сенсом всіх дій є учень. Зміна підходів та відхід від традиційного виховного процесу вимагає створення нового, в сенсі «іншого», освітнього середовища. Середовище закладу – це місце, де: зустрічаються і взаємодіють не лише учні та вчителі, а й батьки, мешканці громади, відбуваються не лише уроки, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції, семінари, тренінги, тощо діють відкриті лабораторії та майстерні у різних галузях науки, мистецтва й технологій.

Вітчизняні та закордонні науковці й практики трактують освітнє середовище, як: частину життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку виховний простір, що формує особистість.

Освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу система впливів і умов формування особистості система можливостей для розвитку особистості у соціальному та просторово-предметному оточенні.

Враховуючи високі вимоги роботодавців до працівників, доходимо висновку, що молодій людині, яка буде успішну кар'єру, конче необхідні навички лідера (професійного менеджера) підкріплені власним практичним досвідом. Вищу конкурентоздатність мають на ринку праці ті випускники, які під час навчання брали активну участь у діяльності органів учнівського самоврядування, молодіжних громадських організацій. Вони на практиці здобули навички організаційної роботи, ефективної комунікації, підготовка заходів і головне – вміння переконати колектив у необхідності реалізації конкретних дій.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище закладу не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричинити як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним.

Постає наступне питання: яким чином створити безпечне освітнє середовище... Проведений SWOT-аналіз наявного середовища в перші місяці карантинних обмежень виявив ряд можливостей та окреслив загрози, тому подальша організаційна робота була спрямована на перевтілення стандартного середовища в таке, що відповідає потребам сучасності.

Суттєвий акцент в освітньому процесі Нової української школи роблять на діяльностях: проєктній, командній, груповій. Тому наскрізною

ідеєю формування середовища – розвиток дитини і її мотивації до навчання. Ми змінили застарілі: просторово-предметне оточення, програми, засоби навчання. Нас вирізняє мотивуючий простір, творчість, технологічність, енергоефективність, доступність (рис. 1).

Маємо:



- проєктна потужність - 560
- 31 навчальне приміщення
- мультимедійне обладнання, технічне оснащення
- відсутність власного укриття
- кваліфіковані педагогічні кадри
- достатній рівень володіння інформаційними технологіями
- створене середовище, що розвиває
- багаторічний досвід профільного та допрофільного навчання
- окремі будівлі зі спортивним та хореографічним залами
- багатоваріативність навчального процесу
- відсутня їдальня
- взаємодія з батьківською громадою через батьківські збори
- дієве самоврядування: учнівське, батьківське, учительське

Забезпечуємо:



- фактична кількість - 900
- 25 обладнаних кабінетів
- 100% покриття Wi-Fi, безперебійний інтернет, зарядна станція, веб-камери для онлайн трансляцій
- договір про використання укриття в безпосередній близькості до закладу
- залучення педагогів-науковців, договори співпраці з ВНЗ
- створення корпоративного середовища, Е-журнали та щоденники
- інтеграція навчальних процесів з мінімальним навантаженням
- організація освітнього процесу учнів, які займаються спортом
- впровадження окремого модуля - хореографія
- міксування предметів
- кейтерінгова послуга
- психолого-педагогічний консалтинг
- педагогіка партнерства



Рис. 1

Основною структурною одиницею виховної роботи обрали проєктну діяльність. Проєкти розрізняємо за *тривалістю, кількістю учасників, за змістом....*

За *тривалістю*: одноденні (міні проєкти), тижневі, довготривалі (табл. 1).

За кількістю учасників: індивідуальні, парні, міні-групові, колективні [2].

Табл.1

Приклади проєктів

Ододенні	Тижневі	Довготривалі
✓ Виготовлення вітальних листівок	✓ Безпекові	✓ Портрет класу
✓ Флешмоби	✓ Психологічні	✓ Капсула часу
✓ Предметні проєктні дні у 5 класах НУШ	✓ Національно ідентичні	✓ Колективні спільні справи
✓	✓ Допомога ЗСУ	✓
✓	✓ Екологічні акції	✓

Освітній процес у нетипових умовах організовуємо за змішаною формою (очно-дистанційно), при цьому очний процес – за потоками, що синхронізовані з часом проведення онлайн уроків.

Зростання учнів у ліцеї відбувається в наступних площинах:

- ✓ Загально предметний рівень
- ✓ Ліцейна родина (учні +батьки +вчителі-предметники)
- ✓ Фізкультурно-спортивний рівень
- ✓ Соціально-психологічний рівень

Маємо особливу дорожню карту формування класних колективів, з якою працюємо за рік до вступу в 5-ий чи 10-ий клас (рис 2).

ДОРОЖНЯ КАРТА ФОРМУВАННЯ КЛАСІВ

Мета: згуртування класних колективів на спільну освітню діяльність



Рис. 2

Для нас учнівське самоврядування є універсальною формою активності учнів, яку можна з однаковим успіхом вважати як засобом життя учнівського колективу, так і прикладом творчої самореалізації особистості. Самоврядування забезпечує участь учнів у різноплановій і глибоко змістовній роботі закладу освіти, залучає їх до управління справами колективу, допомагає зрозуміти свої права та обов'язки, формує у них почуття керівника спочатку в класі, а потім в ліцеї, місті, державі.

Учніське самоврядування здійснюється учнями безпосередньо і через органи учнівського самоврядування мають право та активно ним користуються, а саме:

- обговорюють питання удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;
- погоджують з керівником закладу та впроваджують організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи ініціювати їх проведення перед керівництвом закладу освіти;
- беруть участь у заходах (процесах) із забезпечення якості освіти відповідно до процедур внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- захищають права та інтереси учнів, у тому числі засобами медіації;
- вносять пропозиції, беруть участь у розробленні та обговоренні плану роботи ліцею, змісту освітніх і навчальних програм;
- через своїх представників беруть участь у засіданнях педагогічної ради з усіх питань, що стосуються організації та реалізації освітнього процесу [2].

В умовах дистанційного навчання ефективно організувати дитяче самоврядування допомагає поєднання офлайн зустрічей та онлайн інструментів.

Учніське самоврядування ліцею реалізує діяльність наступним чином (табл. 2):

Табл. 2

№	Заходи	Очний формат	Дистанційний формат
1.	Наради, зустрічі, навчання активу	заклад	Telegram, classroom (інформаційні повідомлення, meet конференції)
2.	Інформування колективу про події	дошка оголошень	Група в Facebook, Instagram, Tik-Tok
3.	Тематичні Години спілкування	заклад	classroom (інформаційні матеріали для проведення, meet конференції)
4.	Робота інтерактивної інформаційної дошки «Подія дня»	заклад (щоденне оформлення дошки лідерами)	
5.	Реалізація КТС (колективних творчих справ)	Аукціон з метою збору коштів для потреб ЗСУ	
		Робота творчої групи (створення платформи для продажу, підготовка лотів, видача проданих товарів)	Проведення торгів (Telegram), оприлюднення результату роботи
		Творчий портрет п'ятих класів	
		Конкурс «Намісто унікальності» Оформлення індивідуальних анкет-самопрезентацій та спільного плакату (лепбука)	
			Конкурс «Ми-презентація» оформлення презентації проведення спільних заходів, організованих з метою згуртування колективу. Оприлюднення результатів на сайті закладу
		Посвята в козачата (формат очний або дистанційний – залежить від обмежень, безпекової ситуації)	
		Флешмоб «Вислови відомі українських діячів про мову»	
		Робота творчої групи (створення положення, збір елементів, які готували класи; підготовка спільного відео, оприлюднення результатів)	Проміжне спілкування, оприлюднення результату роботи.
		Оздоблення території закладу	
		Висаджування квітів, декоративних дерев, оформлення клумб	оприлюднення результату роботи
Флешмоб «Розмалюй гілзу» (збір коштів на потреби ЗСУ)			
створення положення, робота творчих груп	Розміщення для продажу готових робіт на OLX, в Tik-Tok; оприлюднення результату роботи		
Створення мотиваційних стін в закладі, кабінетах	Обговорення ідей, прийняття спільних рішень, створення творчих груп для реалізації ідей, оформлення мотиваційних стін.	оприлюднення результату роботи	

Традиційними для закладу залишаються «нетрадиційні» батьківські збори – психолого-педагогічний консалтинг та Дні відкритих дверей.

Особливу увагу приділяємо розвитку індивідуальної освітньої траєкторії, яка розробляється для здійснення педагогічного патронажу, для

осіб з числа ВПО, для здобувачів освіти, які мають особливий інтерес до певних предметів, свій особливий темп зростання.

Отже, безпечне освітнє середовище – це в першу чергу виховне середовище, в якому наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія сприяють емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків, відсутні будь-які прояви насильства та наявні достатні ресурси для їх запобігання дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату – це безперервний процес: реагування на нові виклики життя; пошук нових можливостей, ресурсів; генерування ідей та правил.

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В. В. Мачуський

Інститут проблем виховання НАПН України

Модернізація сучасної позашкільної освіти передбачає розробку та впровадження інноваційних педагогічних технологій. Рівень реалізації технологічного підходу є одним із найважливіших критеріїв, за якими визначається конкурентоспроможність та престиж закладу освіти, оскільки педагогічні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності.

Науковою основою освітньої діяльності сучасних закладів позашкільної освіти є: праці з теорії розвиваючого навчання; І. Беґа, В. Вербицького, А. Корнієнко, О. Литовченко, Г. Пустовіта. В їхніх працях однозначно стверджується необхідність кардинального оновлення змісту навчання і виховання, розроблення й практичного впровадження новітніх освітніх технологій, спрямованих на реалізацію основних вимог Концепції нової української школи: переорієнтацію на компетентнісний підхід, нові

інформаційні технології, неперервність самоосвіти, формування навичок співпраці, а також утвердження в системі позашкільної освіти суспільного визнання нових стандартів освіти та незалежної оцінки результатів навчання.

Під *інноваційною виховною технологією* розумітимемо систему теоретично обґрунтованих (на основі глибоких знань про психологію вихованця) й підтверджених практикою способів, прийомів, процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту та організаційно доцільних умов виховної діяльності, які забезпечують підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості як суб'єкта відповідних цінностей [1].

Важливою умовою перебудови змісту позашкільної освіти й виховання, ефективним способом його удосконалення є підвищення рівня управління педагогічним процесом, вміння керівників у своїй діяльності спиратися на громадську думку колективу, заохочувати стимулювати творчість, ініціативу кожного педагога, вміння знаходити нове, прогресивне, що виникає в навчальному виховному процесі.

Процес управління закладом позашкільної освіти забезпечує виконання координаційно-інформаційної, аналітико-узагальнюючої функцій. Провідною є функція підвищення професійної майстерності педагога, його кваліфікації, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення.

Система управління позашкільним освітнім процесом – це взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємопідпорядкування основних його понять та їх реалізація в єдності (мета, зміст позашкільної освіти, організація, відбір оптимальних форм, методів та засобів виховного впливу, аналіз наслідків діяльності).

Система управління впровадженням інноваційних технологій в освітній процес закладу позашкільної освіти має 4 етапи.

Перший етап цієї системи - чітке визначення мети і завдань як для всього учнівсько-педагогічного колективу, так і для освітньо-виховних структур закладу позашкільної освіти, які виходять із нормативних

документів про освіту і виховання. До кожного члена педагогічного колективу вони доводяться своєчасно, оперативно.

Другий етап – діагностика і всебічний психолого-педагогічний аналіз діяльності учнівсько-педагогічного колективу за минулий навчальний рік у розрізі постановлених мети та завдань.

Він є основною діяльністю керівника закладу позашкільної освіти, його заступників, навчальної частини і сприяє удосконаленню освітнього процесу. Психолого-педагогічний аналіз передбачає глибокий та детальний контроль за педагогічним процесом, з використанням всіх його форм і методів.

При цьому особлива увага звертається на основні педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу: рівень його організації і здійснення, робота методичної служби, впровадження інноваційних технологій та інноваційного педагогічного досвіду, результативність освітнього процесу.

Дані аналізу узагальнюються в наказах, методичних листах, обов'язково порівнюються з підсумками попередніх років. На основі діагностики, аналізу коригується структурно-логічна модель освітнього процесу закладу позашкільної освіти.

Третій етап – планування роботи закладу позашкільної освіти. Виходячи із поставлених мети і завдань, детального аналізу даних діагностики, висновків і спостережень складається перспективний план на рік та календарний план на місяць.

Четвертий етап – керівництво та контроль за позашкільним освітнім процесом, спрямований передусім на забезпечення належного рівня навчальних досягнень вихованців, рівня їх вихованості. Це вимагає від керівника, його заступників, керівників відділів, педагогів компетентності, володіння вміннями і навичками творчої діяльності, володіння культурою педагогічного спілкування, вміння оцінювати свою діяльність, гнучкості і оперативності в реагуванні на вимогу часу. Крім цього, вимагає створення умов для наукової організації праці, виявлення та розвиток здібностей і

талантів особистості; створення умов для розвитку професійної компетентності кожного педагога на загальнокультурному рівні, з метою повнішого розкриття їх громадянських та людських якостей на основі режиму найбільшого сприяння всім членам колективу з урахуванням специфіки навчального закладу; забезпечення інтеграції з науковими центрами та вузами; орієнтація всіх управлінських функцій на кінцевий результат, здійснення цільового підходу в управлінні.

Такий підхід вимагає створення інноваційної системи управління навчально-виховним процесом. Розглянемо суть управління позашкільним педагогічним процесом, де стимулюючим фактором є індивідуальний стиль керівництва та управлінський процес в цілому – поєднання елементів творчої, виробничої комерційної та наукової роботи в схемі.

Зміст діяльності закладу позашкільної освіти передбачає створення умов для інноваційної діяльності педагогів. Щоб вплив був ефективним, здійснюється система організаційних заходів: загальні інструктивно-методичні наради; інструктивно-організаційні наради; загальні педради колективу; педради структурних підрозділів; педагогічна конференція за підсумками роботи.

З метою ґрунтовного аналізу недоліків, виявлення причин та визначення шляхів їх подолання, створення належних умов подальшого розвитку освітнього процесу відпрацьовується циклічність співбесід з кожним педагогічним працівником.. передбачається певна система відбору інформації про стан діяльності закладу позашкільної освіти з тим, щоб опрацьовувати та проаналізувати виконання поставлених цілей та завдань, управлінських рішень.

Зокрема необхідно проаналізувати: інформацію про те, як здійснюється освітній процес; стан науково-методичної роботи; випадки негативної реакції дітей на систему виховних впливів; духовно-моральний клімат стосунків у колективі; стан матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. К. : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Глізнуца О. Впровадження інтерактивних технологій у ПНЗ. *Позашкілля*. 2012, серпень. С.11 – 13.
3. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / [А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко; за ред. В. В. Мачуського]. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 223 с.. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ТАНЦЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

А. Д. Міщенко

Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Сучасний танець є одним із найпопулярніших видів сучасного мистецтва в Україні. Цей танцювальний стиль характеризується вільною формою, експресивністю та індивідуальністю виконання, а отже якнайкраще сприяє розвитку креативної особистості, її самовираженню.

Але, як і в інших країнах пострадянського простору, протягом 1990-х років сучасний танець в Україні як мистецький феномен утверджував себе в умовах інформаційного «голоду» та понятійної плутанини, на що вказують практично всі дослідники і практики хореографічного мистецтва (О. Маншилін, Л. Мова, Н. Донченко та ін.).

Здійснимо короткий огляд тенденцій становлення сучасного танцю в Україні, спираючись на згадані та інші джерела та власний досвід.

Так, через певну «законсервованість» професійного театрального танцю до 1990-х років дійсним «притулком» пластичного експерименту, близького до сучасного танцю як різновиду хореографії, були спорт (наприклад, художня гімнастика), драматичний театр або танець у дитячо-юнацьких колективах. Конкретизація векторів сучасного танцю в Україні почала виявлятися лише після того, як деякі українські танцівники отримали

можливість пройти навчання на курсах європейських та американських викладачів (Будда Стретч, Генрі Лінк, Віллі. Ніндзя та ін.) [7].

А вже починаючи з 1990-х років, сучасний танець в Україні набував інноваційності, насичувався експериментаторством, виявляючи молоді таланти [8]. Молоді танцівники почали реалізувати власні танцювальні проекти, виступати на фестивалях і конкурсах в Україні та за її межами. Хіп-хопери Руслан Запорожець (Zulu), Максим Оробець (Maximus) доходили до фіналів та півфіналів на Step Yo Game Up в Америці, Володимир Образцов (Vobr) – до чверть фіналу Kings of Bronx, NY.

Уже наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років деякі заклади вищої освіти запропонували «сучасний танець» як майбутню спеціальність. Так, наприклад, у 2001 році були підготовлені фахівці з вищою освітою за напрямом «Сучасний танець» Херсонським державним університетом, Київським національним університетом культури та мистецтв, Державною академією керівних кадрів культури та мистецтв, Харківською державною академією культури. Однак, як показували спостереження викладачів, абітурієнти на етапі обрання цієї спеціальності поки ще не мали чіткого уявлення про неї, іноді це тривало аж до завершення навчання.

Водночас професійне середовище в галузі сучасного танцю складалося з кількох непов'язаних між собою явищ. Так, з 1996 року в Києві під керівництвом Аніко Рехвіашвілі успішно працює колектив сучасної хореографії «Аніко Балет»; з 1998 року в Дніпрі (тоді Дніпропетровську) виконавці сучасного танцю об'єдналися під керівництвом Олени Будницької та Марини Лимар; у 1999 р. в Києві Лариса Венедиктова створює гурт «TanzLaboratorium»; у 2000 р. Людмила Мова створює танцювально-рухову лабораторію «Малума&Takete» також у Києві.

Нині існує розгорнута стильова панорама сучасного танцю: modern, contemporary, jazz, waacking, jazz-funk, vogue, freestyle, go-go, dancehall, twerk, hip-hop, house, breakdance, popping, locking, disco.

Насправді, досвід засвідчує, що охопити і точно конкретизувати всі стилі того, що ми асоціюємо з поняттям «сучасний танець», практично неможливо, оскільки цей перелік постійно поповнюється, а власне явища оновлюються. Кожен напрям або стиль мають свої індивідуальні риси та особливості.

Таке стильове різноманіття в «полі» сучасного танцю створює надзвичайно широкі можливості для саморозвитку і самовираження особистості танцівника і балетмейстера. Причому, як не дивно, «вуличному танцю» більше, ніж іншим різновидам, властива імпровізація та свобода.

Найяскравіші представники сучасного танцю в Україні не лише самі відзначаються танцювальними вміннями і талантом, а й передають виконавський досвід підростаючому поколінню, є творцями танцювальних проєктів, розвиваючи це мистецтво в Україні. Особливістю цієї сфери танцювального мистецтва є те, що кожен з митців фактично є «носієм» своєї характерної стильової специфіки в танці.

Так, відомим представником стилю хіп-хоп в Україні є Максим Оробець (Maximus). Уперше він заявив про себе як хореограф масштабного проєкту «Майданс», брав участь у телепроєкті «Танцюють всі». М. Оробець не лише тренує учнів, а й проводить чимало кемпів, фестивалів, класів для професійних танцівників; майстер є засновником та організатором Explosion Battle. Explosion Battle – це серія батлів із сучасних вуличних напрямів танцю, серед яких брейкінг, хіп-хоп, вікінг, хаус.

Ukrainian Underground Camp (UUC) також є одним із проєктів, спрямованих на розвиток хіп-хоп культури в Україні, наприклад як танцювальний табір, що охоплює протягом 5-7 днів майстер-класи від запрошених іноземних та українських лекторів для обміну досвідом у танцювальному мистецтві і для комунікації задля креативних бізнес-проєктів.

Яскравим представником танцювального співтовариства України є Євген Кулаковський, засновник студії «D-Side DanceStudio» в Києві,

організатор масштабного танцювального фестивалю The Challenge. Ukrainian Championship, головою українського відділення «Hip-Hop International». Hip-Hop International (ННІ) – це міжнародний танцювальний чемпіонат, заснований у 2002 році в США, що об'єднує танцівників із різних країн світу, які представляють різні стилі танцю, охоплюючи хіп-хоп, брейк-данс, попінг, локінг та інші. ННІ проводить чемпіонати на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях у різних категоріях – сольні виступи, групові виступи та баттли. Щороку в серпні в Лас-Вегасі (США) відбувається міжнародний фінал чемпіонату, який називається World Hip Hop Dance Championship, що збирає команди з понад 50 країн світу.

В Україні також проводяться кваліфікаційні тури та фінал чемпіонату ННІ. Українські команди регулярно беруть участь у міжнародних змаганнях та досягають високих результатів. Цей чемпіонат є важливою подією для світової танцювальної спільноти, дозволяє танцюристам продемонструвати свої таланти та здобути світове визнання.

Відомий український танцівник і хореограф Radu Poklitaru, який створив кілька десятків балетних постановок із сучасною хореографією («Вгору по річці», «Маленький принц», «Жінки у ре мінорі», «Underground» та чимало інших), є засновником та мистецьким керівником театру «Kyiv Modern Ballet» і визнаним лідером сучасного танцю в Україні.

Наразі сучасний танець в Україні досяг досить високого рівня. В останні роки спостерігається зростання його популярності та визнання в Україні, що зумовило зростання кількості танцювальних шкіл та студій, а також численних конкурсів та фестивалів сучасного танцю: Feel The Beat, Femmefest, Dance monsters, The challenge, Global Talent.

За кордоном дуже популярним, зокрема в США, став конкурс «World of Dance». У проекті беруть участь відомі танцівники та хореографи: Дерек Хаф, Дженна Дуан-Татум, Нейо, Дженніфер Лопес та інші. Існують національні версії конкурсу «World of Dance» в різних країнах, зокрема й в

Україні. В українській версії проєкту беруть участь професійні та аматорські танцівники, які презентують різноманітні стилі танцю.

Організатором багатьох змагань із сучасного танцю виступає Асоціація сучасно-естрадного танцю України (АСЕТУ). Основні завдання АСЕТУ – це розвиток та популяризація сучасного та естрадного танцю по всій Україні; підтримка талановитих молодих танцівників і танцювальних колективів; організація заходів та конкурсів у сфері сучасного та естрадного танцю; обмін досвідом між українськими та зарубіжними танцювальними колективами та школами. АСЕТУ проводить різні заходи: фестивалі, семінари, конкурси, майстер-класи [2].

International Dance Organization (IDO) – це міжнародна організація, яка займається розвитком та просуванням сучасного танцю у світі. Вона була заснована в 1981 році в німецькому місті Дюссельдорф і наразі налічує понад 90 країн-членів. В Україні IDO також має своє представництво – IDO Ukraine. Воно займається розвитком танцювального спорту в Україні, проводить змагання та тренування для молодих танцівників..

Слід відзначити, що медіа-сфера суттєво популяризує сучасний танець у суспільстві. Зокрема, на початку 2000-х років були широко представлені в ефірі танцювальні телевізійні проєкти. Один із найпопулярніших телевізійних проєктів, в якому українські танцівники демонструють свої уміння, це танцювальне шоу «Танці зі зірками», яке транслюється з 2006 року (останній сезон було знято в 2021 році): в шоу знаменитості з різних сфер танцюють із професійними танцівниками, змагаючись за звання найкращої пари.

Крім того, сучасний танець представлений в інших проєктах: «Танцюють всі», «Україна має талант»; завдяки цим проєктам багато танцівників стали медійними особистостями і отримали можливість для популяризації сучасного танцю і своїх творчих ідей. Крім того, сучасний танець представлений у різноманітних музичних кліпах, рекламних роликах. Таким чином, сучасний танець є важливою та популярною частиною

української культури та мистецтва, а його розвитку приділяється багато уваги в різних галузях творчої діяльності.

Як бачимо, така специфічна сфера творчості, як сучасний танець в усьому його різноманітті, як і інші види мистецтва, демонструє успішну присутність України на світових обрях, створює умови для розвитку креативного потенціалу суспільства в тому числі.

На жаль, у зв'язку з повномасштабною російською агресією проти України більшість колективів та студій танцю призупинили свою діяльність; чимало змагань та фестивалів було скасовано через малу кількість учасників. Масштаби проведених фестивалів за останній рік значно зменшилися.

Чимало танцівників стали на захист України зі зброєю в руках відстоюючи наше право на незалежність.

Однак, набутий досвід дозволяє переорієнтуватись до нових умов життя українців, перенести навчання юного покоління в онлайн формат і зберігати здобутки задля повоєнного відновлення України, її культури.

Список використаних джерел

1. В Києві відбудуться танцювальні батли. Explosion Battle. *DTF MAGAZINE / DON'T TAKE FAKE*. URL: <https://donttakefake.com/v-kyuevi-vidbudutsya-tantsyuvalni-batly-explosion-battle/>
2. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація сучасного та естрадного танцю України». ACETY. URL: <https://acety.org/acety/o-nas.html>.
3. Денісова, А. Д. Основні стилі сучасної хореографії. *Молодий учений*. 2020. - № 3 (293). С. 303-306. URL: <https://moluch.ru/archive/293/66513/>
4. Костюк А. Максим Оробець: «Кар'єра у танці – чи не найбільш болюча тема». *Red Bull*. URL: <https://www.redbull.com/ua-uk/maxim-orobets-rules>.
5. Раду Поклітару. Kyiv Modern Ballet. URL: <https://kyivmodernballet.com/our-team/473>.
6. Танець модерн: історія, видатні хореографи та їхні постановки. *Миколаївський обласний центр народної творчості*. URL: <https://ocnt.com.ua/tanecz-modern-istoriya-vydatni-horeografy-ta-yihni-postanovky/>
7. Buddha Stretch. Broadway Dance Center. URL: <https://www.broadwaydancecenter.com/faculty/buddha-stretch> (date of access: 09.05.2023).
8. Manshylin O. Formation and Development of Contemporary Dance in Ukraine. *Танцювальні студії*. 2018. № 1. С. 37–47. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7646.1.2018.140394>

ЗНАЧЕННЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ В УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ КАР'ЄРНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

О. Л. Морін

Інститут проблем виховання НАПН України

У сучасному соціально-економічному контексті, що визначається негативними наслідками воєнного стану та з огляду на подальше післявоєнне відновлення країни, виникає багато проблем, які впливають на процес усвідомленого планування учнівською молоддю майбутньої кар'єри. Професійний розвиток та самореалізація особистості, взаємодія людини та професії ускладнюються, що зумовлює зростання значення власних зусиль особистості її прагнення до розвитку кар'єрної спрямованості [5].

Найважливішим компонентом кар'єрної спрямованості особистості є її уявлення про власну особистість у процесі професійної самоактуалізації. Самоактуалізація особи в обраній професії, передбачає її прагнення до самовдосконалення, намагання досягти вищого рівня професійної компетенції шляхом розкриття власних інтересів, здібностей і професійно-ціннісних орієнтацій. Провідною рисою самоактуалізації є саморозвиток особистості. На думку Ю. Рутиної, проявом саморозвитку є суб'єктна активність особи у будь-якій діяльності. У зв'язку з цим важливо виокремити самоактуалізацію, її якісний рівень як показник успішності життєвого шляху, дієвості професійної діяльності [2].

Метою статті є розгляд значення самоактуалізації у формуванні кар'єрної спрямованості в учнів закладів загальної середньої освіти.

Варто зважати, професійна орієнтація на етапі професійної підготовки виступає як система поведінкових відносин у ході самоактуалізації та професійного розвитку особистості. Процес професіоналізації особистості супроводжується формуванням її довгострокових життєвих та професійних планів, вдосконаленням психічних процесів, розвитком особистих якостей, необхідних для здійснення майбутньої професійної діяльності, і у результаті

зростанням професійної компетентності [4].

У широкому розуміння це розвиток усіх складових професійної компетентності: спеціальної (здійснення професійної діяльності на достатньо високому рівні, проектування власного професійний розвитку), соціальної (з одного боку, навички здійснення спільної, колективної професійною діяльності, володіння прийомами професійного спілкування та співробітництва, а з іншого, розуміння соціальної відповідальності за результати власної професійної діяльності), особистісної (особистісне самовираження у професії, володіння прийомами самореалізації та саморозвитку, готовність до особистого професійного зростання), індивідуальної (прагнення до розвитку власної індивідуальності в рамках професії, вміння раціонально організувати свою професійну діяльність, намагання протидіяти об'єктивно виникаючим професійним деформаціям) [3].

Професійну самоактуалізацію Ю. Рутіна розглядає як пошук «себе в професії», власної професійної ролі, образу «Я», індивідуального стилю професійної діяльності, визначення для себе професійних перспектив, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії. Тобто, самоактуалізація особи в обраній професії, обумовлює її прагнення для самовдосконалення, досягнення найвищого рівня компетенції через реалізацію себе, своїх цінностей, інтересів і здібностей [2].

Професійна актуалізація особистості передбачає такі основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення, фахове зростання і розвиток компетенції.

Професійне самовизначення розуміємо як вибір особистістю виду майбутньої професійної діяльності, що відбувається на основі наявних у неї професійних нахилів, інтересів і сформованих здібностей. Сутність професійного самовизначення полягає в усвідомленні особистістю відповідності своїх можливостей психологічним вимогам професії, своєї ролі в системі соціальних відносин і своєї відповідальності за виконання

зобов'язань, які виникають у зв'язку зі зробленим вибором.

Професійне становлення особистості можна розглядати як форму особистісного розвитку у контексті її професійної діяльності. Критеріями професійного становлення можуть бути як формальні показники, тобто наявність відповідного диплома фахівця, отримання сертифікатів підвищення кваліфікації, посадове зростання, тощо, чи неформальні показники, затребуваність як фахівця, уміння ефективно діяти у нестандартних умовах, при вирішенні складних професійних завдань, тощо. Ще одним показником професійного становлення є те як змінюється людина. Відбувається рух особи від суто виконавця до креативного фахівця, від формального носія сукупності певних знань і навичок до особи здатної до аналізу і критичної оцінки ситуації, від пристосування, до творчості незалежно від професійної сфери.

Фахове зростання формується завдяки набуття особою стійких позитивних мотивів, розвитку професійно-важливих якостей, запорукою якого стає здійснення особою професійної діяльності у відповідності до власних індивідуально-психологічних особливостей. Відбувається процес самовдосконалення, що супроводжується змінами у структурі особистості: відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, що сприяють успішному здійсненню діяльності, формується професійна самосвідомість, розвиток професійно важливих якостей, оволодіння професійним досвідом тощо.

Розвиток компетенції включає професійні компетенції людини, під якими розуміються базові знання, вміння та здібності особистості, що являють собою інваріантний компонент особистості сучасного фахівця та сприяють успіху в його професійній діяльності, а також рольові компетенції як особисті характеристики, що визначають соціальну активність індивідуума у процесі організації та здійснення спільної діяльності людей у групах під час виконання певних виробничих завдань [2].

Професійна самоактуалізація особистості розглядається як

характеристика всього її життєвого шляху в контексті професійної сфери, від етапу початкового професійного становлення до виходу на пенсію. В умовах суспільних відносин нового типу і соціально-економічної кризи, комерціалізація життя має свою специфіку трансформації мотиваційних особливостей професійної самоактуалізації особистості [1].

Самоактуалізація особистості безпосередньо у професійній діяльності є доволі складним процесом, що потребує попереднього визначення життєвої і професійної траєкторії, напрямів побудови і розвитку майбутньої професійної кар'єри. Надзвичайно важливим чинником цього процесу є розуміння і орієнтація у світі професій, стан і перспективи розвитку сучасного ринку праці.

Висновок. Значення самоактуалізації у формуванні кар'єрної спрямованості в учнів закладів загальної середньої освіти полягає у тому, що вона у майбутньому визначить напрями пошук особистістю «себе в професії», образу «Я - професіонал», індивідуального стилю професійної діяльності, прагнення до гармонійного розкриття і реалізації свого потенціалу в обраній професії. В свою чергу в учнів кар'єрна спрямованість визначить у майбутньому їхню професійну самоактуалізацію, що обумовить соціалізований шлях розвитку особистості. Це у поєднанні зі здобутим професійно-практичним та духовним досвідом в процесі первинного професійного становлення та вдосконалення фахового зростання забезпечить розкриття і здійснення особистісного професійного потенціалу особи.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
2. Рутіна Ю. В. Професійна самоактуалізація особистості. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць. Т. 1, Вип. 45, 2016. С. 66-71. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i45/13.pdf>
3. Садовська Е., Ярошенко А. Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу: *монографія*. Хожув-Київ-Варшава, 2018. 158 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23427>
4. Li, H., Ngo, H. Y., & Cheung, F. (2019). Linking protean career orientation and career decidedness: The mediating role of career decision self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior, 115*.
5. Maree, K. (2017). The psychology of career adaptability, career resilience, and

ВІДДАНИСТЬ БАТЬКІВЩИНІ ЯК ПОКЛИКАННЯ СПРАВЖНЬОГО ПАТРІОТА АНАТОЛІЯ НАЗАРЕНКА

Н. С. Назаренко

*Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького*

Герої не вмирають! Вони завжди залишаються з нами! Вони живуть у наших думках, наших серцях. Вони – янголи-охоронці, які з небес оберігають нас, спрямовують у безпечному напрямку, підказують, як правильно вчинити в тій чи іншій життєвій ситуації.

Анатолій Петрович Назаренко – Герой для своєї родини, Герой для країни! Людина-патріот! Відданий син України! Справедливий, відповідальний, завжди відкритий до людей та готовий допомогти у будь-яку хвилину! Справжній офіцер, фахівець своєї справи! Гарний син, люблячий чоловік, турботливий батько та просто неймовірний дідусь! Усе своє життя він любив, піклувався, допомагав, підтримував рідних та друзів.

Разом з дружиною вони прожили тридцять три роки щасливого, сімейного життя, сповненого взаємного кохання, взаємоповаги, радості та любові, створивши міцну та дружну сім'ю, яка завжди була для них на першому місці. Де б не жили, де б не служили, завжди були разом. Дві половинки одного цілого. Мали схожі погляди на життя, смаки, ставлення до навколишнього світу та людей. Знайшли один одного для того, щоб бути щасливими та не уявляли собі іншого життя. Родина Назаренків виховала чудових дітей – сина та доньку, які вирости, одружились та подарували гарних онуків. Усе складалося якнайкраще для родини, якби не війна... Життя змінилося за мить...

І, як справжній патріот, Анатолій Назаренко “у час лихої години зміг покинути свою сім'ю, улюблену роботу і піти захищати нашу Державу від російської навали”.

Сильний біль, сум, страждання відчула вся родина, коли дізналась про загибель найріднішої людини. Усе його життя пролетіло перед очима, як кінострічка...

Назаренко Анатолій Петрович народився 8 червня 1968 року у селі Новосілки Самбірського району Львівської області у сім'ї військового. У період із 1972 по 1980 навчався у середній школі №2 міста Хмельницького. У 1985 році вступив до Хмельницького вищого артилерійського командного училища. У 1989 році отримав офіцерське звання лейтенанта та займав наступні посади: начальник розвідки штабу протитанкового дивізіону; командир протитанкового взводу; командир взводу управління; командир протитанкової батареї; начальник штабу-замісник командира; начальник штабу-перший заступник командира; начальник штабу-заступник командира; командир артилерійського дивізіону; слухач Національної академії оборони України (спеціальність – Бойове застосування та управління діями підрозділів (частин, з'єднань) Сухопутних військ, кваліфікація – Офіцер військового управління оперативно-тактичного рівня); начальник штабу-заступник командира окремої бригадно-артилерійської групи в/ч А 1552 (м. Біла Церква).

У 2006 році звільнився з військової служби у запас у званні підполковника Збройних сил України з посади начальника штабу 55 окремої бригадно-артилерійської групи в/ч А1552 (м. Біла Церква) у зв'язку зі скороченням штатів та реформуванням Збройних сил України.

Назаренко Анатолій Петрович неодноразово був нагороджений грамотами, медалями, відзначений подяками міністра оборони України, президента України за високі показники у бойовій підготовці, зразкове управління підрозділами, сумлінне виконання службових обов'язків, за високий професіоналізм, особистий внесок у реформування та розвиток Збройних Сил України.

Після звільнення зі служби Анатолій Назаренко з сім'єю переїхав на постійне місце проживання в Хмельницький та працював у ПАТ КБ ПриватБанк.

З 2014 року – методист науково-методичного центру професійного розвитку педагогічних працівників Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ХОШПО). Водночас був головою первинної профспілкової організації ХОШПО, викладав предмет «Захист України» в Іванковецькому ліцеї (с. Іванківці Хмельницького району), брав активну участь у створенні та організації Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») на рівні міста Хмельницького та Хмельницької області. Докладав неймовірних зусиль аби гра, яка виховує справжніх патріотів України, найкращих представників української нації не припинила свого існування, оскільки сприяє вихованню, формуванню української ідентичності, громадянськості та національно-патріотичної свідомості дітей та молоді.

З початком війни 25.02.2022 року підполковник Назаренко був мобілізований до лав Збройних сил України у третю танкову бригаду (в/ч А2573 м. Ярмолинці) для захисту України від рашистів. Анатолій Назаренко став командиром новоствореної військової частини А4168 гаубичного самохідно-артилерійського дивізіону окремої танкової бригади Корпусу резерву Сухопутних військ Збройних сил України.

Анатолій Назаренко провів первісне навчання особового складу азів артилерійської науки, здійснював розконсервування бойових машин та брав особисту участь в організації волонтерської допомоги для відновлення боєздатності бойових машин та допоміжної техніки, здійснював особисте контактування та координацію допомоги від підприємців Хмельниччини для найшвидшого матеріально-технічного забезпечення особового складу.

У подальшому Анатолій Назаренко здійснив бойове злагодження дивізіону артилеристів, вивів ввірений йому підрозділ на бойове чергування в районі Ізюму Харківської області та ціною ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ

захистив особовий склад від ворожого вогню, забезпечивши організовану передислокацію артилерійського дивізіону з-під ворожих артилерійських обстрілів та авіаударів. Під час маневру постраждало 4 чоловіка.

ЗАГИНУВ ЛИШЕ КОМАНДИР – АНАТОЛІЙ НАЗАРЕНКО...

Артилерійський дивізіон не втратив керування та боєздатності після бойового зіткнення через чіткі та професійні дії командира, який до останнього керував підрозділом та залишався на полі бою.

28 березня 2022 року Назаренко Анатолій Петрович – командир військової частини А4168 гаубичного самохідно-артилерійського дивізіону окремої танкової бригади Корпусу резерву Сухопутних військ Збройних сил України військової частини А2573 загинув у селі Сулигівка, Ізюмського району, Харківської області.

НАКАЗОМ Головнокомандувача Збройних Сил України Валерія Залужного №396 від 09 квітня 2022 року підполковнику НАЗАРЕНКУ Анатолію Петровичу, командиру гаубичного самохідно-артилерійського дивізіону окремої танкової бригади Корпусу резерву Сухопутних військ Збройних сил України з оголошенням стану війни ПРИСВОЄНО чергове військове звання ПОЛКОВНИК ПОСМЕРТНО.

УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №405/2022 від 10 червня 2022 року «Про відзначення державними нагородами України» ЗА ОСОБИСТУ МУЖНІСТЬ І САМОВІДДАНІ ДІЇ, ВИЯВЛЕНІ У ЗАХИСТІ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ, ВІРНІСТЬ ВІЙСЬКОВІЙ ПРИСЯЗІ НАГОРОДЖЕНО НАЗАРЕНКА АНАТОЛІЯ ПЕТРОВИЧА ОРДЕНОМ “ЗА МУЖНІСТЬ” ІІІ СТУПЕНЯ (ПОСМЕРТНО).

24 вересня 2022 року Назаренку Анатолію Петровичу посмертно присвоєно звання “ПОЧЕСНИЙ ГРОМАДЯНИН ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ” ЗА ОСОБИСТУ МУЖНІСТЬ ТА ГЕРОЇЗМ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ.

Велика шана, честь і слава гарній людині, справжньому герою, патріоту України – Анатолію Назаренку!

Герої не вмирають! Слава Україні! Героям Слава!

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЇЇ УСПІШНОСТІ У ПОВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ

В. Б. Нечерда

Інститут проблем виховання НАПН України

Російсько-українська війна супроводжується соціально-економічною і гуманітарною кризами – порушенням суспільного порядку, прав і свобод дітей і дорослих, деформацією соціальної структури громад, значними людськими втратами, суттєвим погіршенням якості життя. Пов'язані з цим глибокі психологічні травми та надмірні фізичні й емоційні навантаження підростаючого покоління нашої держави можуть у довгостроковій перспективі зумовити у певної його частини неспроможність до життєвої і соціальної успішності. Відтак, життєстійкість особистості як здатність долати життєві труднощі і перешкоди, перетворюючи їх у джерело розвитку і самовдосконалення, є одним із ключових факторів її успішності у кризовому соціумі. На необхідності цього наголошує академік І. Бех, підкреслюючи актуальність виховання зростаючої особистості такою, «що характеризується відповідною силою, стійкістю, спрямованістю, тобто такою, на яку суспільству можна не сумніваючись покластися у складних обставинах буття [1, с. 18]. Саме тому проблема життєстійкості зростаючої особистості в умовах повоєнної реальності є надзвичайно важливою.

Згідно з висновками сучасних вчених [2; 3; 5], життєстійкість містить у собі такі елементи, як включеність, контроль і прийняття виклику та відображає здатність людини переживати й долати різноманітні стресові ситуації, ефективно відновлюватись і зберігати внутрішню збалансованість, не знижуючи при цьому успішність життєдіяльності. На думку дослідниць К. Гавриловської та Ю. Дем'янчук, «основними складовими життєстійкості є

переконаність особистості у готовності впоратися з будь-якою ситуацією, і відкритість всьому новому» [2, с. 85]. Життестійкість дозволяє особистості, незважаючи на негативні фактори, раціонально оцінити наявні можливості, актуалізувати нагальні потреби, відновити фізичні сили і психологічний стан, визначити власний життєвий проект та адаптуватись до існуючих умов для його успішного здійснення.

Погоджуємось із дослідницями В. Єгорова і С. Чачко, які розглядають життестійкість у контексті конструктивного протистояння життєвим труднощам і збереження людиною себе як цілісної особистості та визначають її «як систему переконань, як здатність і готовність суб'єкта зацікавлено брати участь у ситуаціях підвищеної складності, контролювати їх, управляти ними, вміти сприймати негативні події як досвід і успішно справлятися з ними» [3, с. 59]. Життестійкість підвищують такі фактори, як сформована самооцінка і прийняття себе, самовладання, почуття гумору, здатність до рефлексії, підтримка родини і важливих для людини оточуючих, наявність своєї думки щодо різноманітних ситуацій і власної чіткої життєвої позиції.

Зазначимо, що від рівня розвитку життестійкості залежить адекватність реагування людини на певні події і раціональність її поведінки у тих чи інших нестандартних ситуаціях. З цього приводу дослідники Т. Щербан і А. Терновой зауважують, що «люди, які мають високі показники життестійкості, мають більше відчуття компетентності, вищу когнітивну оцінку, розвиненіші стратегії подолання і відчують менше стресів в повсякденному житті» [5, с. 147]. Суголосною є наукова позиція вченого С. Кравчука, який на основі проведеного дослідження життестійкості юнаків стверджує, що чим вище виражена життестійкість осіб юнацького віку, «тим менше вони схильні в критичних провокаційних ситуаціях до таких форм емоційного реагування, як злість, гнів, ... страх, роздратування та менше схильні до активної агресії як форми поведінкового реагування» [4, с. 105].

Наслідки агресії для організму людини є небезпечними для здоров'я і життя. Агресія змінює психофізіологічний стан особистості – збільшується концентрація стресових гормонів, які фактично руйнують організм: виникають негаразди у функціональному стані нервової системи, ендокринні порушення (проблеми обміну речовин), страждає імунна система, з'являються ураження серцево-судинної системи. Все це негативно впливає, перш за все, на міжособистісну комунікацію (імпульсивність, дратівливість, конфліктність), пізнавальну діяльність людини, її працездатність, ініціативність і соціальну активність. Відтак, життєстійкість не лише надає впевненості й рішучості у власних діях, у тому числі, в протидії негативним впливам середовища, але й допомагає збереженню здоров'я, зокрема, подоланню кризових ситуацій без негативних наслідків для психічного, соматичного й соціального здоров'я, а, отже, сприяє ефективному функціонуванню особистості і її успішній життєдіяльності.

Особливої значущості формування життєстійкості набуває у старшому шкільному віці – віковому періоді підвищеної стресогенності, для якого характерні пошуки власного Я, поява нових соціальних потреб (особистісне і соціальне самовизначення, самостійність, незалежність), рефлексія власного життєвого шляху, прагнення до самореалізації, готовність до життєво важливих виборів. Це вік виходу особистості учня на нову соціальну позицію – свідомого ставлення до себе як до члена суспільства та учасника демократичних змін у державі і її повоєнного відновлення. Формування життєстійкості старшокласників сприятиме активізації ними свого інтелектуального й духовного потенціалу, подоланню психологічних бар'єрів, що заважають гідно відповідати на екзистенційні виклики, розвитку тих якостей і компетентностей, які перетворюють потенційну «жертву обставин» на переможця і успішну особистість.

Таким чином, в умовах повоєнної реальності життєстійкість як важливий ресурс зростаючої особистості дозволяє їй сприймати негативні події як необхідний для саморозвитку досвід і трансформувати проблемні

ситуації у нові можливості для реалізації життєвих планів і досягнення успіху.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Патріотизм особистості крізь призму духовних виявлень. *Зростаюча особистість у смислоцінних обрисах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2022. С. 14–19.
2. Гавриловська К. П., Дем'янчук Ю. Ю. Формування життєстійкості особистості: арт-коучинговий підхід. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. VI: Психологія обдарованості. Вип. 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 83–90.
3. Єгорова В., Чачко С. Особливості життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2021. Вип. 15 (60). С. 58–66.
4. Кравчук С. Л. Особливості життєстійкості як фактора психологічної пружності особистості юнацького віку в умовах воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 99–105.
5. Щербан Т., Терновой А. Психологічні особливості формування життєстійкості у підлітків з неповних сімей. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». 2015. Вип. 2 (2). С. 144–149.

ВІРТУАЛЬНИЙ МЕДІАПРОСТІР ЯК ДЖЕРЕЛО ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА МИСТЕЦЬКОГО НАВЧАННЯ

С. А. Ничкало

Інститут проблем виховання НАПН України

Двоєдиний процес естетичного виховання та мистецької освіти не може залишатись осторонь реалій життя, які активізують пошук відповідей на виклики часу: необхідність рішучого розриву ідеологічних пут так званої російської культури (причина усім зрозуміла) і невідворотність все більшого поширення дистанційних форм навчання як об'єктивна глобальна тенденція сучасності, посилена в нашій країні війною.

Перший виклик стимулює утвердження україноцентричності змісту естетичного виховання і глибшого усвідомлення його значення для національно-патріотичного виховання школярів. Другий – використання можливостей віртуального медіапростору для пошуку та відбору потрібної інформації і створення на цій основі ефективних виховних технологій.

У прийнятій в 2021 р. «Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі» розглядаються різні аспекти цифровізації освіти та виховання, її цілі, продуктивні можливості, а також пов'язані з нею ризики і труднощі. Зокрема, у ній підкреслено значення культурної пам'яті («спосіб опанування та асиміляції людиною минулого» [1, с. 4]), що напряду пов'язано із засвоєнням культурних, мистецьких досягнень людства, передусім – власного народу.

Теза про те, що «важливо виховати в дитини впевнене розуміння власних інтересів, яке ґрунтується на розумінні того, хто ми є - наша сім'я, родина, рід, громада, країна, людство – у глобальному різноманітному світі» [1, с. 5] – також відображає цілі й можливості естетичного виховання, яке сприяє самоусвідомленню (як індивідуальному, так і національному), розвитку емоційного інтелекту, вкрай важливого для досягнення життєвого успіху.

Щодо естетичного виховання та мистецького навчання, Концепція окреслює позитивні аспекти цифровізації, завдяки яким «полегшилося здобуття та поширення мистецької інформації (ознайомлення із творами, енциклопедичними й навчальними виданнями тощо); стало не лише більш оперативним, а й загалом уможливилось спілкування з митцями-сучасниками в соціальних мережах; так само більш мобільним і відкритим стало реагування на оприлюднену мистецьку інформацію та відомості про мистецтво; почали створюватися віртуальні мистецькі спільноти за професійними інтересами, з'явилася можливість вільної дискусії в реальному часі, обмін методичними розробками й науковими відкриттями тощо. Здобувачі освіти як користувачі мережі інтернет отримали доступ до збірок музейних колекцій з усього світу, які поступово оцифровуються та стають відкритими і навіть безкоштовними...» [1, с. 19]. Що ж до труднощів, то вони більшою мірою стосуються виконавських мистецтв і пов'язаних з колективною творчістю.

Великий потенціал для оновлення й збагачення змісту естетичного виховання школярів закладений у віртуальній мережі художніх музеїв – як українських, так і зарубіжних. Ряд провідних музеїв світу, як от Метрополітен-музей, Лувр та ін., оснащені перекладом українською мовою. Ті ж з них, які поки-що не мають такого перекладу, надають можливість учням вдосконалювати знання з англійської та інших іноземних мов, об'єднуючи таким чином два навчально-розвивальні напрями: мистецький та лінгвістичний.

Вони демонструють приклад не просто масштабної цифровізації своїх колекцій, а й надання користувачам широких можливостей для пізнання й дослідження історії мистецтва, окремих художніх творів, творчості видатних мистців, власного естетичного розвитку. Віртуальний відвідувач може пройтися музейними залами, оглянути їх з різних ракурсів, зупинитися біля експоната, який привернув увагу і зацікавив. Є можливість наближувати як все зображення, так і його окремі деталі, розглянути їх уважно, не поспішаючи, почитати цікаві, фахові й нерідко ексклюзивні коментарі, завантажити репродукцію художнього твору на свій комп'ютер.

До прикладу, один із шедеврів Густава Клімта – портрет Серени Ледерер з колекції Метрополітен-музею – розглядається в контексті становлення стилю художника і впливу на нього інших мистців. Інформація доступна для сприймання людьми різного віку і домірна. Крім того, відвідувачам пропонуються завдання: дізнатися історію музею, його окремих колекцій, познайомитися з видатними людьми минулого і сучасності, які вплинули на становлення музею. Завдяки виконанню цих завдань школярі і вчителі, будь-які відвідувачі віртуальних музеїв мають змогу долучитися до мистецтва різних епох і народів, оцінити роботу музейних працівників, реставраторів, усвідомити значення таких масштабних зібрань для культури людства. І, хоча естетичний вплив оригіналу художнього твору ніколи не втратить свого пріоритетного значення, використання цифрових технологій у пізнанні мистецтва має свої об'єктивні переваги.

Окрім віртуальних музеїв та екскурсій, цифровий медіапростір насичений різноманітною мистецькою інформацією різного обсягу та характеру. Цей інформаційний океан – джерело нових знань для використання в естетичному вихованні школярів. Суб'єкти естетичного виховання – вчителі, більшість з яких є активними користувачами інтернетом, володіють навичками створення віртуальних уроків, навчальних відео, презентацій тощо нашоувхуються на проблему неналежної якості багатьох інтернет-джерел.

Подолання цієї проблеми можливе за умови об'єднання зусиль вчителів і науковців (мистецтвознавців, музикознавців, театро- і кінознавців) задля фахової корекції навчального матеріалу, особливо – нового матеріалу. Це стосується його обґрунтованого відбору, адаптації для навчально-виховної діяльності, розробки методичних рекомендацій. У цьому контексті особливого значення набуває робота над оновленням й збагаченням змістової компоненти мистецтва України, зокрема – української діаспори, яке має бути інтегроване в масовій свідомості в усезагальне українське мистецтво.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г., Сисоева С. О., Бех І. Д. та ін. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Вісник НАПН України. 2022, 4(2). 1-30. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>
2. Павленко Н. Цифрові наративи у формуванні естетичних цінностей майбутніх учителів. Естетика і етика педагогічної дії. 2017. Вип. 16. С. 157-171.
3. Печерна А. 50+ віртуальних екскурсій музеями світу і України. Освіта Нова. 18.05.2020. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3833-150-virtualnykh-ekskursii-muzeiamy-svitu-i-ukrainy>

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ У ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ІМУНІТЕТУ ВІД ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЗАЗОМБОВАНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА В ПОВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Д. І. Пащенко

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Ми живемо зараз у дуже нелегкий і відповідальний час, який потребує осмислення і переосмислення подій сучасності і минулого. Зарубіжна і вітчизняна історія переконливо свідчать, що тривала диктатура неодмінно призводить до абсолютного зла. Та це й не дивно, адже необмежена влада на будь-якому рівні – в сім'ї, на виробництві, в закладі освіти чи культури, не говорячи вже про державний рівень, обов'язково породжує всездозволеність, котра веде за собою виникнення цілої низки інших, не менш шкідливих якостей як у самого диктатора, так і у його підлеглих.

Якими бувають перші кроки на політичному поприщі майбутнього диктатора? Насамперед він здійснює активне формування позитивної «громадської думки» про себе, намагаючись максимально використати для цього підвладний йому адміністративний потенціал. Фактично реалізується ні що інше, як формування культу особи керівника. Водночас неодмінно, для контрасту, здійснюється різка критика політики попередників.

Наскільки сильним навіть у ХХІ ст. буває тотальний вплив державних структур та підпорядкованих їм засобів масової ідеологізації, свідчить нинішній стан дегуманізації національної самосвідомості у 140-мільйонного нашого північного сусіда. Підтверджують це і часто трансльовані по телебаченню висловлювання так званих «простих російських громадян», і результати багатьох оприлюднених соціологічних досліджень і навіть нездатність колишніх українців, які в силу різних обставин опинилися на території, підвладній рашистській пропаганді, спілкуватися логічно по телефону із своїми родичами в Україні.

Тривалий час оскаженілі російські ідеологи, навіть не вдумуючись у суть кожного поняття, звинувачують Україну і у фашизмі, і у націоналізмі чи нацизмі. Розрахунок простий – нацизм і фашизм ще в минулому столітті були дискредитовані, а тому використання цих термінів на адресу нашої Батьківщини завдасть нам, на їхню думку, непоправні ідеологічні збитки. До цього примітивного прийому вже не раз вдавалися у свій час більшовицькі агітатори. Наприклад, спочатку спровокували громадянську війну, створили імідж білогвардійця як непримиримого ворога народу, а потім у 1939 р., підло напавши на сусідню Фінляндію, спробували хоч якось очорнити своїх супротивників і не придумали нічого розумнішого, ніж назвати їх білофінами.

Щоб не заплутатися у звинуваченнях, які висувують нам російські пропагандисти, варто розібратися в тих термінах, котрі, як ярлики, скеровуються на нашу адресу, типу «фашисти», «нацисти», «націоналісти», «бандерівці». Чітке розуміння суті цих термінів дає змогу усвідомити, що деякі з них більше підходять для характеристики РФ або СРСР, а не України, а інші, як наприклад, «націоналісти» чи «бандерівці», в умовах ворожого оточення країни радше позитивно, ніж негативно характеризують носіїв цих ярликів.

Сам термін «фашизм» має досить символічне значення з натяком на непереборність згуртованих сил, бо походить від латинського «*fascis*», що означає пучок зв'язаних до купи лозин, які важко переломити.

Характерними ознаками фашизму є сильний культ особи, ідея єднання й мобілізації народу та держави проти ворогів (якщо їх немає, то їх потрібно неодмінно вигадати), ідея перманентної війни і панування.

Ідеологічне зомбування розпочинається, як правило, з нав'язування якоїсь ідеології, яку сповідують ті, хто дорвався до влади. Паралельно з цим йде також формування культу особи лідера цієї правлячої групи.

У нас культ особи асоціюється насамперед з політикою Сталіна. Але, судячи з подальших історичних подій, це явище було продовжено й тим, хто був ініціатором різкої критики культу особи Сталіна – Хрущовим.

Підлеглі, попавши в диктаторське, як правило мафіозне середовище, намагаються пристосуватися до вимог цього середовища, шукають шляхи вибудовування своєї кар'єри в умовах, які тут склалися. А для цього доведеться неухильно підтримувати культ особи керівника держави і остерігатися, щоб ніхто не запідозрив їх у критичному ставленні до нього і його політики.

Диктатор починає й сам вважати себе абсолютно непогрішимим у всьому, будь-яку опозицію до своєї точки зору сприймає вороже, оточує себе власним кланом. Досить скоро він звертає увагу на ті небачені раніше вигоди, які він реально може мати, перебуваючи на керівній посаді (а дехто вже давно здогадувався про це і спеціально йшов заради цього у політику). Поступово у нього формується стійке меркантильне бажання якомога довше обіймати цю досить вигідну для нього посаду. Іноді у нього виникає хворобливе бажання бути на цій посаді вічно і він докладатиме всі зусилля, щоб подолати будь-які перепони у досягненні свого утопічного марення.

Дехто ще пам'ятає, як започатковувався культ особи у М. Хрущова, а потім, як під копірку, у Л. Брежнєва. Схема була дуже проста: диктор центрального телебачення, за погодженням з верхівкою керівництва держави, а фактично з його закамурфльованої ініціативи, оголошував привітання всьому радянському народу і (головне!) особисто керівнику держави, наприклад з нагоди чергової перемоги у космосі. Мислячим громадянам відразу ставало зрозуміло, що новий культ особи започатковано.

Далеко не у всіх, але у багатьох керівників держави, з'являється ще один характерний симптом, побічний наслідок культу особи, – непереборне прагнення до отримання якомога більшої кількості нагород (згадаймо М. Хрущова, Л. Брежнєва). А керівник Уганди Іді Амін навіть носив спеціально подовжений мундир, щоб на ньому містилося більше орденів і медалей.

Довготривала боротьба політикана за владу неодмінно призводить до виникнення у цієї людини цілої низки негативних якостей, які ускладнюють або й унеможливають здійснення ним своїх державницьких функцій. Та й солідний вік політичного довгожителя не сприяє активізації розвитку

керованої ним держави. Не випадково в найбільш цивілізованих державах в основному законі – Конституції – передбачається безальтернативне обмеження часу перебування на найвищій посаді – не більше двох каденцій.

Керівництво держави, яке нездатне підняти по всій території країни матеріальний добробут та розвиток культури до вимог сучасного передового рівня, вдається до активного маніпулювання свідомістю своїх громадян. При цьому народ намагаються обікрати до нитки запровадженням розкуркулення, всіляких податків, позик, починів для безкоштовної праці під приводом нібито створення передумов для заможного щасливого майбутнього. Вдавалися до подібної практики Сталін, Гітлер та інші диктатори. Використовує цю схему і путін. Адже доведеним до злиденності народом дуже легко маніпулювати, він готовий обожнювати будь-кого за найдрібнішу подачку і навіть за обіцянку зробити якусь подачку згодом.

Рано чи пізно на руках будь-якого диктатора з'являється кров. Іноді він може збожеволіти настільки, що йому нічого не варто втопити в крові десятки мільйонів людей.

Які ж завдання стоять перед освітянами в умовах воєнного стану та неодмінно стоятимуть у повоєнний період? Основне: як убезпечити зростаючу особистість від негативного впливу тих чинників ідеологічного зазомбовування, котрі наробили протягом тривалого часу стільки лиха в нашій країні.

1. Слід сформувати у молоді стійке переконання, що не існує і не може існувати в принципі поняття «маленька людина», від якої нібито нічого не залежить і тому вона ні за що не відповідає. Кожен несе свою відповідальність, наприклад за результати голосування, коли із його згоди президентом країни або депутатом будь-якого рівня стає зек-рецидивіст, людина з карним минулим, з колаборантськими замашками чи пов'язана з мафіозними структурами. Відмова від голосування – це також свого роду голосування і не позбавляє цю людину від моральної відповідальності.

2. Не створювати у свідомості зростаючої особистості кумира шляхом прикрашання, а отже деякого спотворення, біографій реальних історичних

осіб. Згадаймо, як болісно відбувається розвінчування тих, кого прийнято було вважати ідеалом у всьому – в моралі, інтелекті, мужності, людяності. Кожен з нас ще добре пам'ятає, як за часів комуністичного режиму насаджувалося формування особистості на прикладі життя та діяльності Леніна, Держинського та інших комуністичних ідолів. Не варто виліплювати комбіновані образи позитивних героїв сучасності. Навколо безліч реальних героїв сьогодення, інформація про яких зміцнить національну самосвідомість майбутніх наших громадян, стане реальним прикладом для наслідування.

3. У змісті освіти має бути максимальна історична правдивість матеріалу, що подається згідно з навчальними програмами в освітніх закладах. Заради історичної справедливості вже давно варто було б визнати, що без активної допомоги США, Великої Британії, Франції та інших країн антигітлерівської коаліції ні про яку перемогу над нацизмом у Другій Світовій війні не могло б бути й мови.

4. Національно-патріотичне виховання має спрямовуватися на те, щоб у зростаючої особистості формувалося почуття власної гідності та прагнення примножувати гідність своєї нації. У свідомості молоді має чітко закарбуватися думка про те, що кожна нація сама зобов'язана заслужити повагу в світі. Після Бучі та Ірпеня бурятам ще довго доведеться заробляти повагу до своєї нації. Кожен з нас неодмінно повинен відчувати обов'язок примножувати своїми вчинками велич і гідність України.

5. А ще вкрай необхідно формувати у молоді критичне мислення. Не насичувати їх якимись усталеними ідеологічними догмами, а привчати самостійно ставити перед собою може не зовсім зручні питання, далеко не завжди узгоджені із загальноприйнятими твердженнями і щодо історичних подій, і щодо політичних та інших знаних людей, і щодо реалій сьогодення. Маючи критичне мислення, людина ніколи не буде виконувати явно злочинні розпорядження, а неодмінно узгодить власні дії зі своєю совістю й відчуватиме персональну відповідальність за кожне прийняте нею рішення.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОМУ ДОСВІДІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

К.В. Плівачук

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Виховання молодого покоління є найважливішим складником національної культури. Національна духовна культура, патріотичні почуття, український патріотизм має бути дієвим, який спроможний перетворити почуття в конкретні справи і вчинки на користь народу і держави.

В сучасних воєнних умовах все більше підвищуються вимоги суспільства до громадянина України, у якого серед загальнолюдських якостей поряд з мораллю, повинно зайняти провідну роль у підготовці до життя молодого покоління, стати важливим компонентом політичної соціалізації.

Згідно з положеннями Закону України «Про освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті», Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року, Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» .виняткового значення набуває національне і громадянське виховання, яке повинно забезпечити всебічний розвиток, соціальну активність і цілісність особистості, здатної до самостійного мислення, суспільної діяльності, успадкування духовних надбань українського народу, формування та утвердження української громадянської ідентичності[3].

Від сформованості патріотизму залежить розвиток інших суспільно значущих якостей особистості. Як неможливо дитину навчити любові і поваги до батьків лише закликами, так не можливо виховати громадянина зі

школяра, який вивчає Батьківщину тільки з книжок. Патріотизм має виховуватися в постійному спілкуванні поколінь, у пізнанні історії, культури, традицій рідного краю, вивченні й збереженні природи, активній участі в житті держави.

Формування творчої, ініціативної, національно свідомої особистості вимагає наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу, зокрема у шкільній виховній системі, змістом, який би відображав справжню історію, мистецтво, культуру, символіку, природу рідного краю, всієї України та забезпечував можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування її інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності суспільства.

Виховання молодого покоління є найважливішим складником національної культури на основі передавання прийдешнім поколінням культурних традицій батьків, дідів і прадідів. Головне покликання закладу освіти - робити світ гуманнішим, плекати в учнів доброту, любов до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати для розквіту держави[1].

Цілком очевидно, що повноцінну, цілісну, національно-свідому особистість можливо виховати лише завдяки правильно організованій системі вивчення національних ідеалів і традицій.

Слід зазначити, що Україна нині, як ніколи гостро потребує припливу нових сил українства, які б пам'ятали, чиїх батьків вони діти, котрі б пильно берегли незалежність своєї держави, були високодуховними, свідомими патріотами своєї Вітчизни.

Важливим осередком національного виховання є формування патріотичних почуттів в учнівської молоді через краєзнавчу роботу. Особливої уваги заслуговує любов учнів до своєї малої батьківщини, до закладу освіти, видатних культурних діячів, письменників, митців. Краєзнавча робота забезпечує широкі можливості для урізноманітнення і проведення позаурочної діяльності: вивчення місцевих географічних термінів сприяє глибокому розумінню учнями топонімів, мікротопонімів, гідронімів,

мікрогідронімів, вихованню в них любові до рідного краю, формує патріотів свого краю, розширює теоретичне мислення учнів. Учні вивчають свої родоводи, історію навчальних закладів, ознайомлюються з природою рідного краю, народним календарем, родинно-побутовими символами, національними ремеслами.

Звичайно, визначальною умовою виховання громадянина України є знання славної історії українського народу. Для цього в закладах освіти проводяться щорічні свята: День Героїв Небесної Сотні, День єднання, День незалежності України, День Гідності та Свободи, День Соборності України, День захисника України та інші.

Зміст національно-патріотичного виховання містить діяльність учителя та учня інтерактивними засобами виховання, як народні обряди та традиції, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості, фольклорні свята, фестивалі, колективні творчі справи, фольклорно-етнографічні експедиції, туристичні турніри, спортивні змагання, науково-практичні краєзнавчі конференції, інтелектуальні клуби, євроклуби. Всі ці види занять допомагають учням розвивати навички свідомого вибору здорового стилю життя, створюють атмосферу творчості, формують почуття національної ідентичності та самосвідомості. Необхідно звернути увагу, що виховна спрямованість навчання, викладання і сприймання змісту шкільних предметів створює належну базу для формування патріота України. Кожен учитель працює над створенням власної моделі виховної роботи, щоб охопити всі грані виховання майбутнього громадянина України. Разом із своїм наставником учні йдуть стежками рідного краю, що починається від батьківської хати, вулиці, річки, старої могили, назви свого поселення.

"Батьківщина, – писав Василь Сухомлинський, – починається для дитини із шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставком, з пісень і казок над колискою... Пізнаючи світ і самих себе, діти зобов'язані по крупинці усвідомлювати свою відповідальність за матеріальні і духовні цінності, створені старшим поколінням" [6, С. 219].

Важливо, що виховання розпочинається там, де людина вперше усвідомлює себе особистістю: у рідному селі чи в місті, у родині, в колі друзів, знайомих, товаришів – у середовищі, в якому живе. І для того, щоб цей процес відбувся успішно, дитина має знати історію села, міста, де народилась, де живе, навколишнє середовище, яке її оточує, людей, з якими доводиться щодня спілкуватись, про все, що можна назвати коротко – мала Батьківщина.

Велику роль у формуванні патріотизму відіграє родина. Кожна мати, батько, кожна родина і вся спільнота повинні бути для молоді взірцем моральності, національного духу, гуманістичного ідеалу, любові до своєї Батьківщини.

Звичайно, все добре, людяне, високодуховне і високоморальне починається із любові. Любов до своєї Батьківщини – найвища цінність і святиня для кожної особистості. Почуття національного таке ж природне і вічне, як і моральне. На нашу думку, ніяка освіта і виховання українця неможливі поза українською національною ідеєю, що передбачає пошану до національно-культурних вартостей інших народів. Отже, національна ідея, цінності українського народу стимулюють внутрішні сили людини і народу, відроджують їхній дух.

Безумовно, щоб виховати громадянина, потрібно об'єднати зусилля родини, школи і громадськості. Перші уроки громадянськості діти дістають у сім'ї, де поведінка батьків, їхній патріотизм, вболівання за примноження матеріального й духовного багатства країни є визначальними чинниками формування патріотичних поглядів і переконань у дітей. Багато дослідників, зокрема О. Вишневський, Л. Гончар, П. Ігнатенко, О. Ковальчук, П. Кононенко, М. Стельмахович, Ю. Руденко, Т. Усатенко, В. Шахрай доводять, що першою і невід'ємною сходиною національного виховання є родина, яка виховує дитину, готує її до життя в суспільстві.

Завдання освіти в сучасних умовах – це не лише підготовка компетентного спеціаліста, але й виховання особистості з багатьма духовними можливостями. Вважаємо, що тільки глибинні народознавчі

корені, традиції родинного виховання, підвалини культури та історії рідного народу минулих епох і сучасності дадуть можливість сприяти освіченості та інтелігентності духовності особистості. Національне виховання у закладах освіти має здійснюватися на всіх етапах навчання і виховання учнівської молоді[5]. Для набуття сьогодишнім поколінням соціального досвіду, успадкування ним духовних надбань українського народу потрібно залучати до проектної роботи учнів, де будуть відображені сторінки історії України. Працюючи над проектами, учні вчатьса самостійно опрацьовувати літературу, документи, історичні матеріали, творчий і життєвий шлях видатних особистостей, зокрема земляків. Керівники проектів формують думку учнів, гордість за минуле на прикладі зразків героїчної історії українського народу, любов до природи та мистецтва, високу мотивацію до праці.

У вихованні патріотизму, велику роль відіграють екскурсії історичними місцями рідного краю, до етнографічних, краєзнавчих, художніх музеїв, подорожі до різних регіонів країни. Напрями подорожей повинні відповідати віковим особливостям та освітнім потребами школярів.

Важливим місцем для виховання патріотизму у школярів відводиться і шкільним музеям, світлицям української мови, етнографічно – краєзнавчим куточкам. Кожен заклад освіти можна назвати «дитячою країною добрих справ»: волонтерство, плетіння сіток, збір коштів для ЗСУ, проведення благодійних ярмарків, концертів, вистав, конкурси малюнків, змагання на кращого знавця української мови та історії України, виготовлення оберегів для воїнів, виготовлення свічок, допомога тим, хто покинув свої теплі родинні гнізда у зв'язку з рашиською агресією проти українського народу. У закладах освіти проводяться дитячо-юнацькі військово-патріотичні ігри «Джура», «Сокіл», створені рої, де учні показують свою майстерність у конкурсних випробуваннях, демонструючи свої знання та вміння майбутнього захисника України.

Цілеспрямований, систематичний освітній процес у закладах освіти має утвердити у свідомості учнівської молоді етнічну, культурну, мовну єдність, національну неповторність історичного розвитку народу, формувати національну свідомість і духовну єдність поколінь.

Зазначимо, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді в закладах освіти – це комплексна системна й цілеспрямована діяльність щодо формування у молодого покоління:

- високої патріотичної свідомості
- почуття вірності
- любові до Батьківщини
- турботи про благо свого народу
- готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави[1].

Відзначимо, що сьогоднішні школярі вивчають історію героїчного шляху народу на історичній основі, дізнаються про героїчні вчинки своїх земляків, про українських героїв, які жили в різні епохи й захищали рідну землю. Вони ставали до лав руських дружин великого князя Святослава і короля Данила, козацьких полків Богдана Хмельницького і Івана Мазепи, Української Галицької Армії Мирона Тарнавського, Січових стрільців Дмитра Вітовського, армії Української Народної Республіки Симона Петлюри, в боротьбі з німецькими загарбниками в роки Другої світової війни, Організації Українських Націоналістів Євгена Коновальця і Степана Бендери, Української Повстанської Армії. Сьогодні наші воїни є захисниками України від російської орди, що стали до лав Збройних Сил України та Національної Гвардії. Вони мужньо боронять нашу державу від російських окупантів, виконуючи найскладніші завдання на землі, на морі та повітрі.

Таким чином, сьогоднішня Україна переживає найбільше випробування у своїй боротьбі за незалежність та територіальну цілісність. Тому зараз, як ніколи, важливе та актуальне питання формування громадянина-патріота,

захисника Вітчизни, сприяння набуттю дітьми та молоддю досвіду патріотичних дій, вихованню в душі патріотичного обов'язку.

Список використаних джерел

1. Бех І. Патріотизм як цінність: 7 наукових позицій у національно-патріотичному вихованні. *Управління освітою: часопис для керівників освітньої галузі*. 2018. № 6. С 6-12.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи / Омелян Вишневецький [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://divovo.in.ua/omelyan-vishnevsekijteoretichni-osnovi.html?page=9>
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України (Документ 2834-IX, чинний, поточна редакція – Прийняття від 13.12.2022 ; Набрання чинності, відбулась 01.01.2023). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
4. Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2015/05/135436>
5. Посилення національно-патріотичного виховання на кращих традиціях та звичаях українського народу/Н. Чорна та ін. *Початкова школа*. 2019. №8. С.46-52.
6. Сухомлинський В.О. *Серце віддаю дітям //Вибрані твори : В 5-ти Т. К. : Рад. школа, 1997. Т.3 С. 219.*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ ГУРТКА

О. П. Плівачук

Сквирський центр дитячої та учнівської творчості Сквирської міської ради Київської області

Сьогодні розвиток національної системи освіти ставить перед працівниками позашкільних навчальних закладів нові вимоги для досягнення позитивних результатів у вихованні школярів. Тому керівники гуртків повинні бути гнучкими у виборі форм та методів виховання, зважаючи на специфіку внутрішнього світу школяра, зокрема його духовності, а також умов, в яких формується його особистість поза школою.

Духовність і моральність є важливі характеристики особистості. Духовність визначається, як прагнення особистості до обраної мети; ціннісна характеристика свідомості. Моральність уявляє собою сукупність принципів спільної поведінки людей по відношенню один до одного та суспільства. У поєднанні вони складають основу особистості, де духовність – вектор її руху (самовиховання, самоосвіти, саморозвитку), вона є основою моральності [1].

Відомо, що духовно-моральні цінності формуються в сім'ї, неформальних спільнотах, трудових, армійських або інших колективах, у сфері масової інформації, мистецтва, відпочинку тощо. Але найбільш послідовно та глибоко вони виховуються всім укладом життя школяра.

Сучасна освіта має базуватися на засадах демократизму та гуманізму і сприяти створенню умов для особистісного розвитку, самореалізації людини. Сьогоднішні вихованці позашкільних навчальних закладів мають досить повні і глибокі знання про такі моральні якості, як повага особистості, доброзичливість, справедливість, ввічливість, товариськість. Їм притаманна здатність до перетворення знань в особистісні переконання, вчинки і дії; для них є характерним стійкий досвід гуманної поведінки, прагнення до регуляції й організації моральної діяльності і поведінки інших.

Варто зазначити, що моральне виховання – беззупинний процес, який починається з народження людини і продовжується все життя, і спрямований на оволодіння людьми правилами і нормами поведінки.

Духовно-моральне виховання суспільства є одним із основних показників його розвитку, благополуччя. У роботі з духовно-морального виховання важливим орієнтиром є особистісний підхід, який найефективніше реалізується за умов побудови виховного процесу на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин педагога і вихованців. Виховання моральних цінностей у учнів передбачає органічне поєднання найбільш відповідних вимог, форм і засобів морального виховання [5].

Одним із основних завдань морального виховання - є формування у учнів загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. Серед них – доброта, любов до ближніх, повага до навколишнього середовища.

Духовно-моральне виховання – це завжди активний, двосторонній процес, основи якого закладаються в молодшому віці, і є найбільш чутливим для вирішення цієї проблеми. Два інститути грають першочергову роль у процесі духовно-морального виховання: перший – це сім'я, де дитина закладає основи характеру своєї особистості. Моральні

стосунки в сім'ї накладають відбиток на все життя людини, оскільки їх вплив пов'язаний, по-перше, із сильними переживаннями, по-друге, вони постійніші, по-третє, в них закладаються підвалини всіх моральних ставлень людини до суспільства, до праці, до інших людей. Другий – це школа та позашкільні навчально-виховні заклади[4].

Особливого значення набувають позашкільні навчально-виховні заклади – це широкодоступні заклади освіти, які дають школярам додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби учнів у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля. До них належать палаци культури, центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтва, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Зрозуміло, що формування морально-духовного світу особистості – це велике і складне питання. Життєві цінності, якими повинен володіти громадянин держави базуються на принципах формування почуття толерантності, гідності за свою державу, патріотизм, потреби у творчій самореалізації особистості.

Необхідно зазначити, що доцільно організований освітній процес в закладі позашкільної освіти сприяє формуванню духовно і морально багатой особистості, засвоєнню нею системи морально – етичних норм, розвитку дитячої ініціативи, впливає на розвиток почуттів, волі, характеру і високої моралі. Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку закладу позашкільної освіти. Велику роль у духовно – моральному вихованні учнів відіграє залучення дітей до гуртків за інтересами, мета яких – надати кожному вихованцеві можливість реалізувати свій природній потенціал, самоствердитися. Педагоги спираються на позитивні риси вихованців, вірять в їхні сили, враховують інтереси і потреби у творчій самореалізації особистості, що сприяє духовно – моральному розвитку[2].

На заняттях гуртка є важливим прийом бесіди, де з'ясуємо враження вихованців про побачене або прочитане, спрямовуючи їх увагу на ідейні особливості, постановка моральної проблеми. Саме бесіда розвиває у вихованців гуртка здатність до продукування ідей, формує вміння вести діалог, знаходити різні ракурси вирішення проблем. Застосовуючи бесіди морально-етичної проблеми: «Ввічлива людина», «Вітчизна, як мати у світі - одна», «До тебе, рідна Україно, я серцем лину», «Здоров'я і шкідливі звички», «Національні символи України», «Національні цінності», «Плекай свою мову», «Пустощі і кримінальна відповідальність», «Етикет сучасного учня», «Живи так, щоб не заважати жити іншим», «Культура спілкування. Правила ввічливості», «Зумій подати своєчасну допомогу товаришу», «Культура поведінки», «Азбука спілкування», «Будь гостинним» та інші, дають можливість педагогам спонукати учнів до диспуту та пошуку її розв'язання. Крім того, в учневі розвиваються здібності до самоаналізу і рефлексії.

Морально-духовні цінності вихованців гуртка потрібно розвивати тільки щирою любов'ю до них. Формувати зерна добрих людських почуттів у душах учнів, виховувати любов і повагу до оточуючого світу, природи, до своєї маленької батьківщини, свого народу, до України. Керівник гуртка закладу позашкільної освіти повинен бути добрим, чуйним, милосердним до своїх вихованців, адже сьогоднішнім вихованцям потрібна ласка і любов, як світло й тепло рослинам, щоб учні впевнено йшли шляхом морального вдосконалення. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчутти власну неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить. Керівники гуртків в змозі заповнити вільний час вихованців, надати можливість самореалізуватися і самовиразитися через зв'язок з традиційною народною культурою, духовною спадщиною українського народу.

Керівник гуртка закладу позашкільної освіти повинен ставити перед собою три основні завдання щодо формування морально-духовних цінностей у своїх вихованцях:

- формування морально-духовних звичок, передусім звички поступитися власними інтересами, якщо треба віддати свої сили в ім'я добробуту іншої людини;

- виховання моральної звички в саморозумінні, емоційному переживанні й самооцінюванні власних вчинків, особливо тих, які відображають ставлення до своїх рідних, близьких, праці;

- розвиток педагогічних основ духовно-моральних звичок та рис[1].

Найважливіше завдання керівника гуртка у вирішенні проблеми духовно-морального виховання полягає у формуванні людини-патріота, людини-громадянина. Вихованці гуртка повинні глибоко усвідомлювати, що наша Батьківщина – це Україна, повинні добре знати все про свою рідну землю, про її звичаї, традиції, національну та державну символіку, минуле та сучасне свого краю.

Проведені міркування дозволять зробити висновок про те, що духовно-моральний розвиток особистості – процес, що триває протягом усього її свідомого життя. Керівник гуртка, виховуючи своїх вихованців, прагне, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної праці жив у кожному серці вихованців, утверджувався в активній життєвій позиції, власній думці, почуттях особистості.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наукове видання. К.: Либідь, 2006.
2. Гура С. П. Виховання особистості громадянина засобами духовно-моральних цінностей [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/3/Gura_S.P..pdf. Назва з екрана.
3. Дем'янюк Т.Д. Духовно – моральне виховання особистості: інноваційний підхід. Р., 2008.
4. Морально – духовне виховання. Методичний посібник [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://sl-liseym.at.ua/oleg/moralno-dukhnove_vijikhovannja_licejistiv.pdf. Назва з екрана.
5. Сухомлинська О.В. Духовно – моральне виховання дітей і молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. К., 2006. 43с.

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

С. В. Прохацька

*Науковий керівник: Шахрай В. М., доктор педагогічних наук, доцент
Сквирський Центр дитячої та юнацької творчості
Сквирської міської ради*

На сучасному етапі розвитку суспільства безперервно розвивається наука та з'являються нові технології. Проникнення інформаційних технологій у майже всі сфери життєдіяльності суспільства і людини називають цифровізацією, що доволі суттєво змінює психологію та орієнтації людей, зокрема й щодо книги та читання.

Дослідники вважають нові соціокультурні умови викликом для розвитку читання. Виникає глобальна проблема, що відображує суперечність між соціальною потребою у вільних, високопрофесійних особистостях і тотальним зниженням читацької активності та читацьких інтересів, спрямованих на розвиток цих соціально необхідних якостей.

Г. Листвак вказує на такі негативні впливи цифровізації: «Користування екранними носіями, збільшення обсягів інформації та розвиток соцмереж і новинних ресурсів зумовили фрагментарність сприйняття, переважання картинки, а не слова, неспроможність сконцентруватися на довгому тексті, звичку читати, вихоплюючи ключові слова. Сучасний читач здебільшого привчений «ковтати» сюжети (байдуже, в якій формі – книга, комікс, фільм/серіал, комп'ютерна гра), а не вдумливо насолоджуватися текстом. При цьому зросла швидкість сприйняття інформації, що можна віднести до позитивних змін» [4, с. 87]. На думку дослідниці, має викликати тривогу той прикрий факт, що сучасні читачі не пов'язують читання з успіхом [4, с. 88].

Цифрова реальність трансформує стійкі читацькі практики та формує особливий тип інтернет-орієнтованої дитячої та юнацької аудиторії, для якої традиційні форми просування та сприйняття книги пов'язуються з

ретроорієнтованістю. Тому проявляються проблемні аспекти, пов'язані не стільки із кризою читання, скільки зі сприйняттям молодіжною та підлітковою аудиторією традиційних форм читання (книга в текстовому форматі, задоволення читацьких запитів у бібліотеках) як застарілих. Це мають враховувати спеціалісти, які ставлять своїм завданням зацікавлення молоді книгою.

Крім «нечитання», постає також проблема некординованого, безсистемного читання (йдеться про читання за межами шкільної програми) [1, с.87]. Дослідники помічають небезпеку цифровізації в «поверховому, стрибкоподібному, без жодного порядку і сенсу, «зчитуванні» інформації» [3, с. 32]. Як вважає Т. Крайнікова, такий «серфінговий» «метод читання активно поширюється, входить у звичку – і звужене, фрагментарне, кліпове сприйняття інформації призводить до того, що певна частина читачів втрачає здатність працювати з традиційною книгою, аналізувати, осмислювати її» [3, с. 33].

Негативні моменти впливу цифровізації на читання сучасного учня відмічає А. Фасоля, зокрема такі: учень починає мислити стереотипами; відбувається спрощення мовлення школяра; сприйняття тексту стає поверховим і фрагментарним («кліповим», «мозаїчним»); мотивація під час вибору твору для читання обумовлюється, насамперед, тим, що переважає на телеекрані – бойовики, фільми жахів, еротика, фентезі тощо [6, с. 360-361]. Також помітною стала диспропорція між обов'язковим (вимоги шкільної програми) і вільним (дозвіллевим, за власним бажанням) читанням [6, с. 362].

Водночас, на думку дослідників, не слід комп'ютер та Інтернет вважати однозначними антагоністами книги і читання. Помічено, що діти, які регулярно користуються Інтернетом, бувають активними і перебірливими читачами [1, с. 88].

На здатність Інтернету приваблювати молодіжну аудиторію вказує Е. Огар, зазначаючи, що веб-простір може допомагати своїм користувачам розвиватися в творчому плані, відшуковувати різноманітні дієві форми

творчої самореалізації. Серед особливих приман Інтернету в очах підлітків та молоді – різноманітне спілкування, пошук нових форм самовираження, анонімність, відчуття приналежності до групи, можливість стати автором або співавтором певного тексту, учасником обговорення написаного ровесниками, що сприяє рівноправному спілкуванню, чого немає в традиційній літературі для дітей і молоді. Проте пошук українськими школярами і студентами в Інтернеті художнього чи пізнавального твору, як свідчать дослідження, є вкрай нечастим, що збіднює розвиток особистості [5, с.141-142].

Як вважає О. Вашуленко, ми всі повинні усвідомити, що читання та письмо, навіть у час стрімкої інформатизації, мають залишатися засадничими інструментами культури. На її думку, зростання обсягу інформації, яку слід засвоїти індивіду для успішної життєдіяльності в сучасний період, вимагає збільшення темпу читання, швидкості осмислення і прийняття рішення. Тому читання стає основою освіти і самоосвіти, необхідною навичкою людини для усього її життя [2, с. 48]. І «книга як геніальний витвір людства» не повинна бути повністю замінена технікою, адже сила книги – у її «внутрішній суті», у можливості духовного спілкування зі словом [5, с. 143-144].

Отже, постає педагогічне завдання – допомогти молодому поколінню (як у реальному, так і в цифровому середовищі) у розвитку його читацької культури та читацьких інтересів, що сприятиме всебічному зростанню, творчому самовираженню молоді.

Список використаних джерел

1. Антоник О.В., Жмовка Н.В. Пропаганда книги і читання серед учнів як суспільний пріоритет: книгознавчо-педагогічний контекст. *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. №1 (47). С. 80–90.
2. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. №1. С. 48–50.
3. Крайнікова Т. Друкована книга і читання в сучасній культурі медіа споживання: рецептивний аналіз. *Бібліотечний вісник*. 2013. №2. С.30–35.
4. Листвак Г. Б. Дослідження читання в Україні: результати і значення *Наукові записки [Української академії друкарства]*. Серія : Соціальні комунікації. 2015. № 2. С. 84–90.
5. Огар Е. Книжка замість «мишки»? (дитина і читання в цифрову добу). *Наукові записки [Української академії друкарства]*. 2011. №4 (37). С.137–145.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: АКЦЕНТИ Й ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В. В. Рагозіна

Інститут проблем виховання НАПН України

Патріотичне виховання учнів і учнівської молоді є пріоритетним завданням системи освіти України, що засвідчує прийняття на державному рівні низки законодавчих документів [2-4].

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688), що реалізується у закладах загальної середньої освіти, які забезпечують перший рівень повної загальної середньої освіти, патріотичне виховання здійснюється у процесі набуття учнями громадянських та соціальних, екологічних, культурних та інших ключових компетентностей як цілям мовно-літературної, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної, природничої, мистецької, фізкультурної та ін. освітніх галузей [1].

Метою патріотичного виховання молодших школярів у початковій школі є: плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави, формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу.

Патріотичне виховання молодших школярів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів («Українська мова», «Читання», «Літературне читання», «Фізична культура») та інтегрованих курсів («Українська мова. Навчання грамоти», «Українська мова», «Я у світі», «Дизайн і технології»), а також під час позаурочної виховної роботи.

Відповідно до означеної мети передбачаються такі комплексні освітні й виховні завдання:

- виховання рис людської гідності (чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав і свободи людини);

- спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті (класу, школи, громади), спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та понять сталого розвитку, нести відповідальність за збереження навколишнього світу;

- поцінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікація себе як громадянина України, ціннісне ставлення до української культури ч мистецтва;

- виявлення поваги і толерантності до інших людей та умінь конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях;

- розуміння правил поведінки і спілкування як загальноприйнятних в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

- дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя.

Ключові цілі:

1. Реалізація патріотичного виховання в умовах єдності освітнього і виховного процесів на підґрунті розвитку і формування у молодших школярів ключових компетентностей, ціннісних орієнтацій і ставлень.

2. Забезпечення партнерської взаємодії соціальних інституцій (школа, сім'я, громада) у створенні ресурсного середовища і підтримуючої спільноти для реалізації патріотичного виховання у початковій школі.

Операційні завдання у короткотривалій та середньостроковій перспективі:

1. Прилучення учнів спілкуватися українською мовою як державною для власного духовного, культурного й національного самовияву та послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі.

2. Створення умов для активної суспільно-корисної і громадської діяльності в межах класу, школи, сім'ї, громади (із залученням їх ресурсів) із можливістю проявів молодшими школярами власних знань і умінь, здібностей і творчості, що дозволяє відчувати себе частиною української спільноти.

3. Підтримка ідей і ініціатив молодших школярів, пов'язаних пізнавально-пошуковою, технічною та технологічною сферами діяльності, що сприяють пізнанню себе і навколишнього світу та слугують на користь своїй країні.

4. Активне і систематичне запровадження практикумів з опрацювання з молодшими школярами моделей безпечної поведінки вдома, у школі та у природному і техногенному середовищі на основі правил; використання особистих засобів захисту; звернення по допомогу у відповідні служби тощо – у межах змісту навчальних предметів і інтегрованих курсів та у позаурочній діяльності.

5. Сприяння опануванню молодшими школярами під керівництвом фахівців арт-практиками та іншими практиками покращення власних фізичних станів і відновлення психоемоційного здоров'я; культивування цінностей здорового способу життя з метою опанування молодшими школярами правил і звичок для формування здорової нації як ресурсу українського суспільства і держави.

6. Заохочення учнів до вивчення і пізнання культурної спадщини України (екскурсії, віртуальні мандрівки, віртуальні виставки, ознайомлення з винаходами тощо); дослідження традицій і звичаїв свого регіону, України, європейських країн; відзначення державних свят і

знаменних (ювілейних) дат України та розуміння їх значущості у становленні держави.

7. Залучення молодших школярів до волонтерської діяльності, благодійних ініціатив, акцій місцевого, районного, всеукраїнського, міжнародного рівнів спільно з дорослими для задоволення потреб громади, Збройних Сил України, держави.

8. Розширення простору взаємодії школи з іншими освітніми та громадськими, культурно-мистецькими, благодійними організаціями, фондами, установами (на місцях) з використанням їх освітньо-культурного потенціалу у реалізації завдань патріотичного виховання молодших школярів через продукування програм освітньо-виховної діяльності, спільних проєктів, різноформатних заходів.

9. У позаурочний час - позиціонування інтерактивних форм роботи з молодшими школярами через створення ситуацій емоційного переживання учнями своєї приналежності до країни та свого громадянства, мови, історії, традицій та власної дотичності до національних цінностей і їх примноження шляхом власних дій у взаємодії з однолітками і дорослими: дослідницькі (квести, екскурсії, експедиції), проєктні (майстер-класи, арт-виставки, фестивалі), ігрові (сюжетно-рольові ігри, інсценізації, театралізації), спортивні (змагання, турніри, стежки здоров'я), благодійні (доброчинні акції, заходи).

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF/print>
2. Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Концепція виховання дітей та молоді у цифровому просторі. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsyfrovomu-prostori.pdf>
4. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01>

ТВОРИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗГОРТАННЯ ДІАЛОГУ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В. В. Рагозіна

Інститут проблем виховання НАПН України

Н. В. Очеретяна

Інститут проблем виховання НАПН України

У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що перший рівень повної загальної середньої освіти спрямовується на всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1]. Реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких цінностях як плекання любові до рідного краю та української культури і мистецтва та в межах компетентнісного підходу. Однією з ключових компетентностей, що визначає результат навчання у початковій школі є культурна компетентність. Її сформованість у молодших школярів на кінець навчання в початковій ланці школи «...передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості» [1].

У початковій школі освітньою змістовою лінією «Мистецтво» закладено вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мистецької освітньої галузі, що стосується пізнання мистецтва, інтерпретації художніх образів, набуття досвід емоційних переживань, ціннісного ставлення до мистецтва. Зокрема, йдеться про необхідність учнями пізнавати мову мистецтва, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво. Тож, вчитель мистецтва ознайомлює учнів з декоративно-ужитковим мистецтвом через ознайомлення з такими творами, залучає учнів до їх пізнання шляхом організації сприймання і обговорення, а також художньо-творчої діяльності, де молодші школярі створюють вироби.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва володіють значним педагогічним потенціалом, особливо у аспекті набуття умінь і навичок мистецької комунікації учасників, що є провідним результатом навчання. У процесі творів співрозмовники – вчитель і учні обмінюються враженнями, думками щодо художніх образів, що, з одного боку слугує виконання завдань предметної галузі - сприймати твори різних видів мистецтва і проявляти емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб, зокрема вербально і тілесно (рухами, мімікою, жестами), визначати відомі засоби художньої виразності. З іншого, це загальнорозвивальні навички, так звані «м'які навички», важливі у подальшому професійному і особистому житті учнів, одна з яких уміння здійснювати комунікацію на основі діалогу і полілогу. Слухання і обмін думками, твердженнями, можливість їх змінювати під дією почутого від інших під час сприймання і обговорення художніх творів – це унікальна можливість такого процесу. Присутній діалог при цьому розгортається як комунікативна подія, в якій відбувається взаємозбагачення змістом індивідуальних середовищ [2] кожного з учасників обговорення. Тому ми вважаємо: такий діалог є інструментом педагогічного впливу на учнів – з тим, щоб вони проявляли своє емоційно-ціннісне ставлення до творів декоративно-ужиткового мистецтва, набуваючи ціннісних орієнтацій, як основи для їх художньо-естетичного виховання і найактуальнішого в нашому сьогоденні – патріотичного виховання. В цьому ґрунтуємося на особливостях віку молодших школярів: він найбільш сприятливий для формування художньо-естетичних поглядів, смаків і уподобань, мистецьких знань, умінь і навичок, розширення художнього кругозору та ін.

Виконання таких завдань потребує якісного добору творів декоративно-ужиткового мистецтва у початковій школі. Авторські колективи підручників з «Мистецтва» для початкової школи, розуміючи важливість цієї місії, пропонують учням для перегляду і обговорення різноманітні за змістом і жанрами твори. Серед них: декоративні розписи на різних поверхнях, характерні для рідних регіонів України, ткані, вишиті, витяті, вирізьблені

панно, витинанки, керамічний посуд, скульптури малих форм, дрібна пластика (ляльки, іграшки), композиції у змішаних декоративних техніках, твори наївного мистецтва українських та зарубіжних митців.

В різноманітні тематики пропонованих зразків декоративного мистецтва можна відзначити, зокрема, реальні та фантазійні сюжети з народного життя, творчу інтерпретацію природних форм та явищ, створення реалістичних та фантастичних образів, окремо, чи об'єднаних у колоритні (монохромні) площинні, об'ємні (напівоб'ємні, фактурні) виразні композиції тощо. Всі ці твори близькі, зрозумілі і доступні учням початкової школи.

Характерно, що автори пропонують твори відомих митців минулого і сучасності – відомих українських майстрів і митців, зокрема, М. Примаченко, К. Білокур, М. Тимченко, Н. Дігтяр, В. Проців, В. Сколздри, Ф. Панка, Н. Курій-Максимів, П. Прокопів, Л. Лукаш, В. Тимошенко та ін.

Оскільки діяльнісний підхід є одним із основних у навчання учнів у НУШ, то робота з художніми творами передбачає виконання учнями практичних завдань. Це завдання, в яких молодші школярі творчо самореалізуються через створення художніх образів. Наприклад, окремі завдання охоплюють послідовні зображення у стилізованій манері простих природних форм окремо і об'єднання їх у візерунок або орнамент; опанування прийомів виконання живописного зображення за мотивами народних розписів; ліплення з пластичних матеріалів персонажів пісень, казок з подальшим поєднанням у сюжетну композицію; виконання простих витинанок, аплікацій, колажів з елементами конструювання на основі дослідження особливостей різних матеріалів; прийоми відтворення навколишнього світу лініями, плямами; ознайомлення з елементарними законами композиції тощо. Наявність виробів учнів створює можливість для організації художніх виставок різного рівня (клас, школа, громада та ін.), зокрема і у віртуальному форматі [3, 4]. Це теж сприяє розгортанню діалогу – з використанням засобів комп'ютерних технологій.

Таким чином, декоративно-ужиткова діяльність у початковій школі на уроках мистецтва представлена різноманітними за тематикою, жанрами творами від відомих українських майстрів і митців, що дозволяє сформуванню в учнів шляхом сприймання, обговорення і практичної діяльності ключові та предметні компетентності. Результатом навчання учнів стає мистецька комунікація як важлива навичка вести діалог і полілог і творчо самовиражатися в ньому.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF/print>
2. Комаровська О. Мистецька подієвість освітнього середовища в контексті художніх цінностей особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Вип. 24. Кн.1.259 с.
3. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Віртуальна виставка дитячої художньої творчості і її трансформація в сучасних освітніх реаліях. *Мистецтво та освіта*, № 4, 2022.С. 54 – 59.
4. Очеретяна Н. В. Сучасні технології віртуальної реальності у процесі навчання мистецтва молодших школярів. *Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 539 – 545. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modernresearch-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

СТОРИТЕЛЛІНГ У ВІРТУАЛЬНІЙ ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ І СТУДЕНТІВ ПОРТРЕТНОГО ЗОБРАЖЕННЯ

І. В. Руденко

Інститут проблем виховання НАПН України

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Фей Цюань

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Пандемія та воєнні дії в Україні змусили переглянути процес освіти і повсюдно ввести дистанційне навчання за для безпеки як учнів, так і студентів.

Методику навчання образотворчого мистецтва для учнів розробляли О. Джафарова, І. Мужикова, Н. Краснова, І. Руденко; для студентів – О. Сова, В. Труш, О. Шевнюк та інші. На думку авторів, портрет як жанр образотворчого мистецтва розкриває психологічні, індивідуальні та

експресивні характеристики людської особистості, реалізує творчі задуми митця, слугує корекції психоемоційних станів людини.

Науковці Ю. Волкова, Н. Лупак, О. Комаровська, О. Швед та ін., досліджуючи проблему художньої комунікації, стверджують, що відбувається взаємодія як між суб'єктами, так і між об'єктами комунікативного процесу, до яких належать мистецький твір, образ автора, суспільство, історична епоха, художній процес тощо, що сприяє інтерактивному спілкуванню.

Вивчення педагогічно-методичної літератури уможливило виокремити мету та завдання статті, які полягають у використанні сторітеллінгу як одного з методів віртуальної художньої комунікації у процесі навчання учнів і студентів портретного зображення.

Віртуальна художня комунікація потребує інноваційні технології та методики навчання. Сторітеллінг одна з таких методик. Storytelling – це складне словосполучення. У перекладі з англійської story – це історія, а telling – розповідати. Загалом, сторітеллінг [3] означає розповідь історій. Захоплюючі історії сприяють трансляції необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Методику цікавої історії розроблено та успішно випробуване в особистому досвіді Девідом Армстронгом [3], головою міжнародної компанії Armstrong International. У процесі створення сторітеллінга він, перш за все, врахував психологічний фактор. Історія свого роду загадка, інтрига, цікавий факт, який значно легше сприймається ніж правила, закони чи директиви. Автор вважав, що коли людина вислухала вас, з'являється впевненість у вашій правоті, чесності, щирості. Тому стає значно простіше переконувати її у чомусь та мотивувати.

Віртуальна художня комунікація при дистанційній формі роботи базується на вербальних та зорових відчуттях, і при цьому нівелюються інші, що характеризують очне спілкування. Завдяки сторітеллінгу (наряду з раціональним сприйняттям інформації задіяне образне), укріплюються

емоційні зв'язки між учасниками навчального процесу і формуються більш якісні взаємостосунки. Сучасна молодь страждає кліповим мисленням. Розповідь історії розвивається динамічно та діє на їхню сенсорику, що підвищує рівень концентрації уваги. Завдяки цікавих оповідей краще засвоюється мистецький тезаурус, мова образотворчого мистецтва, виникнення стилів та напрямів у мистецтві, творчості митців тощо. Вони добре закарбовуються у пам'яті та за потреби відтворюються, що сприяє міцності знань та емоційного навчання.

Сторітеллінг у мистецтві стосується мистецьких цінностей, творчого життя художників, посилює арт-терапевтичний ефект образотворчого мистецтва, допомагає зберегти культурну спадщину людства, сприяє згуртованості та об'єднанню однодумців у співтворчості. В його основі лежить творча уява, що дозволяє створювати нові образи, робити відкриття у новому комбінування. Він є хорошим способом мотивації до образотворчої діяльності, розвитку творчого потенціалу, сприяє арт-корекції, розібратися з власними проблемами за допомогою творчого процесу, стабілізувати емоційний стан, підвищити настрій, подолати нудьгу та депресію.

Портрет – це зображення людини або кількох людей [1]. Поняття «портрет» дослівно зі старофранцузької мови означає «відтворювати риса в рису». Портрет людини — це справжня історія про її життя, внутрішній світ, хвилювання, професію, походження. Він являється своєрідним спілкуванням, пізнанням і розкриттям духовного світу людини.

Учнів і студентів необхідно познайомити з видами та типами портретів. Залежно від кількості моделей портрет може бути одинарним, парним (дві моделі) або груповим (якщо моделей більше). Владу чи багатство портретуємого підкреслює парадний портрет. Навпаки, інтимний (від фр. слова, що означає «найглибший», «внутрішній») або камерний (від лат. слова «камера» — кімната) портрет дозволяє «зазирнути» в душу людини, відтворити її такою, якою її сприймають рідні та близькі, колеги тощо.

Алегоричний (від грец. слова «алегорія» — інакомовлення) портрет зображує людей в образах античних богів і богинь. Розкриваючи алегоричний портрет, доречно стисла історія про соціальний уклад людей Давньої Греції, де усі чоловіки хотіли бути хоч трохи схожими на Зевса або Геракла, а жінки — на Венеру. Вона продовжується дискусією: «Чому такі портрети мали велику популярність?»

За технікою виконання портрети поділяються на графічні, живописні, скульптурні, декоративні. Також вирізняють стильові особливості портретів за епохами та течіями в мистецтві такі як: готичний, бароко, модерн, авангард та інші. Бажання розказати про свій внутрішній світ дуже часто поєднується з неможливістю виразити це словами, що й відображається в автопортреті художника.

З метою усвідомлення учнями поняття «портрет» є цікаві приклади з казкової історії М. Носова «Про Незнайку-художника», «Про художника Тюбика». Після оповіді, важливо поміркувати: «Що призвело до однакового зображення різних за характером та зовнішністю дівчаток? Чому у зображенні людини потрібно дотримуватися її характерних особливостей? Тощо». Цікавим завданням для учнів стане створення об'ємних портретів (скульптура) з овочів та фруктів. Завдання мотивують розповіддю про фруктових та овочевих чоловічків за казковою історією Джані Родарі «Пригоди Цибуліно».

Для студентів інтригуючою історією прозвучить розповідь про італійського художника Джузеппе Арчимбольдо, який створював дивні портрети знаних людей свого часу, складені з дарів природи. У них присутні гумор, сатира, гротеск, що надають особливий вигляд портретам. Завдання передбачають використання мотивів Арчимбольдо, зокрема, переведення портретного зображення на площині в об'ємний портрет.

Поняття «силуетний портрет» відноситься до графічного зображення. Його розкриває історія про французького міністра фінансів Етьєна де Силуета (XVI ст.) [4].

Портрети розрізняють за поворотом голови – в анфас, профіль та у три чверті. Для того щоб учні та студенти краще сприйняли поняття, які стосуються портрета, слугує історія-загадка «Король і художник» [2] на засвоєння повороту голови портретуємого. Вона завершується запитанням: «На вашу думку, як художник намалював портрет, що відповідав поставленим умовам Короля?» Важливий ігровий момент для учнів. Вчитель на слайді виписує різні відповіді з номером. Учні, в особовий чат вчителя, присилають номер відповіді. Студенти свою відповідь малюють і виставляють до екрану. Завершується історія-загадка аргументацією правильної відповіді (для учнів) або зображення (для студентів).

Формати портретів включають зображення голови, погрудні, поясні, по стегна, поколінні, на весь зріст. Наприклад, задача зображення головного портрету чи погрудного вирішується завдяки вивчення пропорцій обличчя. Доречним буде розповісти історію-порівняння: ніс схожий на грушу, говорячи «очне яблуко», ми асоціюємо цей фрукт з хвостиком та листочком, який неначе брови, щоки схожі на персик, уста – корали, зуби – перлини.

Портрети розрізняють на історичні, костюмовані, міфологічні, алегоричні, посмертні, парадні, інтимні.

Звичайно, при віртуальній художній комунікації (дистанційне навчання) необхідно підготувати презентацію, в якій розповідь історій унаочнюється відповідними зображеннями.

Отже, сторітеллінг – інструмент, який допомагає доносити ідеї і розкриває цінність речей, явищ життя за допомогою історій.

Віртуальна художня комунікація завдяки сторітеллінгу набуває емоційності, посилюється арт-терапевтичний ефект образотворчого мистецтва, засвоюється мистецький тезаурус щодо портретного жанру у дистанційному навчанні.

Портретний жанр є важливою ланкою у зростанні дитини до впевненої в собі людини, яка прагне творчого розвитку у будь-якому виді діяльності.

Творчий портрет дозволяє учням і студентам передати внутрішній світ людині й створити художній образ через власні почуття та емоції.

Подальшого дослідження потребує віртуальна художня комунікація у навчанні учнів і студентів видів та жанрів образотворчого мистецтва завдяки інших методик.

Список використаних джерел

1. Портрет. Галина Сотська, Тетяна Шмельова. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар», 2016. С.14.
2. Руденко І. В. Людина — портрет Всесвіту. Мистецтво та освіта. Наук.-метод. журнал. Київ, 2001. № 1. С. 17–19.
3. Сабада І. В. Сторітеллінг — ефективний метод навчання та виховання. Всеукраїнська наук.-практ. конф. [Практика роботи сучасного вчителя: інноваційні розробки та традиційні методики] (Вінниця, 5 травня 2020 р.). Вінниця: Центр Прогресивної Освіти «Генезум», 2020. URL : <https://genezum.org/library/storiteling--efektyvnyy-metod-navchannya-ta-vyhovannya#:~:text>
4. Таїнство слова с. 73. Ми вкладаємо тепер позитивний зміст... Веб-сайт. URL : <http://booksshare.net/index.php?id1=4&category=lunquistics&author=vihovec-ir&book=1990&page=73>

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ НА КИЇВЩИНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Т. М. Семенова
Київська обласна рада

Волонтерство – це ініціатива та самоорганізація пересічних громадян, що працюють на добровільній основі на благо інших в багатьох державах світу, і яка розвивається поза державним апаратом.

Лаконічно і водночас вичерпно визначає сутність поняття слова «волонтер» тлумачний словник української мови: «Словотвір волонтер – добровільний помічник; людина, яка цілком безоплатно займається громадською діяльністю, працює у сиротинцях, притулках для неповнолітніх, школах-інтернатах, будинках престарілих, допомагає війську тощо» [5]. Відповідно, термін «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке в свою чергу запозичено з латинського = *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто волонтерство – добровільна безкорисна суспільно важлива діяльність[1].

За твердженням дослідників, на території України волонтерство почало розвиватися у 19 столітті. На землях сьогоднішньої України створювались різноманітні громадські організації, що опікувались лікарнями для малозабезпечених, притулками, безкоштовними їдальнями. Особливу увагу слід звернути на діяльність організації Червоного Хреста під час російсько-турецької, російсько-японської та Першої світової війн. Водночас, волонтери займалися просвітою, навчаючи грамоті селян та робітників, створювали підрозділи Товариства тверезості та опікувались будинками для безхатченків. А за час існування Радянського Союзу волонтерський рух на території України втратив свою актуальність і відновлюється лише в кінці вісімдесятих років XX століття [3].

Початком дієвого волонтерського руху на Київщині можна вважати рух під час Революції гідності, після початку російської інтервенції до Криму 20 лютого 2014 року, а система допомоги армії з'явилася приблизно в травні-червні 2014 року. Варто зазначити, що спочатку рух складався з окремих волонтерів, потім створювались волонтерські групи. Після анексії Криму і початку війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим – цим займалися 70% волонтерів. До подій Майдану найбільш актуальними напрямами діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору.

Що ж зумовило виникнення волонтерського руху на Київщині? Перш за все це такі фактори:

- відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі);
- відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики;
- відсутність потрібного забезпечення технікою;
- слабка виробнича база;

- відсутність достатньої підтримки біженців зі сторони держави [4].

Вважаємо, що визначальним для волонтерства є принцип добровільності. Адже волонтер діє за покликом душі, з почуття потреби реалізувати свою громадянську позицію. Волонтери не отримують ні зарплати, ні жодної матеріальної вигоди, все роблять безкоштовно. І єдина їх нагорода – визнання громади. Волонтерська робота має суспільно важливий характер, тобто спрямовується на вирішення проблеми, що турбує багатьох громадян і з певних причин не може повністю вирішитись зусиллями держави. Звичайно, волонтерська діяльність в Україні займає центральне місце при вирішенні соціальних конфліктів і проблем. Завдяки матеріальній допомозі, психологічній підтримці, а також соціальним мережам і інтернету волонтери вирішують суспільно необхідні задачі.

Прикладами справжнього офіційного визнання вітчизняної волонтерської діяльності, що сприяє розвитку взаємовідносин держави та суспільства, може слугувати відзначення державними нагородами волонтерів України як реальне свідчення високої оцінки не лише зусиль представників волонтерського середовища, а й волонтерської діяльності загалом. Так, згідно з даними сервісу «Законодавство України», за весь період української історії десятьма указами Президента України державними нагородами удостоєно понад сотню представників сфери волонтерської діяльності [2].

Волонтери забезпечують українську армію різноманітними ресурсами та послугами. Завдяки інтернету збирати речі або кошти волонтерам стало набагато легше. Як правило, волонтерські організації викладають до себе на сторінку перелік матеріалів, що їх зараз необхідно придбати для військових, а також скільки це коштує і хто цим займається. Такий вид збору коштів є дуже ефективним, адже ті гроші, які людина жертвує, вона може відслідкувати і побачити, на що вони були витрачені. Також завдяки розповсюдженню інформації через соціальні сторінки допомога надається швидше і кошти збираються за лічені дні. Часто волонтерські організації залучають громадських активістів або відомих людей, яким довіряє

суспільство, щоб запевнити людей у прозорості їхніх дій. Сьогодні волонтери забезпечують українську армію наступними ресурсами та послугами: медикаменти; лікування; безпілотні літальні апарати; техніка; ремонт техніки (автомобілі, бойові машини, літаки); ремонт будівель; модернізація зброї (приціли, тепловізори, прилади нічного бачення тощо); постачання закордонних виробів; засоби особистої безпеки; одяг (форма); зимове обладнання; їжа; засоби зв'язку; грошове забезпечення; юридична підтримка; обмін полонених [4].

Волонтерські організації України також виготовляють для воїнів різноманітні речі, а саме: маскувальні сітки; теплі рукавички, шкарпетки; виготовлення маскувальних халатів; сушіння овочів для борщових і супових наборів, фруктів, виготовлення білизни та балакав; браслети з баракорду тощо. За даними інформаційних ресурсів, цим займаються 216 волонтерських організацій. Слід наголосити, що найбільша кількість волонтерських організацій у м. Києві та Київській області [3].

Окрім цього, існує такий вид допомоги, коли волонтери допомагають у розбудові зруйнованого майна, лагодженні техніки тощо. Допомога не завжди полягає у наданні матеріальних речей, це може бути психологічна допомога. Волонтери займаються пошуком житла, роботи для військових, а також сприяють адаптації до нового життя.

Хочемо зупинитися на різних видах діяльності волонтерів. Волонтери-психологи допомагають військовим інтегруватися в суспільство, займаються психологічною підтримкою сімей загиблих, поранених, переселенців та ін. Волонтери-юристи займаються юридичними справами людей, чії права були порушені, вони допомагають оформленню необхідних договорів, можуть займатися справами незаконно ув'язнених або полонених військових. Волонтери-медики забезпечують необхідне лікування і медичний догляд за пораненими солдатами, займаються організацією приміщень, а також їхнім обладнанням.

Найголовнішими проблемами, з якими стикаються волонтери – це бойові дії, які не дають змоги фізично досягти потрібного пункту. Це ускладнює роботу волонтерів і робить її дуже небезпечною.

Розглянемо питання волонтерства на прикладі Київщини. У Київській області від початку повномасштабного вторгнення діє Благодійний фонд «Омріяна Країна», який став своєрідним майданчиком для волонтерських груп та проєктів. Фонд працює в напрямку допомоги для родин внутрішньо переміщених осіб із регіонів, що постраждали від бойових дій (Харківщина, Донеччина, Луганщина, Дніпропетровщина, Чернігівщина, Херсонщина тощо). Вони займаються збором спорядження та продуктів харчування для військових. Партнерська організація проєкту «Відлуння руйнації» - американська благодійна фундація Organization for the Defense of Four Freedoms for Ukraine (ODFFU) - закупили польові кухні-печі та сухі борщі для військових, що ведуть бої у Бахмуті, Слов'янську та Покровську.

Волонтери ГО «Вдома краще», окрім традиційної допомоги внутрішньо переміщеним молодим мамам на Київщині, надають підтримку і в інших регіонах. Вони відправляють домашню консервацію, сухофрукти, медичні засоби та інші види допомог у Конотоп, Суми Сумської області.

Важливо акцентувати увагу на тому, що найвідданіші волонтери не лише надають матеріальну допомогу, а й власними руками завжди раді прийти на поміч нужденним. Так, у селі Мощун Київської області, яке зазнало катастрофічних руйнувань під час російської окупації, волонтери організують народні толоки, допомагаючи мешканцям села розібрати завали та згарища.

Діючи за медичним напрямом, волонтери передають нашим воїнам лікарські засоби, включаючи знеболювальні, антибіотики, антигістамінні тощо. Також нацвардіцям відправлено розчини для введення інфузій, розчин натрію хлориду, медичні вироби та шприци. Благодійний фонд «Повір у себе» та Омріяна Країна продовжують допомагати військовим та населенню,

надають адресну гуманітарну допомогу, забезпечують предметами гігієни та продуктами харчування (у т.ч. дитячим).

Київська ОДА постійно відзначає Почесними грамотами та подяками найактивніших волонтерів за їх особистий внесок у розвиток волонтерського руху, активну благодійну і гуманістичну діяльність. Так, помертньо було нагороджено Жанну Каменеву, яку добре знали на Київщині. Дівчина була волонтеркою з 2014 року. Жанна допомагала військовим, доставляла допомогу інтернатам Донеччини й Луганщини, а після початку повномасштабної війни – рятувала людей. Після окупації Бучі у березні 2022 року з нею втрапився зв'язок. Тільки після звільнення Київщини від російських окупантів вдалося знайти її згоріле авто. З'ясувалося: 5-го березня Жанна везла з Бучі до Києва свою співробітницю з 14-річною дочкою і сусідку, а окупанти розстріляли їх з БТРів і, ймовірно, автоматів. Авто згоріло вщент, там загинули всі чотири пасажирки.

Отже, можемо зробити висновок, що багато жителів Київщини, які є представниками територіальних громад та добровольчих формувань, проявляють активну громадську позицію, особисту мужність і відвагу, стійкість і героїзм, патріотизм, здійснюючи волонтерську допомогу, роблячи особистий внесок в наближення Перемоги України.

Список використаних джерел

1. «Волонтерство - це спосіб втриматися за здоровий глузд». Досвід українців, які допомагають іншим. 2022 р. <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/23/247928/>
2. Волонтерські організації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mip.gov.ua/content/volonterski--organizacii.html>.
3. Волонтерство в Україні (2022). Платформа «Волонтерство в Україні». URL: <https://platforma.volunteer.country/>
4. Міненко Г. М. Волонтерський рух: становлення та розвиток / Г. М. Міненко, А. Л. Ігнатуша // Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного 95 університету імені Тараса Шевченка». Лисичанськ : ФОП Чернов О. Г. 2017. С. 133–137.
5. Сучасний тлумачний словник української мови : 60000 слів / заг.ред. В. В. Дубічинський. Харків: ВД «Школа», 2008. 832 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

В. В. Сидоренко

*Білоцерківський інститут економіки та управління Університету
«Україна»*

В умовах, коли Україна перебуває у стані війни через тотальну агресію неадекватного сусіда, дослідження питань національно-патріотичного виховання студентської молоді заслуговує на особливу увагу.

У сучасності живуть покоління українців зі сформованою вірою у вищість «старшого брата», із почуттями етнічної неповноцінності, приниженості та меншовартості, що є наслідком виховання на основі етнічного самозаперечення. Цілеспрямоване поширення російської літератури, музики й пісень, висвітлення фальшивої історії та висміювання характеру і традицій українського народу сформували явище етнічного геноциду. Сьогодні є усвідомлення, що ця діяльність була спрямована на те, щоб позбавити Україну всіх ознак культурної й духовної незалежності. Саме тому національно-патріотичне виховання має стати основою нової виховної системи в усіх закладах освіти України, щоб глибоке почуття любові до Батьківщини виховувалося і примножувалося в наступних поколіннях [7, с. 124].

На заклади вищої освіти покладено відповідальне й нелегке завдання формувати патріотизм, прагнення України до свободи і процвітання, що є основою духовного життя кожної молодої людини. Військова агресія недодержави проти України доводить, що патріотизм є однією з головних складових національного світогляду й поведінки у ставленні студентів до України та українців. Важливо вшановувати пам'ять тих, хто загинув, захищаючи Батьківщину й український народ. Необхідно показати, якими жорстокими способами знищуються громадяни України. Зберігаючи пам'ять про трагічні події в нашій країні, молоде покоління ніколи не допустить

повторення зазначеного. Патріотизм є основою громадянської зрілості сучасної молоді, яка навчається в українських закладах вищої освіти [5, с. 33].

Вважаємо, що насамперед необхідно формувати настрої серед студентської молоді таким чином, щоб важливість незалежного майбутнього, необхідність збереження суверенітету і територіальної цілісності, принципова соціальна й національна позиція вільних українців не піддавалися сумніву, щоб укоренилися і враховувалися всі необхідні й належні стандарти майбутнього української нації. Філософія національно-патріотичного виховання студентської молоді включає повагу до державних символів (герба, прапора та гімну України), активну участь у суспільно-політичному житті країни, верховенство права, дотримання прав людини, готовність захищати докільця, толерантне ставлення до цінностей і переконань представників інших культур, регіональних і національних мовних особливостей, суверенітету й територіальної цілісності України. Таким чином, національно-патріотичне виховання – це виховання в молоді високого рівня патріотизму, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності й незалежності України, сприяння розбудові мирного і квітучого майбутнього органами державної влади та органами місцевого самоврядування, навчальними закладами, сім'єю, громадськими, благодійними, волонтерськими та іншими інституціями. Найважливішим пріоритетом етноцентричного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, державотворчої нації й корінних народів України.

Для більш глибокого розуміння концепту національно-патріотичного виховання в сучасних реаліях розглянемо сутність цього поняття. Так, С. Зозуля, проаналізувавши визначення поняття "патріотичне виховання" та його ключові аспекти, узагальнює його зміст «... як повагу і любов до України та її історичного минулого, віру в духовну силу та єдність нації,

свідоме формування здатності розуміти історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї та символи» [4, с. 19] і вважає, що національне виховання має своїм головним завданням передавання соціального досвіду, духовних надбань українського народу, національних цінностей, формування особистісних якостей українського народу, духовності, моралі, естетичної та правової культури майбутнім поколінням, незалежно від їхньої національної приналежності» [4, с. 19].

Метою національно-патріотичного виховання студентською молоді науковці вважають формування й розвиток патріотизму як важливої духовної, моральної й соціальної цінності, виховання людей з почуттям національної гордості, любові до своєї країни, з активною громадянською позицією, здатних реалізувати їх у захисті держави та її інтересів, у розбудові громадянського суспільства [3, с.17] і трактують його як організований, планомірний, систематичний і послідовно здійснюваний виховний процес, спрямований на засвоєння студентами національних духовних і культурних цінностей, формування національно-патріотичної свідомості, переконань і поведінки, готовності до захисту Вітчизни, конституційних прав і свобод народу, законності та правопорядку [6, с. 342].

Національно-патріотичне виховання включає самоусвідомлення й самоідентифікацію себе як українця, формування українопозиційного світогляду (який ґрунтується на високих ідеалах служіння українському народові), формування патріотів з глибоким розумінням громадянського обов'язку, готовністю до захисту Батьківщини й здійснення героїчних подвигів в ім'я захисту життя людини і процвітання української нації, знанням справжньої української історії, військових традицій, героїчного шляху українського народу та його збройних сил в історичному минулому й у сучасності; із прагненням до набуття спеціальних військових і військово-технічних знань і підготовки до служби в Збройних Силах України; із мотивацією до фізичного самовдосконалення [1, с. 10].

Наразі національно-патріотичне виховання стає одним із пріоритетних напрямів діяльності держави й суспільства в Україні з метою розвитку національної свідомості, що ґрунтується на національних цінностях, якими є ідентичність, свобода, соборність і гідність. Вітчизняні науковці стверджують, що формування у громадян патріотизму, поваги до Конституції та законів України, соціальної активності, відповідальності за доручену державну й громадську справу, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності й територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей є важливими елементами національно-патріотичного виховання молоді [2, с. 120].

Тому вища освіта, яка виключає духовно-моральні елементи і зосереджується виключно на максимальному здобутті знань і набутті навичок, не гарантує професійного успіху й неминуче призводить до кризи соціокультурної та особистісної ідентичності. Освіта є ефективною лише тією мірою, якою їй вдається пробудити в людині людяність (духовність, волю до самоконструювання, самопроектування, прагнення до самопізнання й самовизначення). Патріотизм – багатовимірне поняття, базова духовно-моральна якість, ідейно-психологічна характеристика особистості та духовно-моральний принцип її життя. Він ґрунтується на системі знань, почуттів, уявлень, понять, переконань і діяльності й визначає ставлення людини до себе, своєї сім'ї, свого народу і Батьківщини, її історії й духовно-культурних надбань, готовність працювати на благо процвітання свого народу і країни.

У ході аналізу проблем виховання патріотизму студентів у закладах вищої освіти встановлено, що в сучасній складній соціально-економічній ситуації існує суперечність між об'єктивним зростанням вимог суспільства до рівня сформованості патріотизму, розуміння, поглядів і переконань молоді в цілому й реальним станом виховання патріотизму в закладах вищої освіти, суперечність між різними формами формування патріотизму й виховним потенціалом різних форм і методів виховання патріотизму, а також між

компетенцією і сферою практичної діяльності окремих «псевдопатріотів від освіти».

З огляду на виклики сьогодення, виконання освітою своєї ролі дозволяє здійснювати національно-патріотичне виховання саме в «душі патріотизму» та закладає міцний фундамент для формування свідомості нинішнього й майбутніх поколінь, які розглядають державу як гарантію власного розвитку, що ґрунтується на ідеях гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи й відповідальності. Наша держава багата культурою й історією – потужним джерелом і міцною основою для виховання молоді. Усі новітні суспільні процеси, які нині відбуваються в Україні – поява різноманітних громадських рухів, поширення волонтерства, міграційні зміни в суспільстві, пробудження громадянських і місцевих ініціатив – вимагають перегляду цих ідей.

Підсумовуючи вищевикладене, визначаємо такі пріоритети формування новітнього підходу до національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти в умовах сьогодення:

- формування патріотизму молоді – ключовий складник всієї національної системи вищої освіти;

- обов'язковість упровадження ідеї в суспільстві, що патріотизм – це багатоаспектне соціально-психологічне і моральне почуття, яке характеризується відданістю і любов'ю до Батьківщини та свого народу, здатністю захищати свій народ не лише від зовнішніх ворогів, а й від ворогів внутрішніх;

- пріоритет національних інтересів України й новітніх політичних цілей державотворення в сучасних вимогах до національно-патріотичного виховання студентської молоді;

- утвердження виховання національного патріотизму як комплексного пріоритетного напрямку діяльності держави і громадянського суспільства щодо формування національної свідомості молоді на основі національних цінностей;

– соціальний патріотизм, військовий патріотизм, духовний патріотизм і моральний патріотизм як основні складники виховання патріотизму;

– процес формування патріотизму – важливий інструмент громадянського виховання.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.
2. Грищенко С. В., Ілішова О. М., Єфімов Д. В., Макогончук Н. В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 1. С. 119–123.
3. Звірянський Г. В. Національно-патріотичне виховання в підготовці майбутніх офіцерів поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.) ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 17–18.
4. Зозуля С. М. Національно-патріотичне виховання: семантико-термінологічний дискурс. *Збірник матеріалів Всеукраїнського наук.-практ. семінару ДНІПБ України ім. В. О. Сухомлинського*. Київ, 2016. С. 18–21.
5. Імерідзе М. Б., Люльчак С. Ю. Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка..* 2022. Вип. 17. (Серія : Педагогічні науки). С. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuchkpn_2022_17_8. (дата звернення 13.05.2023).
6. Ряшко В. І. Актуальні проблеми національно-патріотичного виховання майбутніх правоохоронців. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. ; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 341–350.
7. Скирда Т. Національно-патріотичне виховання як основа виховної системи сучасних освітніх закладів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. №26. Кн. 1. С. 119–126.

КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ПСИХОТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЯХ, ЯКІ ВИКЛИКАНІ РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ

Ю. В. Сидоренко

КЗ КОП «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Збройний конфлікт на нашій території триває вже не один рік і важко передбачити, коли і як він буде вирішений. Наслідки психотравмуючого фактору цього конфлікту відчуває на собі все українське суспільство, як ті, хто безпосередньо перебував на полі бою, так і всі ті, хто зазнав

опосередкованого впливу. У цьому контексті соціальне замовлення на надання психологічної допомоги дітям та молоді, залишається досить актуальним. На даний час це питання гостро стоїть саме в закладах освіти. Найбільш ефективною формою психосоціальної допомоги людям, які пережили психотравматичні ситуації є індивідуальна. Однак слід зазначити, що цей метод є дуже трудомістким, що обмежує його потенціал для використання в освітніх закладах та орієнтує працівників психологічної служби та педагогів на групові форми, які можуть охопити більшу кількість тих хто потребує допомоги та підтримки.

Одним із перспективних напрямів в освіті є впровадження коучингових технологій, що дозволить створити умови для формування та розвитку особистості, здатної приймати відповідальні рішення в різних ситуаціях життєвого вибору та прогнозувати їх можливі наслідки.

Явище «коучингу» в системі освіти з'явилося лише кілька років тому і ґрунтується на постановці цілей та їх якнайшвидшій реалізації шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу особистості, оволодіння передовими стратегіями досягнення результату, розвитку та вдосконалення необхідних навичок, а також наукового та особистісного потенціалу. Також в результаті літератури, можна зазначити, що коучинг – це метод допомоги особистості у розкритті її потенціалу та максимізації власної продуктивності та ефективності, допомогти людям вчитися, а не навчати. Це не просто техніка, яку використовують у певних ситуаціях, це спосіб управління, спосіб взаємодії з людьми та спосіб мислення.

Використання коучингових технологій в українській системі освіти набуває особливого значення. Адже сьогодні сучасний компетентний педагог це фахівець, який поєднує в собі багато ролей: консультанта, наставника, тьютора, фасилітатора, коуча, дослідника, мотиватора, аналітика та менеджера, експерта, дизайнера, розробника освітніх технологій, організатора освітніх процесів тощо. А кінцевим результатом такої роботи є всебічно та гармонійно розвинена особистість, конкурентоспроможна,

орієнтована на розвиток та здатна навчатися впродовж життя. Застосовуючи коучингові технології, педагоги мають можливість виступати в ролі коуча, стимулювати процес особистісного розвитку і розробляти певні варіанти побудови їхньої особистої освітньої траєкторії. Крім того, коучинг є одним із ресурсних аспектів освіти, який передбачає виведення взаємовідносин педагог-учень на новий рівень міжособистісних стосунків, заснованих на зацікавленості та співпраці.

Тобто, коучинг – це допомога людям вчитися, а не викладання. На нашу думку, за допомогою коучингу педагоги можуть досягти, перш за все, виявлення найкращих якостей в особистостях своїх учнів, а потім надання їм можливості ставити цілі розвитку на основі цих якостей. Це заохочує учнів до глибшого розуміння своїх цілей, ресурсів та обмежень і допомагає їм визначити напрямок свого розвитку, особливо це актуально в сучасних умовах коли наявні психотравмуючі ситуації, які певним чином притуплюють психічні процеси. Відомо, що люди можуть по-справжньому брати на себе відповідальність лише тоді, коли вони безпосередньо залучені до прийняття рішень і постановки цілей, коли вони беруть участь у процесі, а не коли їм нав'язують рішення. Таким чином, педагоги, які використовують коучингові технології, можуть стимулювати пошук творчих рішень і підтримувати мотивацію учнів до досягнення поставленої мети, подолання психоемоційного напруження. Іншими словами, в рамках коучингової техніки учні самі знаходять свій власний унікальний спосіб досягнення поставлених цілей. Тоді вчитель створює атмосферу творчості, креативності та довіри, де учні потрапляють у простір вибору і відчують, що їхні ідеї та пропозиції не залишаються поза увагою.

Іншими словами, завдяки використанню коучингових технологій, що характеризується поясненням, уточненням, підтримкою, заохоченням і плануванням нових методів і способів поведінки, які впроваджуються в повсякденну поведінку і міжособистісне спілкування, в процесі навчання формуються навички поведінки в кризових ситуаціях, розвивається здатність

збагачувати діяльність новими способами, розвивається професійна гнучкість і мобільність, нарешті, отримується задоволення як від самої діяльності, так і від її результатів тощо [5].

Серед різноманіття даних технологій, в освітньому процесі можна використати наступні: «Колесо балансу», модель GROW, модель SCORE, стратегія Уолта Діснея, Технологія коучингу SMART/SMARTER, модель СОАСН, метод «воронки запитань», техніки «картезіанських запитань», використання метафор та метафоричних асоціативних карт і тощо.

Техніка коучингу GROW складається з певної послідовності (техніки) ефективних запитань. Для запам'ятовування техніки GROW використовуються правила: Goal – Постановка цілей (В якому напрямку ми хочемо працювати? Чого ми хочемо? Які наші довгострокові цілі? Чи дійсно ми цього хочемо?, Reality – аналіз реальності (В якій ситуації ми зараз перебуваємо? В якій ситуації ми знаходимося зараз? Які ресурси ми маємо? Чого ми боїмося? Що відбувається в результаті?, Options – розробка варіантів дій (Що може допомогти вирішити проблему? Які методи ми можемо використати? Що ще ми можемо зробити? Які дії можна зробити, щоб покращити ситуацію? Чи хотіли б ви також почути мою думку? Які варіанти ви б обрали?, Will – зосередження на бажанні досягти мети і здійснити заплановану дію (Що ви оберете для досягнення мети? Чи є зроблений вибір обґрунтованим? Що допоможе нам досягти наших цілей? Чи є у нас сильна мотивація? Який перший крок на шляху до реалізації обраного варіанту? Якими будуть наступні кроки? Які труднощі стоять на нашому шляху? Яка підтримка ще потрібна?.

Методи емоційної стимуляції. Цей метод навчання ґрунтується на принципі формування пізнавального інтересу через створення позитивних почуттів щодо запропонованої діяльності та підвищення зацікавленості й мотивації в процесі навчання.

Метод «Мозаїка» визначений для розподілу відповідальності в групі, де розподіл здійснюється самими учнями. У цьому виді діяльності учні змушені

самостійно розподіляти відповідальність у групі і брати на себе відповідальність за цей розподіл, без допомоги педагога-тренера.

Метод проєктів – це спосіб виведення діяльності учнів на новий рівень. На цьому рівні кожен учень виконує великий обсяг самостійної роботи, вчиться самоконтролю і сприяє саморозвитку. Навчити учнів самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці – найважливіша та найскладніша мета сучасної освіти.

При аналізі конкретних ситуацій на практичних заняттях рекомендується використовувати модель SCORE (Р. Ділтс, Т. Епштейн), яка дозволяє максимально швидко та ефективно проаналізувати проблемні ситуації в усіх сферах життя. Схема аналізу виглядає наступним чином: Symptoms (симптоми) – прояв проблемної ситуації та її детальний і повний опис; Causes (причини) – розглядаються причини, які призвели до виникнення проблемної ситуації; Outcome(результат) – аналізуються можливі наслідки, якщо проблемну ситуацію буде вирішено. Resources (ресурси), що потрібно для вирішення проблеми, людей і результатів, визначення, як отримати те, чого ще не вистачає, ефектів - опис життя після вирішення проблеми (в категорії: полюси змін (на краще чи на гірше)). Визначення та пошук довгострокових наслідків зміни поточної ситуації [2].

Коучингові запитання визначаються як ефективний інструмент, які можуть пробудити креативне мислення, змусити замислитися або мобілізувати усі сили для досягнення поставлених цілей. Постановка правильних, «сильних» питань захищає від пасивного прийняття того, про що говорять інші, протидіє стагнації, а також надихає на застосування власних творчих здібностей при рішенні тощо [6].

Метод сильних відкритих запитань, що використовується в освітньому процесі, має допомогти здобувачам освіти побудувати логічні та причинно-наслідкові зв'язки, які дозволяють розширити діапазон усвідомлення, а також стимулюють пошук відповідей і рішень, що сприяє глибшому аналізу психотравмуючих чинників.

Педагогічна комунікація в стилі коучингу може допомогти здобувач освіти зрозуміти, чому вони не змогли виконати завдання, спланувати дії для пошуку найкращого шляху вперед і навчитися робити речі по-іншому в майбутньому. Коучі-педагоги допомагають учням вдосконалювати та використовувати по максимуму особистісні якості, про які більшість людей або не знають, або знають, але не використовують як основу подолання певних проблем. Вони стимулюють учнів до усвідомлення своїх цілей, ресурсів та обмежень і допомагають їм визначити напрямок особистісного розвитку.

Завдяки впровадженню коучингових технологій в освіті сприяє: учні, які перебувають у психоемоційному напруженні, розвиває гнучкість та адаптивність до змін і здатні швидко та ефективно реагувати в кризових ситуаціях; партнерська комунікативна співпраця допомагає досягти великих результатів у різних сферах життя «Навчаючись сам і навчаючи інших»; особливе підтримуюче ставлення до учнів, за якого вони досягають своїх цілей, вирішують власні проблеми та реалізують власні здібності й компетенції - вид персональної підтримки особистості. Для того, щоб реалізувати вище зазначене, можливо завдяки дотриманню таких етапів: 1) налагодження партнерства між педагогом, батьками та здобувачем освіти; 2) спільне визначення завдання для досягнення конкретної мети; 3) дослідження поточної ситуації (проблеми); 4) визначення внутрішніх та зовнішніх перешкод на шляху до результату; 5) розробка та аналіз можливостей для подолання труднощів у вирішенні проблеми [4].

Тобто, коучинг – це феномен освітнього процесу, заснований на мотиваційній взаємодії, в якому педагог створює спеціальні умови для розкриття індивідуального потенціалу дитини в конкретній психотравмуючій чи педагогічній ситуації для досягнення важливих цілей в оптимальні терміни. Єдиним недоліком коучингу у освіті є те, що вчителю необхідно виділити час для спілкування з кожним учнем. Таким чином, стрімкі зміни в суспільстві, економіці та політиці мали відповідний вплив на систему освіти.

Тому, слід звернути увагу на те, що кожна людина є унікальною, неповторною, що здатна до навчання та може подолати певні напруження та непорозуміння. Тому адаптація може відбуватися лише на основі позитивного ставлення до особистості дитини. Важливим шлях до кращих результатів – це самовдосконалення, впевненість у цілях і віра в себе. Тому коучингові технології є потужним інструментом сприяння особистісному розвитку як здобувачів освіти, так і педагогів в різних ситуаціях життя, а отже, одним із засобів підвищення якості освіти та подолання різних негативних ситуацій, які пов'язані з навчанням та вихованням.

Список використаних джерел:

1. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / авт. кол. В. В. Байдик, Ю. С. Бондарук, Ю. П. Гопкало, Т. Б. Гніда, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, І. І. Ткачук; заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с.
2. Попова Г., Милорадова Н. Метафорические ассоциативные карты в работе практического психолога: методика и практика. Харьков : Стиль-Издат, 2018. 285 с.
3. Сидоренко В. В. Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк. 2014. № 3 (14). С. 13-19.
4. Теоретико-практичні засади партнерської взаємодії соціономічної та освітньої сфер: зб. наук. праць за матер. міжрегіонального науково-методичного онлайн-семінару (Хмельницький, 26 квітня 2022 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький : 2022. 224 с.
5. Coaching u dijal'nosti praktychnogo psykologa systemy osvity : spetskurs dla sluchachiv ochno-dystantsyinoi formy navchannia v systemi pisliaduplomnoi pedagogichnoi osvity / О. О. Nezhynska, V. M. Tymenko ; *NAPN Ukrainy, DVNZ «Un-t menedzhmentu osvity»*. Kyiv, 2015, 44 p.
6. Coaching jak innowacyjna technologia pedagogicznego wspóldziałania w systemie wyższej edukacji Ukrainy / Nieżyńska Helena, Tymenko Wołodymyr : *Pracy IV Międzynarodowej Multidyscyplinarnej Konferencji Naukowej «Dylematy współczesnej edukacji. Formy i metody pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi» (12 lipca 2016 r., WSL, Częstochowa, Polska) // Problemy nowoczesnej edukacji*; Pod red. Edyty Sadowskiej, Wiesława Sztumskiego. Częstochowa : WSL, 2016, T. VI, S. 139–146.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ МІЛІТАРНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Т. С. Скирда

Національний авіаційний університет

Глобальні потрясіння та трансформації через тривалі воєнні дії, які переживає наша держава, зумовили переосмислення військово-патріотичного виховання учнівської молоді в контексті мілітарної культури українського суспільства.

За визначенням В. Смолянюка [2], мілітарна (воєнна) культура є елементом загальносуспільної культури (її субкультурою), сукупністю елементів суспільної свідомості й духовного життя, які пов'язані з воєнно-політичними, воєнно-економічними, воєнно-соціальними та іншими процесами, що є визначальними для успішного функціонування й розвитку воєнної (оборонної) сфери. В її основі лежать концептуальні визначення, норми, стандарти, що забезпечують єдність і взаємодію суспільних і державних інститутів з оборонних питань. Іншими важливими елементами мілітарної культури є сформовані впродовж поколінь традиції збройного захисту суспільства, цінності, переконання, ідеали, що стосуються силового забезпечення суспільного розвитку в умовах збройної взаємодії соціальних суб'єктів всередині країни та за її межами.

Формування таких цінностей та ідеалів у юного покоління здійснюється на основі системи військово-патріотичного виховання як основоположного чинника, який визначає майбутнє суспільства й держави в усіх аспектах: гуманітарному, ідеологічному, ціннісному, політичному, соціальному, безпековому, економічному.

Дослідники Р. Проць, М. Лук'янченко [3] наголошують на важливості усвідомлення тієї соціальної ролі, яку відіграє мілітарна складова культури в житті нації. Занепад мілітарної культури в суспільстві призводить до утворення певного вакууму, й від того, чим він заповниться, залежить історична доля народу. Учені стверджують, що військово-патріотичне

виховання молоді в його історико-педагогічному розвитку тісно пов'язане з мілітарною культурою України, її соціальною роллю і значенням у процесі становлення нації та державотворення. На жаль, в українському соціумі відбувалися процеси нівеляції виховної функції мілітарної культури, що пов'язано із занепадом духовності, нехтуванням історично сформованим виховним воїнським досвідом.

Таким чином, сьогодення потребує переосмислення ролі й місця військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти з огляду на виклики, які постали перед українським суспільством. Першопричиною таких змін є усвідомлення того, що військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді існує в контексті української мілітарної культури, в основі якої закладені засадничі ідеї державності, суверенності й незалежності України, готовність до її захисту, усвідомлення власної відповідальності й причетності до долі держави, формування оборонної свідомості.

Засадничими нормативно-правовими документами у сфері освіти, у яких визначено цільові орієнтири військово-патріотичного виховання й механізми їх реалізації є укази Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» (2019), «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (2014), «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» (2016), закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про позашкільну освіту» (2020), «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху» (2019), «Про основні засади молодіжної політики» (2021), «Про основи національного спротиву» (2021), постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» (2018), Концепція Державної цільової соціальної

програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2020), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) та інші.

Загальні положення про пріоритети національних інтересів України визначено у Стратегії національної безпеки України [6]. У документі зазначено, що модернізація системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також допризовної підготовки й військово-патріотичного виховання молоді є одним із інструментів для зміцнення бойового потенціалу Збройних Сил України, інших органів сил оборони (розділ IV, п. 60).

Ще одним важливим документом, у якому наголошується важливість військово-патріотичного виховання молоді, стала Стратегія воєнної безпеки України [5], прийнята з метою реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави України й забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей. Цілі, пріоритети й завдання реалізації державної політики у воєнній сфері реалізуються на основі завдань, серед яких зазначено важливість підготовки до військової служби та військово-патріотичне виховання молоді.

Фундаментальним документом у царині військово-патріотичного виховання став Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який визначає військово-патріотичне виховання одним із трьох складників державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. У законі визначено, що військово-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, підвищення суспільної значущості й поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони.

Метою військово-патріотичного виховання є формування оборонної свідомості, готовності стати до лав Збройних Сил України та інших формувань сектору безпеки та оборони України, готовності до національного спротиву [1].

Основи військово-патріотичного виховання визначено й у Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді [4]. Відповідно до Концепції, завданнями військово-патріотичного виховання молоді є формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності й відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, уміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються в державі і світі, свою роль і місце в цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни; створення нормативно-правової бази й комплексу заходів щодо виховання патріотичних почуттів і свідомості громадян України; формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки й витривалості; підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України тощо.

Як засвідчує аналіз нормативних документів, військово-патріотичне виховання має наскрізні зв'язки з мілітарною культурою держави в усій її глибині та багатогранності. Отже, упровадження мілітарної культури як соціального феномена у процес військово-патріотичного виховання має містити багато змістових аспектів: знайомство дітей та учнівської молоді з військовою історією України, засадами формування й розвитку Збройних сил України, розуміння воєнно-культурних, воєнно-економічних, воєнно-соціальних та інших процесів, які відбуваються в державі; формування

правової культури на принципах верховенства права, законності, гуманності й соціальної справедливості; усвідомлення ролі військової служби у процесах державотворення тощо.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України (від 13.12.2022 № 2834-IX). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>. Дата звернення: 15.03. 2023 р.

2. Смолянук В. Ф. Мілітарна культура українського суспільства: історія і сучасність *Історико-політичні студії*: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т історії укр. сусп-ва ; редкол.: І. Д. Дудко (голова) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2015. № 2. (Серія: Політичні науки). С. 88–97.

3. Проць Р., Лук'янченко М. Взаємозв'язок «військово-патріотичного виховання» із мілітарною культурою українського народу. *Молодь і ринок*. 2019. 32 (169) лютий. Дрогобич. С. 36-41.

4. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді: Указ Президента України від 25.10.2002 № 948/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#Text>. Дата звернення: 25.03. 2023 р.

5. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 21 березня 2021 року №121/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>. Дата звернення: 30.12. 2022 р.

6. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. Дата звернення: 12.02. 2023 р.

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

М. О. Славінська

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Волонтерський рух – один із важливих фактів розбудови громадського суспільства у світі. Водночас волонтерство є важливим аспектом виховної роботи, хоча й відносно новим явищем у діяльності закладів загальної середньої освіти. Для школи це означає появу нового виду діяльності для її керівників, учителів, учнів, їхніх батьків, членів шкільної громади, які самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проєкти.

У загальному розумінні волонтерство означає добровільну суспільно корисну діяльність, спрямовану на вирішення або пом'якшення соціальних проблем [1, с. 44]. Волонтером може бути будь-яка людина, готова допомогти іншим, зробити світ кращим.

У статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [5].

Діти – майбутнє нашої країни. Під час військових дій вони є однією з найбільш вразливих категорій, які потребують психологічної, фізичної та іншої підтримки й особливої уваги батьків і педагогів. Цілком зрозуміло, що в них виникають питання: як вони можуть допомогти? чим можуть бути корисними в важкі для всієї України часи через військове вторгнення росії?

Відповіддю на ці запитання може стати залучення учнів до волонтерства. Добрі справи, які починаються зі шкільних років, виховують у дітях емпатію, здатність розуміти інших, дають змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування. Дітям важливо займатися благодійністю, оскільки це

- допомагає дітям бачити весь спектр добра. Дитина, яка робить хороші вчинки та вкладає в них свої старання, частіше бачитиме такі вчинки довкола;

- розвиває ціннісну сферу учнівства. Дитина гостріше відчуває добро – не лише те, що робить вона, але й те, що роблять для неї;

- дає змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування;

- сприяє формуванню ціннісних і моральних норм як особистості, так і соціуму загалом.

Волонтерство розвиває в дитині людяність і жертвовність, готовність робити добрі вчинки, бажання допомогти іншому, відчути та надихнути, не стояти осторонь чужої біди. Приєднуючись до волонтерських рухів, учнівство відчуває себе повноправним та важливим у суспільстві.

Волонтерство має багато напрямів, і кожен / кожна, хто відчуває потребу допомагати, може обрати цікаву або близьку йому / їй сферу. Волонтерський рух – це об'єднання людей, які хочуть змінювати світ і готові жертвувати власним часом і ресурсами для цього.

Основними напрямками волонтерства [3] є такі:

– соціальне волонтерство (Шефство, відвідини, організація заходів для привернення уваги до конкретної соціальної проблеми, діяльність, спрямована на допомогу людям з інвалідністю, вихованцям і вихованкам дитячих будинків, людям похилого віку, ветеранам АТО/ООС, їхнім родинам, внутрішньо переміщеним особам та їх родинам, сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини, хворим людям, малозабезпеченим сім'ям тощо);

– екологічне волонтерство (спрямоване на охорону довкілля, озеленення, відродження лісових зон і парків, допомогу безпритульним тваринам тощо);

– онлайн-волонтерство, або е-волонтерство (діяльність, яка реалізується вільно і свідомо на користь інших людей за допомогою інтернету, до прикладу, адміністративні завдання (модерація, координація), збирання пожертв, креативні завдання (створення вебсторінок, дизайн, редагування), реклама, інформаційне розповсюдження, долучення до українського кібервійська: приєднання до чатботів у Telegram, за допомогою яких можна блокувати канали розповсюдження дезінформації, розвінчувати міфи та фейки; віртуальне партизанство – надсилання скарг на прокремлівських агітаторів до адміністраторів соцмереж і чатів).

Доброчинна діяльність формує в учнів почуття відповідальності за доручену справу й тих людей, які потребують допомоги й підтримки, надає значущості їхній участі, допомагає на конкретних справах переконатися у власній спроможності розв'язувати проблеми своєї громади й згуртовувати небайдужих громадян для їх розв'язання, знаходити ефективне партнерство [2].

Для організації ефективної діяльності у сфері волонтерства можна скористатися загальними положеннями волонтерського руху, організованого в закладі загальної середньої освіти, які пропонує Інститут проблем виховання НАПН України:

1. Волонтерський рух є одним із напрямів діяльності шкільного учнівського самоврядування.

2. Членами волонтерського руху можуть бути учні, які досягли 14 років, молодші школярі – тільки у співпраці та взаємодії з педагогами.

3. Головна мета волонтерського руху в закладі загальної середньої освіти – відродження кращих національних традицій доброчинності; виховання у школярів соціально значущих якостей особистості; формування соціально активної, громадянської, соціально-моральної позиції особистості.

4. Основні завдання волонтерського руху у школі: гуртування шкільного колективу навколо добрих справ; задоволення духовних інтересів і потреб школярів; патріотичне виховання; організація змістовного дозвілля; профілактика девіантної поведінки і шкідливих звичок; пропагування здорового способу життя; підтримка просоціальних ініціатив дітей та учнівської молоді; налагодження партнерства школи з органами державної влади та громадських організацій у реалізації просоціальних ініціатив.

5. Принципи діяльності школярів-волонтерів: участь школярів у волонтерському русі є добровільною; волонтерська діяльність є неприбутковою, корисною для інших і суспільства в цілому; волонтерська діяльність школярів повинна бути посиленою; гарантованість безпеки волонтерської діяльності школярів.

6. Кодекс волонтера: волонтер повинен бути безкорисливим, чуйним до проблем інших, милосердним, толерантним, відповідальним, ініціативним [7, с. 23].

Розвиток волонтерства у школі – складний виховний процес, який, даючи великі плоди для дитини, школи і громади, містить і певні труднощі й

ризика для вчителя і керівника школи. Серед труднощів, які виникають на шляху до розвитку шкільного волонтерства, учні й учителі виділяють такі:

- пасивність громадян;
- стійкість стереотипу, що за все відповідає держава;
- нерозуміння батьками навчально-виховної ролі волонтерської акції;
- відсутність підтримки держави волонтерських ініціатив;
- відсутність чіткої законодавчої бази, яка б стимулювала розвиток волонтерства [7, с. 31].

Як організувати волонтерську роботу в закладі загальної середньої освіти? Із цією метою в школі можна проводити певні акції, до прикладу:

– *відправити листівку на фронт або в лікарню.* Таке волонтерство може стати елементом національно-патріотичного виховання, а також навчити дітей толерантному ставленню до хворих;

– *допомогти старшим людям.* Проводячи час із ними, діти вчать емпатії та толерантності до інших;

– *відвідати притулок для тварин.* Екскурсія до такого притулку може розвинути в дітях емпатію та відповідальне ставлення до навколишнього середовища і його чотирилапих представників;

– організувати разом із класом *святковий ярмарок поробок, із якого всі зароблені гроші передати на благодійність.* Така діяльність розвиває ініціативність та організаторські навички [4].

Волонтери старшого шкільного віку можуть бути активними агітаторами здорового способу життя, брати участь у профілактиці тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів, ВІЛ/СНІДу, комп'ютерної та інтернет-залежності серед школярів, організовувати соціальні проєкти, благодійні та екологічні акції, соціальні акції підтримки людей похилого віку та інші заходи.

Волонтерську роботу в закладі освіти найбільш доцільно організовувати способом створення кількох волонтерських ініціативних груп учнів різних класів, об'єднаних за інтересами на добровільній основі. Такі

волонтерські групи можуть бути як різновіковими (учнів класів основної і старшої школи), так і з ровесників (наприклад, кілька загонів в одному класі або з паралельних класів).

Розвиток волонтерства – важливе завдання школи, що передбачає збирання інформації про можливих волонтерів та їхню допомогу, планування діяльності, постійну мотивацію, оцінювання результатів акції та ініціювання нової. Важливою умовою шкільного волонтерства є участь у ньому шкільної адміністрації й педагогічного колективу, створення можливостей для учнів ініціювати волонтерські акції, залучення до волонтерського руху представників громади – і як «експертів» у конкретній галузі, і як осіб, які володіють цінним волонтерським ресурсом – прагненням змінити світ на краще.

Не варто забувати про поширення шкільних здобутків у сфері волонтерства передусім серед активної молоді, яку найбільше надихають успіхи, серед батьків і громади, у педагогічних колах.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф., Данілова А. П., Конончук А.І., Куниця Т. Ю. Добровільна діяльність школярів : методичні рекомендації / під заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. 104 с.
2. Волонтерство та громадсько-активні школи. URL: <https://osvita.ua/school/method/1505/>.
3. Волонтерська платформа. Відкрий світ волонтерства! URL: <https://platforma.volunteer.country/>.
4. Волонтерство як інструмент навчання. URL: <https://cutt.ly/dGcfZDp>.
5. Про волонтерську діяльність: Закон України (Документ 3236-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 31.03.2023, підстава – 2849-IX). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
6. Навіщо школярам волонтерство? *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/navishho-shkolyaram-volonterstvo/>.
7. Товкало М. Я. Стандарти громадсько-активної школи: волонтерство: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Даниленко Л.І. Київ : Плеяда, 2014. 52 с.
8. Суспільне служіння. Навіщо дітям досвід волонтерства. URL: <https://nus.org.ua/view/suspilne-sluzhinnya-navishho-dityam-dosvid-volonterstva/>.
9. Уроки доброти: ідеї та поради на навчальний рік: посібник для формування культури благодійності в освітньому процесі / за заг. ред. О. Елькіна, О. Масалітіної; упорядкування Д. Долгова, О. Кондратенко. Київ : Шкільний світ, 2021. 80 с.
10. Як включитись у волонтерство? Або волонтерство. Крок за кроком. URL: <https://volunteer.country/blog/faq/yak-vkluchytys-y-volonterstvo-krok-za-krokom>.

СІМ'Я ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Н. В. Стаднік

КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Сім'я – це первинний осередок суспільства, в якому починається і відбувається життя дитини. За сприятливих умов дитина набуває в сім'ї початкових моральних знань, залучається до міжособистісних відносин, що сприяє її соціалізації, готує до адекватного входження в інші мікрогрупи та макросоціум у цілому (Е.Арутюнянц, Д.Берто, О.Докукіна, В.Дружинін, З.Кісарчук, Т.Кравченко, Л.Повалій, В.Постовий, О.Хромова та ін.).

Як структурна соціальна одиниця сім'я віддзеркалює загальний стан суспільства, суперечності й наслідки процесів, що відбуваються в ньому. За сучасної економічної і політичної ситуації в Україні інститут сім'ї зазнає серйозних матеріальних і морально-психологічних труднощів. Наслідком цього є зменшення народжуваності, зниження у батьків орієнтації на виховання дітей з одночасним зростанням конкуруючих з цим аспектом видів діяльності. Прагнення членів сім'ї до самовияву значною мірою блокується наявною перепоною: вже вітальні потреби, які складають основу всієї піраміди потреб людини, переважна більшість громадян не може задовольнити повною мірою. До цього долучається моральне неблагополуччя, психологічна криза. І це далеко не повний перелік соціально-психологічних чинників, які впливають на життєдіяльність сімейного мікроколективу, негативно позначаючись на реалізації його основних функцій. Не можна не зважати і на такий факт, як невикористання (в силу об'єктивних і суб'єктивних причин) батьками досвіду народної педагогіки, певну відмежованість від здобутків психолого-педагогічної науки, що також відбивається на становленні та розвитку виховного потенціалу сім'ї [1, с.102].

З-поміж основних функцій, які покладаються на сім'ю як соціальний інститут, важливе місце належить виховній, а також емоційній і духовній, які повною мірою можуть розглядатися як складові виховної системи.

Виховна функція сім'ї здійснюється у процесі задоволення індивідуальних потреб дорослих членів у батьківстві та материнстві, взаєминах з дітьми, їх виховання, самореалізації батьків у дітях. Належна реалізація цієї функції сім'я забезпечує соціалізацію молодого покоління, його підготовку до майбутнього життя. Емоційна функція передбачає задоволення членами сім'ї потреб у симпатії, повазі, визнанні, емоційній підтримці, психологічному захисті. Функція духовного (культурного) спілкування – це задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємному духовному збагаченні.

Всі функції, притаманні сім'ї, реалізуються нею комплексно. При цьому зміна активності в будь-якому одному функціональному напрямі знаходить відображення у відповідній зміні активності в інших функціональних аспектах. Однак такий взаємовплив не є однозначним. Скажімо, розведення сімей за рівнем матеріальної забезпеченості не може розглядатись як аналогічне їх розмежування за якістю виховання дітей. Підтвердженням цього може бути хоча б той факт, що в останні роки з'явилась значна кількість підлітків-правопорушників, які є вихідцями із цілком забезпечених і, на перший погляд, благополучних сімей [1].

Фактори, що впливають у сім'ї на особистість дитини, можна умовно поділити на три групи. Перша – це соціальне мікросередовище, в якому здійснюється прилучення дітей до соціальних цінностей і ролей, введення їх у складності й суперечності сучасного суспільства. Друга – це внутрішньо- і позасімейна діяльність, що є засобом прилучення до майбутньої життєдіяльності. Третя група – це власне сімейне виховання, певний комплекс педагогічних впливів.

Грунтуючись на наявних у науковій літературі визначеннях, під поняттям сім'ї як соціального мікросередовища розуміємо сукупність людей,

поєднаних спільністю соціально-побутових умов, котрі створюють природне оточення дитини, а також визначають характер виховання (усвідомлений чи стихійний), «клімат» оточення, що об'єктивно впливає на дитину, на її розвиток. Саме через сім'ю від самого народження, дитина стає як індивідом, так і членом певної соціальної групи.

Внутрішньо- і позасімейна діяльність – передбачає діяльність батьків, а також організацію діяльності дитини, у процесі якої вона засвоює певні знання, набуває вмінь та навичок, практичного досвіду .

Сімейне виховання – одна з форм виховання молодих поколінь, яка поєднує цілеспрямовані дії батьків з об'єктивним (тобто, стихійним) впливом сім'ї. Останні становлять неусвідомлені, неконтрольовані впливи (манера поведінки, звички, спосіб життя тощо), які регулярно повторюються і підспіль впливають на дитину. Тому, під сімейним вихованням розуміємо не тільки цілеспрямований виховний вплив на дитину, а й усю систему внутрішньосімейної взаємодії, яка формує цінності, орієнтації, систему потреб, інтересів, звичок, поведінку дитячої особистості.

Звернення до сучасних наукових джерел засвідчує, що з-поміж основних компонентів виховного потенціалу сім'ї фахівці називають внутрішньосімейні взаємини. Обґрунтуванням такого підходу є твердження про те, що сім'я як певна соціальна спільнота «виступає насамперед як конкретна система зв'язку і взаємодії між її членами, що виникають з приводу задоволення їхній різноманітних потреб». Неврахування цих особливостей внутрішньосімейних взаємин доволі часто призводить до похибок у їх розвитку – факт, що негативно впливає на формування дитячої особистості.

Відомо, що почуття симпатії відіграють значну роль у виховному процесі. Зміст і методи сімейного виховання значною мірою обумовлені батьківською любов'ю, тим, що благо дитини для них не менш, а нерідко і більш важлива річ, ніж власне. Тому порушення почуття симпатії у батьків

може спричинити негативні наслідки, порушити процес педагогічно обумовленого виховання.

Батьківське ставлення – «це особливий феномен, який поєднує емоційні переживання та почуття, пов'язані з дитиною, поведінкові стереотипи, що проявляються у спілкуванні та поводженні з нею, особливості її сприймання та розуміння» [2, с. 70]. У ставленні батьків до дітей акумулюється вся система внутрішньосімейних відносин, у них знаходять свій прояв особливості подружніх взаємин, стосунки дорослих зі своїми батьками, зовнішні соціальні зв'язки сім'ї та ін.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що сім'я значною мірою впливає на розвиток усіх складових особистості: духовно-моральну, психосоціальну сферу, інтелект, креативність тощо. Такий вплив може мати випадковий, неусвідомлений характер, бути хаотичним, безсистемним і, навпаки, – спеціально організованим. При цьому треба мати на увазі, що йдеться не тільки про кількість і якість інформації, яку дитина одержує в сім'ї, а й про особистісну її основу, яка характеризується суб'єктивним ставленням до неї і до самої дитини з боку дорослих. Саме від сімейного оточення залежить процес розвитку дитини, формування у неї найважливіших моральних якостей.

Список використаних джерел

1. Кравченко Т. В. Соціальний розвиток дітей старшого шкільного віку в сім'ї: наук.-метод. посібник. Київ : Фенікс, 2005. 176 с.
2. Насонова О. Б. Становлення дитячої особистості у сімейних взаєминах. *Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини*. Київ, 1996. С. 69-82.
3. Стаднік Н. В. Виховання відповідальності у дітей шестирічного віку у взаємодії сім'ї та школи : монографія. Київ : Компринт, 2016. 164 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

А. В. Тищенко

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Існування та процвітання Української держави неможливе без набуття громадянами громадянської ідентичності, що починається з ототожнення себе з українським народом кожним громадянином. Відчуття такої належності завдяки мові, традиціям, цінностям позначається на житті кожної людини. Сукупність усіх індивідів, які пройшли таке самовизначення, є необхідним фундаментом для формування потужного громадянського суспільства, сильної нації й міцної держави.

Мета дослідження – визначення особливостей формування й реалізації державної політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації.

1 січня 2023 року набув чинності Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2]. Важливим вважаємо те, що до розроблення документа були долучені фахівці Міністерства у справах ветеранів України, а в його змісті вагомому роль відведено українським ветеранам і ветеранським політикам.

Що забезпечує цей Закон? У документі вперше в історії незалежної України визначено мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складника забезпечення національної безпеки України, а також гарантії участі громадян

України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства в її реалізації.

У законі закріплено поняття української національної та громадянської ідентичності, визначено складники державної політики в утвердженні української національної та громадянської ідентичності – національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта.

Так, до національно-патріотичного виховання залучатимуться ветерани та особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасники Революції Гідності. Громадянсько-патріотичне виховання буде здійснюватися за напрямками популяризації історії України, увага акцентуватиметься на боротьбі українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапах державотворення й борцях за незалежність, а також ушанування видатних особистостей, ветеранів війни, героїв, які полягли в боротьбі за Україну.

Важливо, що в документі визначено повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в цій сфері, зокрема повноваження Міністерства ветеранів. Як зазначили фахівці Мінветеранів, одним із основних завдань державної політики у сфері утвердження української національної і громадянської ідентичності є поширення інформації про ветеранів, формування в суспільстві традицій ушанування пам'яті загиблих (померлих) захисників і захисниць.

Військово-патріотичне виховання передбачатиме підготовку кваліфікованого кадрового потенціалу з числа ветеранів, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим залученням їх до організації освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проєктів і заходів військово-патріотичного виховання.

Крім того, ветерани будуть інтегровані до забезпечення громадянської освіти, зокрема до викладацької діяльності.

Значущість розглядуваного документа визначається й тим, що в ньому:

- представлено зміст понять «українська національна ідентичність», «громадянська ідентичність», «військово-патріотичне виховання», «громадянсько-патріотичне виховання», «громадянська освіта», «громадянські компетентності» та низки інших;
- закріплено визначення державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, окреслено її стандарти, мету, завдання, пріоритети, принципи;
- визначено складники державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, а саме: національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта;
- окреслено повноваження суб'єктів відносин у сфері утвердження меншин України, української національної та громадянської ідентичності, зокрема органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки і оборони України, закладів освіти, культури, спорту, фахівців і волонтерів, інститутів громадянського суспільства;
- визначено статус центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування й реалізує державну політику у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, яким є Національна комісія з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності, засади його формування та діяльності, повноваження тощо;
- закріплено активну роль громадян України, громадських об'єднань, благодійних та інших організацій, професійних і творчих спілок, органів самоорганізації населення та засобів масової інформації в реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- урегульовано фінансове й науково-методичне забезпечення реалізації державної політики в зазначеній сфері.

Зазначаємо також, що прийняття цього закону «...не потребуватиме збільшення видатків державного бюджету, оскільки фінансування забезпечення діяльності Національної комісії з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності буде відбуватися коштом скорочення фінансування інших центральних органів виконавчої влади» [1], про що йдеться в пояснювальній записці.

На думку розробників документу, він «...сприятиме консолідації українського народу, утвердженню національних цінностей, ідей демократії, верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, зміцненню громадянського суспільства, укріпленню національної безпеки та оборони держави, реалізації захисту прав та свобод людини та громадянина, відповідальному ставленню громадян до своїх громадянських обов'язків, їх активній участі в суспільному житті, а також усвідомленню того, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є український народ, який разом та в особі кожного громадянина відповідальний за майбутнє України» [2].

Отже, Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» створює цілісну взаємопов'язану систему дій уповноважених органів для забезпечення формування національної ідентичності, посилення національної самосвідомості громадян держави, їх консолідації, становлення громадянського суспільства.

Список використаних джерел

7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України (Документ 2834-IX, чинний, поточна редакція – Прийняття від 13.12.2022 ; Набрання чинності, відбулась 01.01.2023). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

8. Стешенко Анна. Парламент ухвалив закон про утвердження української національної ідентичності. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2022/12/13/539002_parlament_uhvaliv_zakon_pro.html/

ФОРМУВАННЯ В СТАРШОКЛАСНИКІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ

С. В. Толочко

Інститут проблем виховання НАПН України

Нинішні воєнні дії в Україні засвідчили достатній теоретичний рівень сформованості екологічної компетентності громадян, усвідомлення світових, українських і регіональних екологічних проблем. Проте варто означити низький ступінь здатності практично застосувати знання щодо парадигми безпекової поведінки як власної, так і щодо об'єктів, що несуть екологічну загрозу, та реалізації здоров'язберігаючої компетентності в складних екологічних обставинах. Сучасні складні воєнні умови диктують зміну пріоритетів держави й суспільства щодо формування екологічної компетентності здобувачів освіти як майбутніх фахівців і учасників відбудови та якісного перетворення країни.

Означене вище актуалізує потребу розвивати вміння використовувати здобуті знання в практичній діяльності, зокрема під час розроблення екологічних програм, плану дій з відновлення територій, постраждалих унаслідок бойових дій.

Окремі дослідження з екологічної компетентності в професійній освіті здійснено О. Гуренковою, Н. Олійник, Л. Титаренко, А. Хрипуною, у царині загальної середньої – О. Колоньковою, Є. Копильцем, О. Король, О. Лазебною, С. Лебідь, Н. Левчук, Л. Маркович, Н. Немченко, І. Сяською, С. Шмалей тощо.

Теоретичні і методологічні питання екологічної освіти як однієї із базових складових освіти для сталого розвитку досить детально розглянуто в працях М. Аргунової, Г. Білявського, Н. Касімова, Ю. Мазурова, О. Мещанінова, Н. Пустовіт, О. Пруцакової, Н. Рідей, Т. Саєнко, С. Степаненка, В. Тикунова, С. Шмалей тощо. Учені-педагоги основною метою екологічної освіти та виховання вважають формування системи наукових знань, поглядів, які забезпечують позитивне ставлення дітей до навколишнього середовища у всіх видах діяльності. Для дослідження особливе значення мають праці О. Дерябо,

В. Панова, В. Скребця, В. Ясвіна, І. Зверева, де розглянуто психологічні передумови формування екологічної компетентності у підлітковому і ранньому юнацькому віці.

Методологічною основою екологічної освіти та виховання є положення про розвиток і цілісність природи у сфері життя, єдність природи і суспільства, визнання первинності законів природи як основи регулювання технічного прогресу, розуміння природи як складної, багатоаспектної, динамічної системи, що саморозвивається і де всі явища та матеріальні утвори тісно пов'язані між собою. Важливими є положення про опосередковане ставлення людини до природи через сукупність виробничих відносин, про необхідність гуманізації та гармонізації взаємовідносин суспільства з природою, виховну функцію природи і про те, що формування особистості неможливе без її орієнтації на конкретні цінності в суспільстві та особистому бутті. В основу покладені концептуальні положення, сутність яких полягає в розумінні екологічної освіти як порівняно нової галузі педагогічної теорії і практики, метою якої визначено забезпечення реалізації принципів загально-дидактичних положень: системності і систематичності, наступності і неперервності, гуманізації і науковості, що посилює інтегральну функцію навчальних предметів закладів освіти.

Дослідження ґрунтується також на положеннях:

- Концепції екологічної освіти України (затверджена рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України протокол № 13/б-19 від 20.12.2001 року);
- Концепції національного виховання в закладах освіти;
- Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні;
- Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті;
- Концепції Нової української школи.

Зокрема, Концепція екологічної освіти України зазначає значущість екологічної освіти в третьому тисячолітті та її роль як необхідної складової гармонійного, екологічно безпечного розвитку суспільства. А головний важіль вирішення надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України ототожнено з підготовкою громадян з високим рівнем

екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею). Концепція наголошує на тому, що стійкий, екологічно безпечний (гармонійний) розвиток – базисна, вихідна ідея, методологічна основа екологічної освіти відповідно до міжнародних вимог. Змішана модель екологічної освіти є найперспективнішою завдяки поаспектному представленню в кожному навчальному предметі та цілісному в спеціальних інтегрованих курсах, передбачених кожним етапом навчання.

Попри здійснені науковцями дослідження проблем у галузі екологічної освіти деталізації потребують питання здійснення дефінітивного супроводу процесу формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. Тож наведемо категоріально-термінологічний аналіз основних термінів дослідження.

Екологічна освіта та виховання – це психолого-педагогічний процес, який орієнтований на формування знань людини про наукові основи природи, необхідні переконання та практичні навички, певну спрямованість та активну життєву позицію в галузі охорони, збереження та раціональне використання природних ресурсів.

Екологічна компетентність учнів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти включає здатність усвідомлювати екологічні основи природокористування, необхідність охорони природи, дотримуватися вимог поведінки на природі, ощадливо використовувати природні ресурси, розуміти значущість контексту і взаємообумовленості господарської діяльності і необхідності зберігати природу, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку суспільства (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Формування екологічної компетентності здобувачів освіти в контексті дослідження позиціонується як систематичний процес вироблення досвіду, почуття особистої причетності, відповідальності і екологічних цінностей у процесі особистісно й соціально значущої навчальної і практичної діяльності з вирішення екологічних проблем.

Формування в учнів старших класів екологічної компетентності в контексті подолання екологічних наслідків війни – це цілеспрямований процес із формування здатності до оперативного визначення рівня забруднення довкілля та виявлення екологічних загроз під час воєнних дій, моделювання зони розповсюдження рівня забруднення, складання плану дій щодо запобігання виникненню забруднення та відновлення територій постраждалих під час війни.

Шляхи формування екологічної компетентності

- розроблення орієнтовного змісту неперервної екологічної освіти для всіх вікових категорій підростаючого покоління, збільшення ваги екологічних питань як у рамках певних предметів, так і за допомогою налагодження внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків завдяки реалізації наскрізних змістових ліній;
- створення в закладах освіти відповідної навчально-матеріальної бази: куточків охорони природи, живих куточків, наявність лабораторій, обладнання для екологічних досліджень; мультимедійні технології, програмне забезпечення тощо;
- формування мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства;
- зростанням вимог до рівня сформованості екологічної компетентності учнів старших класів як свідомих громадян у контексті подолання екологічних наслідків війни;
- удосконалення форм і методів екологічного виховання, системи цінностей, активне залучення учнів старших класів до природоохоронної роботи, екологовідповідального і творчого мислення в контексті розроблення екологічних програм, планів дій з відновлення територій, постраждалих внаслідок бойових дій;
- активний розвиток неформальної екологічної освіти із залученням провідних учених-екологів (створення відповідних екологічних теле- і радіопрограм, циклів лекцій, публікацій, виставок);

- створення та впровадження в процес освіти та виховання учнів старших класів принципів збалансованого розвитку, тобто збалансованості економічних, екологічних і соціальних інтересів всього людства;

- упровадження отриманих результатів екологічного дослідження учнів старших класів у діяльність територіальних громад та місцевого самоврядування в процесі післявоєнної відбудови держави та формування екопростору України майбутнього;

- виховання відповідного рівня екологічної культури в учнів старших класів.

У сучасних умовах динамічних перетворень у суспільстві в процесі формування в учнів старших класів екологічної компетентності принципово новим засобом реалізації стратегічних змін в освіті стає проектно-дослідницька діяльність, котра вважається вченими однією з технологій переходу до інноваційної освіти, визначається провідною тенденцією освіти майбутнього.

Насамкінець зазначимо, що соціальний ефект від якісного формування екологічної компетентності у здобувачів освіти в контексті сучасних екологічних викликів війни виявлятиметься в покращенні стану найближчого довкілля нині та в майбутньому; вихованні свідомих, екологічно грамотних громадян, здатних критично мислити та приймати компетентні рішення щодо охорони довкілля, особливо щодо збереження власного здоров'я і життя, а також оточення; актуалізації соціально і психологічно значущих функцій екологічної освіти, культури, світогляду; зростанні соціальної згуртованості навколо вирішення екологічних проблем, викликаних війною; сприянні соціальному становленню здобувачів освіти як учасників відбудови та якісного перетворення країни.

Список використаних джерел

1. Толочко С., Бордюг Н. Методологічні засади формування екологічної компетентності школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. № 26 (2). С. 140–152. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-140-152>

2. Толочко С. В., Бордюг Н. С. Методичні основи формування екологічної компетентності здобувачів освіти під час реалізації навчальної програми «Знаю. Вмію. Дію». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 56. Т. 3. С. 220–227. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/56_2022/part_3/34.pdf

3. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронєць Л. П. Формування екологічної компетентності здобувачів освіти для подолання екологічних наслідків війни. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 52. С. 46–49. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/52/part_2/8.pdf

ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Т. Є. Федорченко

Інститут проблем виховання НАПН України

Незапланована міграція, втрата домівок, грошей, стабільної роботи, а надто – близьких людей: рік повномасштабної війни у певній мірі відобразився на всіх без виключення українцях. Постійні повітряні тривоги та втрата відчуття контролю над власним життям приносять стрес та тривожність. І попри те, що більшість громадян вже змогли адаптуватись до нових умов, але, це згубно впливає на психічне здоров'я, особливо це стосується дітей.

Стан психічного здоров'я впливає на всі сфери нашого життя – робота, навчання, сім'я, здатність приймати рішення та досягати бажаного. Нестабільний психічний стан може призводити до проблем з комунікацією. Нерідко люди поведуться вороже та агресивно, з трудом вирішують проблеми, що виникли у спілкуванні з оточуючими. Через загальну пригніченість людина втрачає інтерес до життя та речей, які дуже любила до цього. Іноді люди не можуть виконувати навіть прості щоденні рутинні завдання.

За даними ВООЗ, кожна п'ята людина під час військових дій має розлади психічного здоров'я. Ще більше людей переживають постійний стрес та емоційні переживання. Зазначається, що навіть після завершення війни знадобиться щонайменше 5-6 років, щоб впоратися із наслідками: депресії, тривожні розлади, фобії, посттравматичний синдром.

Сьогодні в Україні немає жодної дитини, яка б не відчула вплив війни. За даними сучасних психологічних досліджень, коло людей, що можуть

переживати травматичний стрес, є доволі широким. До нього входять не тільки безпосередні учасники подій, а й члени їхніх сімей, а також ті, що були поруч з подією, або спостерігали за нею через ЗМІ, або лише чули розповіді про події. Особливо це стосується дітей з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки. Діти, які навіть не були посвячені в суть і деталі подій, можуть спостерігати їх через ЗМІ, бачити страх та розгубленість батьків, чути тривожні або агресивні висловлювання. На дітей можуть вплинути зміни у звичайному перебігу сімейних справ, переїзди або присутність «третіх» осіб у домі. Для дитини непросто зрозуміти, що сталося в родині, місті, країні, а тому це нерідко призводить до переживання безпорадності і тривоги у великому, незрозумілому світі. Важливо усвідомлювати, що маленька дитина може переживати такі ж сильні почуття з приводу травматичних подій, як і дорослі. У деяких дітей ці переживання можуть виникнути відразу ж після події, у інших – через деякий час. Кожна дитина може реагувати по-різному, навіть якщо це діти з однієї родини. Реакції дітей на травматичні події залежать від «близькості» до події та тяжкості події, емоційного стану, чутливості та характеру дитини, її віку тощо.

Пережитий стрес від почутого та побаченого може спричинити проблеми з фізичним і психічним здоров'ям, призвести до психологічної травми

Варто акцентувати увагу на тому, що головний зміст психологічної травми – втрата віри в те, що життя організоване згідно з певним порядком і піддається контролю. Травма впливає на сприйняття часу, під її впливом змінюється бачення минулого, теперішнього і майбутнього. Психологічні травми переживають як дорослі, так і діти. Діти, будучи, безперечно, найбільш незахищеною і вразливою частиною населення, повністю залежать від дорослих, і при цьому вони, так само як і дорослі, досить часто опиняються в зоні різних катастроф, свідками військових дій, стають

заручниками, а також жертвами фізичного, сексуального та емоційного насильства.

Основними травмуючими чинниками у разі воєнних дій є: безпосередня загроза життю та здоров'ю дитини та її близьких, смерть близьких, фізичні травми дитини. У дітей одним із симптомів посттравматичного стресу може бути страх, почуття постійної тривоги за себе, своїх близьких. Відтак, страх має різні прояви [2]:

- Тривога – тривалий невизначений страх щодо майбутніх подій. Вона виникає, коли ще немає реальної небезпеки, але її чекаєш, хоча і не знаєш, як впоратись із загрозою.

- Занепокоєння. У цьому стані емоційно відчувається логічний перебір майбутніх негативних варіантів розвитку подій та варіантів, як можна з ними впоратися.

- Переляк – раптовий страх від несподіваного подразника. Як зазначають фахівці, кожен українець відчув його в момент, коли вперше почув вибухи від ворожого вторгнення. У деяких стан переляку перейшов у паніку.

- Паніка – короткочасний і дуже сильно виражений страх, який виникає у хвилину небезпеки, супроводжується вираженими фізіологічними та поведінковими проявами. У стані паніки людина, як правило, майже або зовсім не контролює поведінку і думки.

- Фобія – сильно виражений нав'язливий страх, який загострюється в певних ситуаціях і не піддається логічному поясненню. В результаті розвитку фобії, людина починає боятися і, відповідно, уникає певні об'єкти, діяльність або ситуації.

Війна в Україні докорінно порушила відчуття безпеки і призвела до стресу, психологічні наслідки якого можуть бути небезпечними для здорового майбутнього дітей. Пережитий травмуючий досвід може стати причиною розвитку посттравматичного стресового розладу (крайня реакція

на сильний стресор, що загрожує життю дітей) (ПТСР). Прояви ПТСР мають такі прояви:

- постійні згадування про пережиті події (нав'язливі спогади, про які дитина може не зізнаватися дорослим);
- емоційне напруження, вияви агресії або ж навпаки – апатичність, депресивність, емоційна відстороненість, негативне ставлення до життя; порушення сну, страшні сновидіння; підвищення рівня тривожності, очікування повторення подій;
- порушення пам'яті, уваги, здатності вчитися; саморуйнівна поведінка (зокрема у підлітків: нанесення самоушкоджень, алкоголізація, наркотизація, агресія, думки про самогубство, почуття провини).

Як діяти дорослим в травматичних і посттравматичних ситуаціях [3]?

1. Дати дитині зрозуміти, що дорослі переймаються її проблемою, розуміють її переживання і знають дітей, які також через це пройшли.
2. Важливо створювати атмосферу безпеки (обіймати дитину, розмовляти з нею, брати участь у її іграх).
3. Розглядати з дитиною «гарні» фотографії (сімейна фотографії) – це допоможе повернутись до приємних спогадів з минулого, послабить дію неприємних картин.
4. Допомогти вибудувати життєву перспективу (конкретні цілі та конкретні терміни).
5. Говорити з дітьми, що відчувати безпомічність, страх, гнів – це доволі нормально.
6. Підвищувати самооцінку дитини (частіше хвалити її за гарні вчинки).
7. Заохочувати ігри дитини: малювати, роботу з глиною, піском (допомогти їй виштовхати назовні переживання шляхом створення різноманітних образів).

Таким чином, діти, яких торкнувся збройний конфлікт в Україні, потребують особливої уваги і турботи щодо забезпечення їхніх прав, що

покладає відповідальність за це передусім на державу, висуваючи нові вимоги до стратегії і тактики державної політики України у сфері охорони дитинства, а саме [4]:

1. Недопущення участі дітей у воєнних діях чи збройних конфліктах.
2. Забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні бойових дій.
3. Забезпечити захист і свобод дітей, які переміщуються з тимчасово окупованих територій України, районів, де проводяться бойові дії або населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення. Насамперед дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.
4. Вивчення нейропсихологічних особливостей дітей, яких торкнувся збройний конфлікт і обширу методів та інструментів виховної роботи з ними дозволило науковцям Інституту проблем виховання спрогнозувати, які саме технології, методи та інструменти слід задіювати педагогам та їх соціальним партнерам задля зменшення гостроти проблеми.
5. Структурно і процесуально організовувати допомогу дитині у процесах її активного пристосування, вона передбачає оволодіння ролями і нормативними моделями поведінки, а також конкретними навичками соціальної взаємодії у будь-якому середовищі.
6. Організація соціально корисної волонтерської діяльності дітей, яка спрямовується на розв'язання конкретних соціальних проблем учнів, закладу освіти, громади і допомагає осмисленню ними загальнолюдських цінностей, таких як турбота, співчуття, милосердя, допомога, підтримка в умовах бойових дій.

Список використаних джерел

1. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.
2. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців / К. Возніцина, Л. Литвиненко. — Київ, 2020. 192 с. <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/160137358572968.pdf>

3. Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження (2020). *Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>

4. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 23.10.2019 № 3235/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34097.htm

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО КОМУНІКАЦІЙ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ В ДИТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Н. В. Харченко

Інститут проблем виховання НАПН України

Виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі є складовою частиною процесу формування зрілої особистості, підготовленої до життя, готової до самоаналізу й самореалізації, здатної протистояти небажаним впливам інформаційного потоку й маніпуляціям.

За даними ЮНІСЕФ (доклад «Діти в цифровому світі»), молодь (юнаки та дівчата у віці 15-24 років) є віковою групою із найбільшою кількістю мережових підключень. У всьому світі інтернет-мережею користується 71% молоді. Діти й підлітки віком до 18 років становлять приблизно третину користувачів інтернету в усьому світі. Окрім того, з'являється все більше даних, що свідчать про зниження віку, у якому діти починають використовувати інтернет.

Основу процесу виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі визначають такі положення:

– світовою спільнотою цифровізація суспільства розглядається як важливий елемент сталого розвитку, зокрема, Світовий економічний форум оприлюднив дослідження, що 84% «технологій інтернету речей» (IoT) можуть сприяти досягненню глобальних цілей сталого розвитку ООН. Відтак, виникає необхідність у формуванні ціннісного ставлення до

комунікацій у цифровому відкритому середовищі й розвитку цифрових компетенцій для успішного життєздійснення особистості дитини;

- розвиток цифрових технологій змінює сучасний світ і відкриває нові площини у вихованні сучасних дітей і молоді;

- актуальність ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі зумовлюється посиленням глобальних цивілізаційних трансформацій, що спричинюють динамічні зміни в мисленні, ціннісних орієнтаціях і моралі юного покоління. Доцільність таких розробок зумовлена необхідністю розвитку виховного потенціалу дитячих об'єднань у вихованні дітей та молоді, що інтегрують якісно нові соціальні цінності й ініціативи молодого покоління;

- цифрові технології мають величезний потенціал для розширення й охоплення освітньо-виховного процесу дітей та учнівської молоді й підвищення його якості, проте проблеми у сфері освіти й виховання не можна усунути лише технологіями. Для оптимізації навчання та виховання дітей необхідно, щоб цифрові ресурси застосовувалися в умовах наявності добре підготовлених дорослих, мотивованих учнів і продуманої виховної системи.

Дієвим партнером держави у вихованні дітей та учнівської молоді серед інших соціальних інститутів є дитячі громадські організації та об'єднання. Ураховуючи практико орієнтований, соціальний характер діяльності громадських об'єднань, в умовах здійснення різноманітної виховної діяльності можливо реалізувати поставлені завдання й відкрити можливості для виховання успішної, реалізованої особистості, здатної відповідати на виклики цифрового суспільства й конструктивно діяти в умовах діджиталізації. Відтак, громадські дитячі організації та об'єднання є важливим і самостійним соціальним інститутом в українському соціумі, здатним відповідати запитам суспільства й викликам сьогодення.

Необхідність налагодження взаємодії соціальних інститутів у вихованні дітей і молоді у цифровому освітньому просторі обумовлена низкою чинників:

- трансформацією суспільства під впливом нових технологій, зокрема зростаючою глобалізацією, автоматизацією, цифровізацією;
- формуванням нових вимог до змісту освіти й виховання в умовах цифрового суспільства (практикоорієнтованість, пріоритет діяльнісного змісту освіти над знаннєвим);
- низькою адаптивністю системи освіти до інтенсивних змін, пов'язаних з розвитком технологій (наприклад, гейміфікація, персоналізація освіти, використання доповненої реальності, штучного інтелекту тощо);
- потребами практики, орієнтованої на оновлення змісту, методів, прийомів виховання в цифровому відкритому середовищі;
- очевидною життєвою необхідністю розвитку цифрових компетенцій дітей і молоді в цифровому відкритому середовищі;
- актуальністю формування ціннісних орієнтирів у цифровому відкритому середовищі, зумовлених поширенням засобів комунікації й засобів масової інформації з використанням ІКТ;
- важливістю усунення небезпек і запобігання ризикам, які притаманні відкритому цифровому простору (жодна дитина, яка знаходиться в інтернеті, не є повністю захищеною від ризиків, пов'язаних із перебуванням у мережі, зокрема ризиків, пов'язаних із контентом, контактами й поведінкою);
- розвитком суспільства 5.0, заснованим на передових цифрових технологіях, які забезпечує розвиток науки і технологій для добробуту суспільства, орієнтованого на людину [1; 2].

Таким чином, взаємодія соціальних інститутів, зокрема дитячих громадських організацій та об'єднань, у вихованні дітей і молоді в цифровому освітньому просторі має спрямовуватися на:

- формування цифрового освітнього середовища, забезпечення освітян (педагогічних працівників, виховників) методичним онлайн-інструментарієм (методик, технологій, ресурсів, сервісів);
- розробку регламентів і протоколів функціонування цифрового виховного середовища, підвищення інформаційної відкритості та прозорості;
- розвиток професійних інтернет-спільнот для обміну досвідом і підвищення кваліфікації, налагодження механізмів зворотного зв'язку;
- створення нових і модернізацію наявних можливостей для соціалізації й виховання дітей і молоді в цифровому просторі;
- модернізацію виховного процесу, спрямованого на підготовку дітей і молоді до самореалізації в умовах цифрового суспільства;
- підготовку соціальних інститутів до функціонування в умовах змін (упровадження технологій, оптимізація процесів, гнучкість вимог, зміна освітніх і виховних парадигм, мобільність освітніх і виховних послуг);
- формування в дітей і молоді навичок: когнітивних (логічне і креативне мислення, цифрова грамотність, уміння вирішувати проблеми); соціальних (особистісні якості, здатність бути ефективними в цифровому просторі, готовність отримувати новий досвід, сумлінність, емоційна стабільність, саморегулювання, неконфліктність, прийняття рішень, навички міжособистісного спілкування); технічних (навички, необхідні для роботи за конкретною професією в умовах цифровізації) тощо;
- розроблення, обґрунтування й упровадження в діяльність соціальних інститутів (дитячих і молодіжних громадських об'єднань і закладів освіти) новітнього змісту, методів, прийомів виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі; формування цифрових компетенцій як ключових навичок особистості XXI століття.

Список використаних джерел

1. Журба К. О., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В., Харченко Н. В., Федоренко С. В. *Виховання дітей та молоді у цифровому просторі*: посібник. Київ, 2022. 124 с.

2. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiiia-vykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsifrovomu-prostori.pdf>. Дата звернення: 15.11. 2022 р.

ЗМЕНШЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ РОЗРИВІВ У ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ УЧНІВ, ЯКІ НАВЧАЛИСЯ В ІНШИХ КРАЇНАХ У ПЕРІОД ВІЙНИ

О. В. Часнікова

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

У сучасному суспільстві освіта вважається фундаментальним правом людини, а в умовах військового конфлікту вона має особливе значення, допомагаючи людям зберегти надію та зменшити наслідки травматичних подій. Зменшення навчальних розривів та недоліків у вивченні географії України для учнів, які навчалися в інших країнах у період війни, є важливим фактором у підвищенні їх інтеграції в українську освітню систему та сприяє розвитку їх розуміння рідної країни з її унікальними природними, культурними та соціально-економічними особливостями.

Поняття «навчальні розриви» у посібнику «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» авторами Ганною Бичко та Василем Терещенком визначається як «значна й стійка розбіжність у досягненнях учнів у навчальному процесі між різними групами (категоріями) учнів» [1, с.9].

Освітні втрати, так як і освітні розриви, виникають через соціально-економічні, культурні або географічні обмеження, що викликані самим конфліктом і вказують на проблеми у сфері освіти. Вони мають серйозні наслідки для розвитку людини та суспільства в цілому. Навчальні втрати пов'язані з навчальними розривами / розривами в навчальних досягненнях, однак не тотожні їм, оскільки навчальні розриви стосуються не одиничного здобувача освіти, а груп учнівства, постаючи як значна та стійка різниця в їхній академічній успішності [2]. Отже навчальні розриви об'єктивно існують

між учнями, які не вивчали географію України, коли навчалися в інших країнах та знов повернулися на навчання в нашу країну.

Виявлення навчальних розривів у вивченні географії має на меті ідентифікувати проблемні аспекти та недоліки у навчанні, що стане початком для розробки та впровадження заходів з їх усунення. Для досягнення цієї мети необхідно покращити освітню політику, забезпечити доступ до якісної географічної освіти для всіх учнів, враховуючи їхні потреби та особливості. Крім того, важливо забезпечити наявність актуальних підручників, посібників та довідкової літератури, що відповідають вимогам програми з географії України.

Для виявлення навчальних розривів у вивченні географії України можна застосовувати різні підходи та методи. Наприклад, проведення аналізу рівня знань та навичок учнів та виявлення розбіжностей; оцінювання доступності підручників, посібників, довідкової літератури та інших матеріалів; аналіз ставлення учнів до вивчення географічних курсів та їх інтересу до даної дисципліни.

Один з можливих підходів до зменшення навчальних розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в іншій країні, полягає в створенні спеціальних програм та навчальних матеріалів, які враховуватимуть їхні попередні знання та досвід. Це дозволить забезпечити плавний перехід до нашої системи освіти та запобігти подальшому виникненню прогалин у знаннях.

Додатковою стратегією може бути організація додаткових підтримуючих занять, де учні матимуть змогу закріпити та розширити свої знання з географії України. Це може включати індивідуальні або групові заняття, де використовуватимуться інтерактивні методи навчання, викладання матеріалу за допомогою сучасних технологій та використання практичних завдань для засвоєння географічних знань.

Крім того, важливим аспектом у зменшенні навчальних розривів є сприяння інтеграції учнів, які навчалися в інших країнах, у навчальне

середовище. Це може включати організацію культурно-пізнавальних заходів, обмін досвідом між учнями та вчителями, створення сприятливої атмосфери в класі для взаєморозуміння та співпраці

Враховуючи ці підходи та стратегії, зменшення навчальних розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в іншій країні, можна досягти шляхом створення додаткових навчальних матеріалів, проведення підтримуючих занять та сприяння інтеграції учнів у навчальне середовище.

Розробка спеціалізованих освітніх програм дозволить адаптувати зміст навчання географії України до потреб та рівня знань учнів, які навчалися в іншій країні. Ці програми повинні враховувати різницю в підходах до вивчення географії, а також забезпечувати практичне застосування здобутих знань для розуміння географічних особливостей України.

Створення додаткових навчальних матеріалів, таких як підручники, посібники, електронні ресурси тощо, сприятиме поглибленню знань учнів з географії України. Ці матеріали можуть містити додаткові пояснення, ілюстрації, вправи та завдання, що сприятимуть більш ефективному засвоєнню матеріалу.

Проведення підтримуючих занять з географії України дозволить учням закріпити отримані знання та навички. Ці заняття можуть бути спрямовані на розширення тематики, вивчення складніших аспектів географії, використання інтерактивних методів навчання та розв'язання практичних завдань.

Інтеграція учнів у навчальне середовище передбачає створення сприятливої атмосфери в класі, організацію культурно-пізнавальних заходів та обміну досвідом між учнями та вчителями. Це стимулює взаєморозуміння, взаємовплив та співпрацю між учасниками освітнього процесу. Такі заходи можуть включати екскурсії, відвідування географічних об'єктів, участь у проектах та дослідницьких роботах з географії України.

Зрештою, для ефективного зменшення освітніх розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в іншій країні, важливо

встановити систему моніторингу та оцінювання результатів навчання. Це дозволить виявити прогрес учнів, потреби та недоліки в навчанні, а також вчасно коригувати освітній процес.

Таким чином, виявлення та подальше зменшення навчальних розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в іншій країні, є важливим завданням. Це допоможе забезпечити рівний доступ до якісної освіти, розвиток учнів та їхню підготовку до майбутнього. Для досягнення цієї мети необхідно провести аналіз навчальних розривів та розробити стратегії їх зменшення.

Загалом, зменшення навчальних розривів у вивченні географії України для учнів, які навчалися в іншій країні, потребує комплексного підходу та спільних зусиль учителів, шкіл, органів освіти та суспільства в цілому. Лише шляхом врахування особливостей учнів, розробки спеціалізованих програм, проведення підтримуючих заходів та сприяння інтеграції можна забезпечити доступ до якісної географічної освіти для всіх учнів, незалежно від їх попереднього навчання.

Список використаних джерел

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Київ : Укр. центр оцінювання якості освіти, 2023. 30 с. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 25.05.2023).
2. Навчальні втрати. Глосарій реформи освіти. URL: <https://www.edglossary.org/learninggap> (дата звернення: 25.05.2023).

ПАТРІОТИЧНА ПІСНЯ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

А. Д. Чебан

*КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних кадрів»*

Із початком війни, яку розв'язала російська федерація на українській землі, національно-патріотичне виховання є першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. Тому виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на

посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей. В означеному контексті звертаємо увагу на **Концепцію** національно-патріотичного виховання дітей та молоді, у якій визначені основні напрямки національно-патріотичного виховання: *громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне.*

Відомо, що мета національно-патріотичного виховання реалізується завдяки системи виховних завдань, пов'язаних з утвердженням у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України. Важлива роль у духовно-моральному вихованні особистості в сучасних умовах належить музичному мистецтву, зокрема й патріотичній пісні. Патріотичне почуття – це емоційне переживання своєї приналежності до країни, свого громадянства, мови, історії, готовності пожертвувати своїми інтересами заради Батьківщини, це почуття, сутність якого полягає у відданості своєму народу. Виконання та слухання пісні допомагає формувати світогляд особистості, її самовираження та самопізнання. Виконуючи пісні, людина виражає свої емоції, почуття, переживання, настрої, розвиває духовно-моральний ціннісний світ.

Аналіз стану досліджуваної проблеми свідчить про те, що духовно-моральне виховання є предметом вивчення філософів, психологів, педагогів культурологів (праці І. Беха, М. Бердяєва, М. Боришевського Л. Виготського, І. Зязюна, К. Плівачук, М. Савчина, Е. Помиткіна, С. Яремчука), які безпосередньо чи опосередковано розкрили різноманітні аспекти формування духовно-моральних цінностей учнівської молоді, розробили питання духовного розвитку особистості через призму цінностей, пов'язаних із життєдіяльністю тощо. До прикладу, у праці «Духовно-моральне виховання учнівської молоді як умова ціннісного становлення особистості» К. Плівачук духовно-моральне виховання трактується як багатогранний, цілісний системний процес, що забезпечує формування моральної свідомості

особистості, її чуттєво-емоційної сфери, гуманного ставлення до навколишньої дійсності, здатностей вибудовувати гуманні взаємини з людьми, розуміти та творити добро і красу в житті [3, с. 2]. Автором також розкрито морально-духовні ціннісні орієнтації, охарактеризовано особливості реалізації основних завдань із формування духовно-моральної особистості учня в позаурочній роботі в закладі загальної середньої освіти.

У контексті ціннісного формування національної ідентичності громадянина-патріота роль патріотичної пісні вважаємо вагомою. Сучасна українська пісня, зазначає О. Дзинглюк [2], є новітнім доповненням українського фольклору й складним і водночас унікальним культурним феноменом. Патріотична пісня на сучасному етапі намагається наслідувати етнічну тенденцію: пісня має надихати, піднімати настрій, зміцнювати віру в краще майбутнє.

Вважаємо, що сучасна українська пісня спроможна відродити вічні загальнолюдські й національні цінності, оскільки вона доступна широкій аудиторії, а пісенна творчість патріотичного спрямування впливає на формування активної життєвої позиції українців. Тож саме патріотична пісня відіграє універсальну роль у формуванні зростаючої особистості: вокально-хоровий спів є одним із улюблених видів музичної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва та в позаурочний час.

Як один із засобів реалізації завдань національно-патріотичного виховання розглядаємо організацію вокального гуртка. На початку війни у Сквирському академічного ліцею нами було створено вокальний гурт «Liberty», у репертуарі якого, зокрема, і патріотична пісня «Повертайтеся лелеки в Україну». У ній – біль, і прохання, і надія на світле майбутнє. Прем'єра авторської пісні «Тримайся, моя рідна Україно» у виконанні гурту «Liberty» відбулася на День незалежності України. Це твір про силу, мужність, волю й віру в Перемогу України над лютим ворогом.

Наш багаторічний музично-педагогічний досвід роботи в Сквирському ліцеї, організація вокального гурту «Liberty» переконує в тому, що пісня

може торкатися серця наших вихованців, і саме патріотичні пісні в наш час додають сил та віри, формують любов до України, розвивають духовно-моральні цінності. Виконуючи патріотичні пісні, дитина емоційно усвідомлює кожне слово, яке залишається в пам'яті назавжди, особливо коли йдеться про тих, хто віддав своє життя, боронячи Україну, й тих, хто загинув від війни.

Авторська пісня «Нескорена» також народилася під час війни. Люта війна змінила наше життя, але не вбила нашу душу й пісню, бо споконвіків для українців пісня – це крила, радість і натхнення, туга й біль, розпач і відчай, любов і віра, безмежна віра в Перемогу цінностей добра над мороком зла.

Крім вокальних колективів, важливу роль у вихованні духовно-моральних цінностей, патріотичних почуттів відіграє музикування на дитячих музичних інструментах як найбільш доступний для дітей вид музичної діяльності. Вихованці ансамблю «Чарівні дзвіночки» залюбки виконують патріотичні пісні. Так, «Переможне попурі» складається із фрагментів відомих сучасних українських пісень – «Червона калина», «Стефанія», «Хай буде весна», «Україна переможе». Ці мелодії пісень воєнного часу назавжди в наших серцях, як шана нашим захисникам, і пам'ять про тих, хто віддав своє життя, боронячи Україну.

Наше життя під час війни немислиме без музичного мистецтва, яке впливає на становлення громадянина-патріота, формує духовно-моральні цінності й залишає неповторний слід у душі наших вихованців.

Земля, що віками трималась незламно,

Стійко стояла і перемагала,

Сильний народ і усі покоління

Не впали ніколи на коліна...

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 8–11.
2. Дзинглюк О. С., Гречиха В. А. Патріотична пісня як невід'ємний елемент національної свідомості українців. Закарпатські філологічні студії : науковий журнал/

голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 118–123. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33176>.

3. Плівачук К. В. Духовно-моральне виховання учнівської молоді як умова ціннісного становлення особистості. *Народна освіта*. 2016. Вип. 1. С. 37–44. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/>.

4. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.

ЗАПОБІГАННЯ І ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ В ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

В. М. Шахрай

Інститут проблем виховання НАПН України

Нині перед педагогічною наукою постає надзвичайно важлива проблема – обґрунтування педагогічних засад запобігання і подолання булінгу серед учасників освітнього процесу в умовах цифровізації. Це зумовлено сучасними умовами розвитку українського суспільства, яке характеризується зростанням кількості випадків свідомого жорстокого ставлення з боку старших і сильніших учнів та вчителів до менших і слабших членів шкільного колективу. За результатами досліджень, проведених UNISEF в 2017 р., встановлено, що в Україні 67% дітей віком від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу протягом терміну дослідження. При цьому 24% дітей стали жертвами булінгу, з числа яких 48% нікому не розповідали про ці випадки [1]. Цифровізація освітнього простору спричинює нові вияви булінгу, водночас створює можливості використання цифрових технологій для його переборення [2]. Тому одним із першочергових завдань педагогічної науки є теоретичне обґрунтування шляхів вирішення проблеми запобігання та подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі, пошук дієвих механізмів педагогічної діяльності щодо попередження булінгу й послаблення його впливу на життєдіяльність учасників освітнього процесу, визначення способів використання цифрових технологій для підвищення здатності учасників освітнього процесу чинити опір виявам булінгу.

Слід зазначити, що небезпека булінгу усвідомлюється суспільством. Основні підходи до запобігання і подолання булінгу серед учасників освітнього процесу визначені Національною Доктриною розвитку освіти, Державними національними програмами «Здоров'я нації», «Репродуктивне здоров'я», Законами України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю», Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [4], Програмою МОН «Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти» тощо.

Вивчення булінгу на систематичній основі почалось в Західній Європі порівняно недавно – у 80-і роки ХХ століття. На початку 90-х років ХХ століття Е. Адамс запропонував термін «булінг». Одним із найавторитетніших зарубіжних вчених, які займаються проблемою булінгу та його профілактики, є норвезький вчений Д. Олвеус, який у 1973 році опублікував книгу «Хлопчики для биття і шкільні хулігани», а в 90-х роках – програму профілактики булінгу в шкільному середовищі.

Вважаємо, що дослідження педагогічних засад запобігання і подолання булінгу в освітньому цифровому середовищі має опиратися на наукові праці, в яких здійснюється: розкриття сутності булінгу як довготривалого процесу усвідомленого жорстокого поведіння, фізичного або психічного, з боку індивіда або групи стосовно іншого індивіда, який не здатен себе захистити в певній ситуації; з'ясування особливостей, причин, виявів агресії і насильства; аналіз програм з профілактики шкільного насильства; розгляд проблеми корекції, реабілітації та профілактики поведінкових девіацій; висвітлення насильства в освітньому середовищі; обґрунтування здійснення виховного процесу на основі загальнолюдських і національних цінностей, необхідності забезпечення у виховному процесі інтересів, потреб, нахилів, суверенітету окремої особистості тощо.

Науковими підходами для дослідження педагогічних засад запобігання і подолання булінгу можуть бути: [5]

1) *аксіологічний підхід*, що відображує необхідність формування світогляду молодого покоління на ґрунті духовно-моральних цінностей, зокрема у процесі взаємодії в цифровому середовищі;

2) *особистісно-орієнтований підхід*, що передбачає таку організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії (вчитель-учні-батьки), коли учні виявляють і розкривають свої можливості, творчі здібності, виступають суб'єктом поведінкового вибору;

3) *компетентнісний підхід*, який передбачає спрямованість виховного процесу на оволодіння життєвими компетенціями, потрібними для попередження різноманітних загроз для свого життя та розвитку власної особистості, зокрема під час перебування в цифровому освітньому середовищі;

4) *соціально-середовищний підхід*, що зумовлює необхідність врахування у процесі формування особистості специфіки соціального середовища;

5) *діяльнісний* – ґрунтується на тому, що ефективне запобігання і подолання булінгу серед учасників освітнього процесу здійснюється під час активної діяльності, в якій перевіряються і вдосконалюються моделі безпечної поведінки;

б) *конкретно-історичний* передбачає визначення актуальних завдань запобігання і подолання булінгу на певному етапі розвитку суспільства, зокрема в нинішніх несприятливих умовах, що породжені російською військовою агресією проти України.

Дослідження педагогічних засад запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі, на нашу думку, має передбачати: врахування соціально-культурної ситуації в Україні, зокрема зростання масштабів цифровізації, соціально-психологічних потреб школярів, перспектив становлення учнів як активних громадян, що здатні нести відповідальність як за своє життя та самореалізацію, так і за життя інших людей; з'ясування чинників, що породжують булінг, масштабів залучення до

нього школярів, видів булінгу, гендерних його виявів, наслідків, усвідомлення педагогами, батьками, громадськістю його загроз для розвитку особистості і суспільства; обґрунтування принципів педагогічної діяльності, що сприятиме запобіганню та подоланню булінгу (гуманізму; особистісно орієнтованого підходу; культуро- та природовідповідності; утвердження цінності життя та безпеки особистості; забезпечення вчительсько-батьківської взаємодії; системності та неперервності у вихованні учнів тощо); впровадження комплексу форм, методів роботи, змістом яких є: залучення учнів до загальнолюдських та національних цінностей; широке ознайомлення учнів із законодавчими документами, що регулюють прояви булінгу, встановлюють відповідальність за нього; розроблення просвітницько-профілактичних програм, що враховують специфіку певного закладу освіти, забезпечують громадську активність учнів, навчають їх конструктивній соціальній комунікації, виховують життєстійкість, розвивають позитивну самооцінку тощо.

Належну увагу слід приділити розробці механізмів дотримання безпеки цифрового освітнього середовища, що полягає в створенні умов для кожного учасника освітнього процесу щодо вільного та відповідального використання ресурсів цифрового освітнього середовища, організації цифрового навчання та виховання на ґрунті духовно-моральних цінностей, яка виключає будь-які форми насильства, маніпуляції та обману.

Важливим завданням є визначення шляхів та способів розвитку культури поведінки дітей і молоді в цифровому освітньому середовищі [2]. Культуру поведінки дітей і молоді в цифровому освітньому середовищі трактуємо як якісний вимір діяльності дітей та молоді, яка здійснюється шляхом використання ними ресурсів та засобів Інтернету задля власного саморозвитку, розширення знань, налагодження різноманітної комунікації, самовираження, задоволення особистісних потреб та інтересів і базується на дотриманні суспільних норм і правил, цінностях свободи, відповідальності, поваги до думок та дій інших, безпеки (власної та інших людей). Культура

поведінки дітей та молоді в цифровому просторі передбачає розуміння ними різноманітних небезпек і загроз, що можуть виникати в процесі цифрової комунікації, та їхню здатність до попередження, уникання чи переборення таких небезпек і загроз. Культура поведінки в цифровому середовищі включає здатність і готовність учнів до ефективного, безпечного і критичного використання цифрових ресурсів. В основі такої культури – цифрова компетентність школярів, формування якої стає необхідним завданням сучасного закладу освіти.

Дослідження педагогічних засад запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі має сприяти підвищенню в учнівській молоді життєстійкості, здатності до уникання ризиків цькування чи належної реакції на нього під час комунікації в цифровому середовищі, зокрема: розширенню знань про можливості цифрового середовища та його потенційні ризики; удосконаленню емоційно-ціннісної сфери особистості; розвитку навичок асертивної поведінки; здатності до використання можливостей цифрового середовища задля саморозвитку, самовдосконалення та самовираження; розвитку умінь захищати власну гідність та гідність інших.

Отже, на акцентуванні визначених вище аспектів має, на нашу думку, здійснюватись дослідження педагогічних засад запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. В Україні 67% дітей до 17 років стикаються з булінгом – ЮНІСЕФ. *Українська правда. Життя*. 20 липня 2017 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/07/20/225441/>
2. Канішевська Л., Шахрай В. Особливості виховання в школі і сім'ї в умовах цифровізації. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №4(9). С. 144-155. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155)
3. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022, 4 (2). С.1-30.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
5. Шахрай В. М. Запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: концептуальні аспекти дослідження. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2022 р.). Івано-Франківськ : НАІР.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

В. М. Шахрай

Інститут проблем виховання НАПН України

Н. В. Стаднік

Комунальний заклад Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

У нинішніх соціальних обставинах умовою належної самореалізації та повноцінного функціонування індивіда є сім'я, що будується на засадах духовних та моральних цінностей. Лише така сім'я може забезпечити позитивну соціалізацію дітей, бути джерелом підтримки і захисту всіх її членів, сприятиме розвитку всебічного потенціалу особистості. Сім'я, поряд з іншими інститутами соціального виховання, діятиме на узгодження інтересів індивіда й суспільства, тим самим допомагатиме їхньому розвитку і вдосконаленню. Отже, сімейні цінності, що виступають запорукою життєздатності сім'ї та її соціально-виховної спроможності, є необхідністю для сучасного українського суспільства і вимагають пошуку шляхів їх формування, зокрема в учнівській молоді.

Актуальність проблеми формування сімейних цінностей в учнівській молоді зумовлена й тим, що сучасна сім'я перебуває в процесі трансформації, коли нерідко відбувається заперечення випробуваних віками традиційних цінностей та творення нових, зокрема таких, що не сприяють зміцненню сім'ї, виконанню нею необхідних для особистості та суспільства функцій. Це знаходить вияв у значному числі розлучень, насамперед у молодих сім'ях, зниженні рівня батьківської відповідальності за виховання та належну соціалізацію власних дітей, нерідких фактах сімейного насильства, соціального сирітства, послабленні мотивації до народження дітей тощо. Тому надзвичайно важливим є залучення учнівської молоді до сімейних цінностей, що сприяють розвитку і функціонуванню індивіда, сім'ї, суспільства. На основі аналізу наукових підходів сімейні цінності нами визначено як систему уявлень про сім'ю, в яких відображається значущість

сім'ї як соціального феномена (соціального інституту, малої соціальної групи), що забезпечує фізичну відтворюваність і культурну спадкоємність суспільства та відповідає потребам індивіда щодо захисту, емоційної та матеріальної підтримки, духовного спілкування і самореалізації. Пропонуємо у виховній роботі з учнями орієнтуватися на систему сімейних цінностей, що ґрунтуються на функціях сім'ї, її відповідності відображати потреби всіх членів сім'ї, зокрема з врахуванням сімейних реалій. Це такі сімейні цінності: цінність любові, що відображує глибокий емоційний зв'язок між членами родини, найперше – між членами подружжя; цінність батьківства (сукупність позитивних ставлень, установок і очікувань індивіда як батька, батьківські почуття, оволодіння педагогічними компетенціями); цінності сімейної соціально-психологічної гармонії (турбота, взаємопідтримка, повага, спілкування тощо); цінності організаційно-матеріального функціонування сім'ї (працьовитість, матеріальна забезпеченість, активність) [7, с. 625].

Зупинимось на теоретичних аспектах формування в сучасній учнівській молоді сімейних цінностей, що відображені в освітніх документах та працях науковців.

Сучасна освітня політика Української держави спрямована на забезпечення умов для введення молоді у світ духовно-моральних цінностей, складовими яких є сімейні цінності. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 15) акцентується на важливості налагодження у закладах загальної середньої освіти виховного процесу, що має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина і спрямовуватись на виховання почуттів доброти, милосердя, толерантності, турботи, справедливості, шанобливого ставлення до сім'ї, відповідальності за свої дії тощо [3]. У Концепції Нової української школи наголошується, що важливим завданням освіти є формування ціннісних ставлень і суджень, які «служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з

суспільством» [2, с. 19]. Вважаємо, що тут мова йдеться і про сімейні цінності.

У «Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки» визначаються шляхи підвищення статусу інституту сім'ї, престижу толерантних сімейних відносин. Для цього передбачається: удосконалити систему виховної роботи з питань сімейного життя, родинного виховання у закладах освіти різного рівня; посилити пропагування сімейних цінностей шляхом проведення постійних широкомасштабних інформаційних кампаній, у тому числі через засоби масової інформації; здійснювати культурно-просвітницькі заходи з метою відродження та збереження сімейних традицій і цінностей [1].

Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей» наголошує на необхідності залучення дітей та молоді до моральних цінностей, вважаючи їх інтегративним, стрижневим утворенням у ціннісному ставленні людини до себе та інших, ознаками якого є прояв в учнів власної гідності, поваги до інших та відповідальності за вчинки у своєму житті, готовність здійснювати моральний вибір та керуватися ним у повсякденній діяльності й спілкуванні. Базовими духовно-моральними цінностями у Програмі визначені – любов, повага до інших, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, справедливість, рівноправ'я, ініціативність [4]. На нашу думку, визначені Програмою базові духовно-моральні цінності мають бути враховані у процесі формування в учнівської молоді сімейних цінностей, адже вони є виявом духовно-моральних.

Важливою теоретичною підмогою у процесі формування в учнівської молоді сімейних цінностей є праці видатного українського педагога В. Сухомлинського, в яких постійно наголошується на вихованні глибоких почуттів між юнаком і дівчиною до шлюбу, що буде запорукою їхнього благополучного життя: «Нехай на все життя запам'ятають ваші вихованці, що від характеру стосунків чоловіка й жінки до шлюбу, від того, наскільки переважає в цих стосунках духовно-психологічний, морально-естетичний

елемент, залежить моральна чистота всього їхнього життя» [5, с. 557]. В. Сухомлинський наполягає на тому, що учнів слід спрямовувати до побудови такої сім'ї, яка ґрунтується на любові, дружбі, відповідальності, вірності.

У працях сучасних українських дослідників розкривається важливість підготовки учнів до сімейного життя на засадах духовно-моральних цінностей, визначаються педагогічні умови цього процесу та методичне його забезпечення, визначаються основи повноцінного буття сім'ї і сімейного виховання. Дослідники наголошують, що «оволодіння молодим поколінням сімейними цінностями можна розглядати як передумови його підготовки до створення сім'ї й успішної сімейної життєдіяльності» [6, с. 36].

Використання ідей, підходів, думок, що відображені в зазначених вище документах і працях, стане важливою теоретичною базою формування у сучасної учнівської молоді сімейних цінностей, педагогічної спрямованості молодих людей до сімейного життя на ґрунті толерантності та гендерної рівності.

Список використаних джерел

1. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 роки. URL : http://www.internat14.edu.kh.ua/simejne_vihovannya_v_sistemi_osviti_ukraini_schasлива_rodina/
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2016. 36 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX, прийнятий Верховною Радою України 16.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
4. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей» / Інститут проблем виховання НАПН України; Інститут модернізації змісту освіти. Київ, 2018. URL : <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 2. 670 с.
6. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах : монографія / Гончар Л. В., Кравченко Т. В., Мачуська І. М. та ін.; за заг. ред. Гончар Л. В. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 176 с.
7. Шахрай В., Стадник Н. Сімейні цінності: сутність, значущість та сучасна трансформація. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3(9). С.616–629. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-616-629](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-616-629)

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

І. В. Ярмульська

КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

У статті проаналізовано значення сучасної української літератури у формуванні загальнолюдських життєвих цінностей у підлітків як невід'ємної складової освітнього процесу. Наведено перелік художніх творів, що входять до програми з української літератури для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти та мають вагомий виховний потенціал та вплив на ціннісно-мотиваційну сферу підлітків. Визначено роль вчителя української літератури в освітньому процесі як носія моральних цінностей, здатного зосередити увагу на аналізі художніх творів так, щоб сповна реалізувати виховний потенціал сучасної української літератури.

***Ключові слова:** життєві цінності, сучасна література, виховний потенціал, підлітки.*

У реаліях сьогодення справедливим буде судження, що читання художньої літератури викликає інтерес у незначної частини сучасних підлітків. Всеукраїнське соціологічне дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання, проведене Українським інститутом книги, виявило, що 57 % дітей, віком від 6 до 17 років читають виключно з примусу вчителів або батьків. Попри те, що у більшості психолого-педагогічних дослідженнях саме читання літературних творів займає провідні позиції, які сприяють розвитку особистості впродовж усієї її життєдіяльності, адже зацікавлення художнім текстом, прагнення до читання зумовлює розвиток власних творчих здібностей підлітків і формування системи їхніх загальнолюдських цінностей.

Визначено, що українські письменники й громадські діячі обґрунтували власні реформаторські ідеї у наукових працях, викладали педагогічні концепції у художніх творах, впроваджували їх у практичній діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що художня література відіграє вагому виховну функцію в реалізації педагогічних ідей. [5, с. 132]. Важливою є роль літературної освіти і в процесі формування життєвих цінностей учнів основної школи.

Протягом останнього десятиліття спостерігається відчутний інтерес українських науковців до актуальних питань виховання загальнолюдських цінностей. Теоретичні засади смислоціннісних обрисів у своїх працях визначили І. Бех, К. Журба, В. Лаппо, С. Паламар, В. Шахрай. Різні аспекти сучасної української літератури для дітей та її специфіку досліджували У. Баран, В. Вздольська, Т. Качак, В. Кизилова, О. Луцевська, Г. Чух та інші вчені. Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що загальнолюдські цінності досліджені доволі широко, але вплив на їхнє формування засобами виховного потенціалу сучасної української літератури досліджений недостатньо, що обумовлює вибір теми даної статті.

Варто зазначити, що система цінностей є регулятором поведінки людини та основою її успішної соціалізації в суспільстві. Цінності набувають значення лише в усвідомленні через почуття, у процесі їх вираження у безпосередніх взаєминах особистості з соціумом. Тому формування цінностей має бути невід'ємною складовою освітнього процесу: «мета педагогічного впливу полягає у прилученні дитини до тих цінностей, що мають універсальне значення...» [6, с. 25].

На думку І. Беха, «лише оволодівши разом з педагогом технологією створення певної духовної цінності, вихованець набуває в такий спосіб дієвих засобів для духовного самовиховання як відповідного саморозвитку. Без такої спільної діяльності твердження про те, що вихованець у підлітковому віці здатен до самовиховання і розгортає цей процес шляхом самонаказу, здається таким, що не відповідає дійсності» [3, с. 11].

На нашу думку, сучасна українська література має необмежені можливості для формування загальнолюдських цінностей підлітків. Завдання вчителя – створити оптимальне освітнє середовище, мобілізувати знання й уміння, викликати зацікавлення до сучасної літератури, зосередити увагу на образах, які є носіями вагомих життєвих цінностей та моральних якостей. З раннього віку діти захоплюються казковими героями – носіями честі, хоробрості, справедливості. За допомогою літературних творів вчать

розрізняти категорії добра і зла, щирості і підступності, моральності та аморальності. У процесі оволодіння художньою літературою зростаюча особистість вдосконалює вміння проводити аналогії з життям, відбувається становлення її світоглядних уявлень. Власне, вивчення української літератури сприяє формуванню національної самоідентичності, усвідомленню вагомості збереження історичної пам'яті народу. Усвідомлення виховного впливу літератури – «запорука прищеплення бажання робити добро як спонуку до позитивної життєдіяльності; усвідомлення важливої потреби уважного ставлення до ближнього, любові до нього; усвідомлення індивідуального призначення кожної людини, великої цінності людського життя; формування активної життєвої позиції» [7, с. 157].

Головна мета навчального предмета «Українська література» у закладах середньої освіти – знайомство учнів з найбільш вагомими досягненнями національної літератури та культури, виховання національно свідомого громадянина України, компетентного читача; формування його моральних загальнолюдських цінностей, розвиток творчих здібностей та естетичного смаку; духовне збагачення й самореалізація в сучасному суспільстві, ствердження гуманістичного світогляду особистості. Дослідниця В. Агеева стверджує, що «література – один із найважливіших з-поміж шкільних предметів, які формують ціннісні ієрархії. Обговорення в класі гарного роману чи п'єси – це розмова про моральний вибір, про добро і зло, про відповідальність за свої дії, про ідеали... На уроках літератури усталюються естетичні норми, чуття краси» [1].

Таким чином, література, з якою знайомиться дитина на шляху свого особистісного становлення суттєво визначає та скеровує в подальшому потік потенційних читацьких компетентностей. Інформаційне середовище, актуальні культурно-соціальні інтеракції, культурна пам'ять та суспільна свідомість формують певні орієнтири, пріоритети та цінності у відповідності до вікового та емотивного рівня зростаючого читача [2].

Зважаючи на вище зазначене, варто назвати художні твори, проблематика яких може суттєво впливати на ціннісно-мотиваційну сферу підлітка, зокрема їх аналіз може оптимально сприяти формуванню життєвих цінностей. Це такі твори сучасної української літератури з навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів, як повість «Таємниця козацької шаблі» З. Мензатюк (5 клас); повість «Джури козака Швайки» В. Рутківського, повість «Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» Л. Ворониної (6 клас), повість «Русалонька із 7–В, або Прокляття роду Кулаківських» М. Павленко (7 клас); повість «Шпага Славка Беркути» Н. Бічуя, повість «Місце для дракона» Ю. Винничука (8 клас). Не менш вагомими є твори художньої літератури для позакласного читання, зокрема повісті «Драconi, вперед!» К. Штанко, «Легенда про юну Весну» Н. Дев'ятко, «Друзі за листуванням» О. Луцєвської, «Арсен» І. Роздобудько, «Школярка з передмістя» О. Думанської, збірки оповідань «Сестро, сестро» О. Забужко та «Щоденник ельфа» Н. Малетич.

В. Шахрай вважає, що для формування життєвих цінностей у підлітків доцільно використовувати притчі, в яких розкривається смисл різних сторін людського буття, літературні твори чи їх уривки, висловлювання відомих людей, публікації в друкованих засобах масової інформації чи в Інтернет-виданнях, історичні факти, приклади з реального життя. Слід звернути увагу на використання творів сучасних українських письменників, які пишуть для дітей чи про дітей. Серед них можна назвати такі художні твори, як «140 децибелів тиші» А. Бачинського, «Солоні поцілунки» О. Купріян, «Не озирайся і мовчи» М. Кідрука та інших [9, с. 175].

Учитель, на думку С. Мірошник, має використати змістовий потенціал художньої літератури для становлення учня як особистості, спланувати організацію навчальної діяльності, що зумовлює побудову пізнання літератури як активного комунікативного процесу, що передбачає обговорення, висловлення думок, бачень, тверджень, їх обґрунтування, а також оцінювання ситуацій, подій, явищ, вчинків, положень, результатів

діяльності тощо. Цьому слугуватиме застосування активних методів і прийомів навчання, зокрема інтерактивного навчання, технології розвитку критичного мислення, евристичної бесіди, дискусії, проєктної навчальної діяльності тощо [4, с. 115].

Відповідна організація освітнього процесу сприятиме самостійному осмисленню художнього тексту учнями, спонукатиме до детального аналізу описаних подій, вчинків персонажів, причин та мотивів їх поведінки. співставлення зображуваного із безпосереднім досвідом реципієнта. Таким чином оцінювання сприятиме здатності приймати рішення, робити вибір, брати відповідальність, шукати шляхи подолання конфліктів. Художня література демонструє варіанти моделей поведінки у різних життєвих ситуаціях, особливо якщо відбувається емоційний вплив на почуття юного читача, коли виникає можливість пережити відчуття, презентовані у художньому творі, коли читач сприймає емоції образу-персонажа як власні і разом з ним шукає шляхи подолання життєвих труднощів.

Таким чином, більшість творів, запропонованих до вивчення у шкільному курсі української літератури та для позакласного читання, презентують теми, що торкаються проблем побудови взаємин особистості з іншими представниками соціуму; дотримання соціальних норм і прав; вербалізації власних думок, прагнень.

Список використаних джерел

1. Агеєва В. П. Урок літератури як спосіб виховати ненависть до читання. URL: <http://litakcent.com/2019/09/13/urok-literaturi-yak-sposib-vihovati-nenavist-do-chitannya/>
2. Баран У. С. Дитяча та підліткова література: процеси ідеологічної та естетичної канонізації-деканонізації. URL: <http://urccyl.com.ua/aktualno/aktualni-dumky/item>
3. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості. *Рідна школа*. 2012. № 1–2. С. 9–12.
4. Мірошник С. І. Формування толерантності учнів у вивченні української літератури в закладі загальної середньої освіти. *Народна освіта*. 2019. № 2(38). С. 112–116.
5. Осіпчук Г. В. Виховний потенціал художньої літератури у формуванні особистості майбутнього педагога (на матеріалі творчості Степана Павленка). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ВПЦ «Візаві». 2017. № 2 (2). С. 130–139.
6. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні. *Шлях освіти*. 1991. № 1. С. 24–25.

7. Телехова О. П., Тесленко О. В. Виховні аспекти уроку словесності. *Харківський національний університет імені В.Н Каразіна. Наукові записки кафедри педагогіки.* Харків, 2012. С. 156 – 162.

8. Українська література 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>

9. Шахрай В. М. Важливість розширення видів діяльності підлітків у процесі формування в них цінності життя. *Інноваційна педагогіка.* 2019 № 14 (2). С. 173 – 177.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Г. О. Яценко

Білоцерківська гімназія слов'янських мов – початкова школа №1

Актуальність патріотичного виховання зумовлена процесом становлення України як незалежної суверенної демократичної держави на чолі з національно-свідомим громадянином-патріотом, демократом, гуманістом.

Метою статті є висвітлення екологічного виховання як складової національно-патріотичного виховання через роботу в закладі загальної середньої освіти в воєнний період і розкриття його ролі та значущості в післявоєнний час.

Національно-патріотичному вихованню належить провідна роль у розбудові української державності. Це підтверджується такими чинними державними документами: Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Державною національною програмою «Освіта» (Україна ХХІ століття)», Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією патріотичного виховання учнівської молоді. Усі ці документи ґрунтуються на загальнолюдських духовних цінностях, але при цьому мають стратегічні завдання виховання в особистості любові та поваги до Батьківщини, розкривають якості громадянина-патріота.

Головним завданням національно-патріотичного виховання є формування в дитини здатності знати, пізнавати, усвідомлювати себе як

члена сім'ї, родини, колективу, жителя міста, селища, села; виховання любові, поваги до рідного дому, вулиці, закладу освіти, країни; до рідної та державної мови, звичаїв, традицій, культури, побуту.

Як можна оцінити патріотизм? Які критерії обрати? Критеріями оцінювання є знання своєї малої Батьківщини, України, любов та повага до них; розуміння, зберігання, плекання та захист рідної мови як найважливішої національної цінності, усвідомлення суверенітету, цілісності держави; постійний вплив на розвиток національного відродження, участь у формуванні національної ідентифікації.

За час російсько-української війни у закладах загальної середньої освіти виробилися нові методи національно-патріотичного виховання. «Під методами виховання слід розуміти найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, які спрямовані на усвідомлення школярами сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, вироблення відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію та вдосконалення, підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості» [1, с. 458-459]. Найважливішим та популярними є метод проєктів та впровадження інтерактивних технологій.

Принцип першого – орієнтація на особистісно-зорієнтований підхід. І, на думку С. Сисоевої, полягає у стимулюванні інтересу учнів до проблеми, оволодінні ними необхідними знаннями та навичками для її вирішення, організації проєктної діяльності щодо вирішення проблеми, а на виході – практичне застосування отриманих результатів [2, с.120]. Тобто важливою тут є практична діяльність, участь кожного члена команди, що сприяє активності кожного, дає можливість розкрити власний потенціал та індивідуальні можливості кожного індивіда і при цьому формувати вміння приймати колективне рішення, вибудовувати партнерські демократичні стосунки між учасниками проєкту, грати різні соціальні ролі. Важливою є колективна пошукова діяльність, обговорення проєкту усіма учасниками, націленість на результат, його презентація та захист.

Дозволимо собі розглянути методикау застосування методу проєктної діяльності на прикладі реалізованого проєкту Білоцерківської гімназії слов'янських мов-початкової школи №1 Білоцерківської міської ради. Практичний досвід проєктної діяльності здобувачі освіти набули, створюючи та реалізуючи проєкт «Екобум» (сортування відходів із метою захисту та збереження навколишнього середовища як першооснови здорового способу життя зараз і в майбутньому). Навички командної роботи почали формуватися та вдосконалюватися, починаючи з етапу обговорення та створення проєкту, що дало можливість кожному члену команди одночасно відчувати і свою особисту значущість, і значущість спільної справи – формування екологічної свідомості та практичних навичок збереження екосистеми через сортування відходів.

У ході реалізації проєкту були використані такі форми та методи роботи. На організаційно-підготовчому етапі – анкетування (із використанням гугл форми), дискусія, індивідуальні співбесіди, лекції, інтерактивні технології: «мозковий штурм», «дерево рішень», «акваріум», робота в парах та групах, практична діяльність (участь у проєкті «Компола» та проєкті «Zero Waste School», де 4 члени шкільної команди (така кількість була обумовлена організаторами) виграли в першому проєкті компостер та прес у другому).

На етапі реалізації було проведено круглий стіл із методистами Центру еколого-натуралістичної творчості, фахівцями управління благоустрою й екології Білоцерківської міської ради, просвітницька робота лекторських груп, просвітницька діяльність учителя біології Лосевої М.В., робота в команді (оголошення та проведення збору макулатури, із метою отримання коштів для закупівлі баків роздільного сортування відходів, що мало на меті формування екологічних навичок у всіх учнів освітнього закладу, а не лише тих, які працюють в проєкті). Учні гімназії брали активну участь у шкільному екологічному конкурсі «Дай речам друге життя», переможці якого мали можливість презентувати свої ековироби на міському

екологічному святі. Учасники проєкту, бажаючи популяризувати ідею роздільного сортування, ініціювали міський екологічний форум за участі виконавчого комітету Білоцерківської міської ради, управління благоустрою та екології, управління освіти і науки, закладів загальної середньої освіти.

На завершальному етапі проєкту констатували, що більшість здобувачів освіти отримали ґрунтовні теоретичні навички щодо роздільного сортування відходів та практичний досвід не тільки в гімназії, а й вдома, про що свідчило анкетування батьків. Також роздільну сировину – макулатуру та пластикові пляшки – реалізовували з метою отримання коштів для придбання контейнерів для роздільного збору сміття.

Неможливо зазначати тільки позивний бік реалізації проєкту. Діти як учасники проєкту і ми, дорослі, як керівники зіткнулися з проблемою подальшого збору та переробки роздільного сміття на рівні міста. Ця проблема обговорювалася на зазначеному міському екологічному форумі учасниками, проте досі не знайшла належного вирішення. Ми вважаємо, що реалізувати цю проблему в одному окремо взятому місці досить складно (наприклад, заклад освіти). Слід запозичувати та впроваджувати європейський досвід на всеукраїнському рівні. А екологічним вихованням як складовою національно-патріотичного виховання потрібно займатися із самого дитинства: спочатку на рівні сім'ї, родини, потім у дошкільних закладах, початковій школі. Система екологічного виховання має формувати усвідомлення себе як частини цілісної системи, найменші зрушення в якій призводять до не тільки погіршення якості життя усього живого, а й екологічної катастрофи.

Наше воєнне сьогодення ще раз переконує нас у тому, що екологічні проблеми можуть мати наслідки набагато серйозніші, ніж просто навичка роздільно сортувати відходи, а й забруднення орних земель, ґрунту, пасовиськ, водойм, лісів, атмосферного повітря, винищення частини тваринного та рослинного світу, зокрема заповідників, злочинна експлуатація атомних станцій, небезпека масових епідемій унаслідок відсутньої належної утилізації

трупів, не відстежені до кінця наслідки використання забороненої і незабороненої зброї, залишки військової техніки, мінна небезпека, вибухонебезпечні предмети, які у великій кількості залишені окупантами створюють серйозні виклики й вимагають невідкладних рішень. Зрозуміло, що більшість цих проблем можна вирішити тільки після повної деокупації та перемоги, але готовими до цього слід бути вже сьогодні.

Г. Ярчук вважає, що екологічна відповідальність складається з ціннісного, інформаційно-пізнавального (інтелектуального) та поведінкового (діяльнісного) компонентів як культуротворча характеристика має прояв в орієнтації на позитивну, екологічно доцільну, безпечну й компетентну діяльність в системі «людина – суспільство – природа», мета якої – самозбереження та самореалізація людини; досягнення стратегічної установки, пов'язаної зі стійкою еволюцією процесів розвитку людини і біосфери Землі [4, с. 96].

Отже, екологічне виховання як складова національно-патріотичного має стати основою виживання та формування здорової фізично і психічно української нації вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: [навч. посібник] / Неля Євтихіївна Мойсеюк. К., 2003. 615 с.
2. Сисоєва С.О. Особистісно зорієнтовані педагогічні технології: метод проектів / С.О. Сисоєва // Метод проектів, традиції, перспективи, життєві результати: [практично зорієнтований збірник] /ред. – канд. істор. наук І. Г. Єрмаков. К.: Вид-во «Департамент», 2003. С. 119-124.
3. Миколаєва С. Н. Виховання екологічної культури в дошкільному дитинстві. Нова школа. 2009.
4. Ярчук Г. Екологічне виховання: сутність та основні напрями // Вища освіта України. 2008. № 2. С. 91-97.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Адамович Ірина Валентинівна, старший викладач кафедри педагогіки й андрагогіки Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, кандидат педагогічних наук

Бачинська Євгенія Миколаївна, ректор Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Вихрестенко Жанна Володимирівна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Волинець Ірина Миколаївна, старший викладач кафедри педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», кандидат педагогічних наук, доцент

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Гаврилюк Ольга Миколаївна, керівник гуртка Центру позашкільної освіти та професійного самовизначення учнівської молоді «Соняшник» Білоцерківської міської ради Київської області

Гончар Людмила Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Дишлева Ірина Миколаївна, доцент кафедри природничо-математичної освіти та технологій КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Довгань Андрій Іванович, завідувач кафедри природничо-математичної освіти та технологій КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат географічних наук, доцент

Заболотний Олександр Вікторович, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Загурська Світлана Миколаївна, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат філософських наук

Золотаренко Віктор Олегович, начальник відділу комунікації та представництва ДУ «Всеукраїнський молодіжний центр», аспірант Інституту проблем виховання НАПН України

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Ковальова Світлана Василівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Литовченко Олена Віталіївна, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Мартинюк Тетяна Сергіївна, директор Білоцерківського академічного ліцею «Вектор»-гімназії №18 Білоцерківської міської ради Київської області, кандидат педагогічних наук, учитель-методист

Мачуський Валерій Віталійович, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Міщенко Альона Денисівна, магістрантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Морін Олег Леонідович, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Назаренко Наталія Степанівна, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, доцент

Нечерда Валерія Борисівна, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Ничкало Світлана Андріївна, науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Очеретяня Наталія Василівна, науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України

Пащенко Дмитро Іванович, професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», доктор педагогічних наук, професор

Плівачук Катерина Володимирівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент

Плівачук Олена Павлівна, керівник гуртка Сквирського центру дитячої та юнацької творчості Сквирської міської ради

Прохацька Софія Валентинівна, вихованка Сквирського ЦДЮТ, учениця 10 класу Сквирського академічного ліцею інформаційних технологій «Перспектива» Сквирської міської ради, член МАН України

Рагозіна Вікторія Валентинівна, провідний науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Руденко Іраїда Володимирівна, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, доцент кафедри образотворчого мистецтва Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент

Семенова Тетяна Миколаївна, заступник голови Київської обласної ради, доктор філософії в галузі управління

Сидоренко Віталій Вікторович, завідувач кафедри права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна», кандидат юридичних наук, доцент

Сидоренко Юлія Вікторівна, голова циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін, викладач психолого-педагогічних дисциплін КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»

Скирда Тетяна Сергіївна, старший викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук, доцент

Славінська Марина Олександрівна, методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Стаднік Надія Вікторівна, старший викладач кафедри педагогіки і психології дошкільної та початкової освіти Комунального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж», кандидат педагогічних наук

Тищенко Анна Володимирівна, методист відділу суспільствознавчих предметів КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Федорченко Тетяна Євгенівна, головний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Фей Цюань, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри образотворчого мистецтва Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Харченко Наталія Вікторівна, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Часнікова Олена Володимирівна, проректор КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук

Чебан Альона Дмитрівна, методист відділу предметів художньо-естетичного циклу КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент

Ярмульська Іванна Володимирівна, завідувачка відділу української мови і літератури, зарубіжної літератури КНЗ КОР «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»

Яценко Ганна Олександрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Білоцерківської гімназії слов'янських мов – початкової школи №1

**ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ
ОСОБИСТОСТІ У ПОВОЄННІЙ РЕАЛЬНОСТІ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ-Біла Церква, 26 травня 2023 р.)

Текст друкується в авторській редакції